

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Marjo Alatalo
Kari Lappi
Päivi Petrelius

Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa

Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä

TYÖPAPERI

Työpaperi 21/2017

Marjo Alatalo, Kari Lappi ja Päivi Petrelius

Lapsikeskeinen suojelu ja perheen
toimijuuden tukeminen lastensuojelun
perhetyössä ja perhekuntoutuksessa
Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Taitto: Taitotalo PrintOne

ISBN 978-952-302-858-6 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-302-859-3 (verkkójulkaisu)

ISSN 2323-363X (verkkójulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-859-3>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Helsinki, 2017

Esipuhe

Tämä raportti on yksi viidestä Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelmassa tuotetusta lastensuojelun työpajatyöskentelyn mallinnusraportista. Syksyllä 2016 toteutetun työpajatyöskentelyn tavoitteena oli paikantaa monipuoliseen tietoon perustuvia palvelumalleja ja työskentelytapoja, joiden avulla lapset ja heidän läheisensä voivat jatkossa saada lastensuojelulta kokonaisvaltaista ja monipuoliseen osaamiseen perustuvaa, yksilöllistä ja joustavaa tukea ja apua. Mallinnustyöskentely toteutettiin osana laajaa erityistason palvelujen työpajaprosessia. Mallinuksissa on työstyetty lastensuojelun sosiaalityön, perhetyön ja perhekuntoutuksen, lastensuojelun laitoshoidon ja perhehoidon sekä sijaishuollon valvonnan uudistamistarpeita.

Mallinnustyöskentely on paitsi lastensuojelua koskevien tavoitteiden ja kehittämissuuntien määrittelyä, myös ensimmäinen vaihe prosessissa, jossa kokeillaan lastensuojelun kehittämistyön organisointia kansallisesti koordinoituna, tutkimusperustaisena ja verkostomaisesti toimivana rakenteena. Tavoitteena on kerätä Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelman aikana kokemusta sellaisesta rakenteesta ja toiminta-tavasta, jossa asiakkaat, työntekijät, tutkijat, johto ja yhteistyökumppanit tuottavat yhdessä tietoa ja syven-tävät ymmärrystä laadukkaasta lastensuojelusta tiiviissä vuoropuhelussa. Toiveena on, että tällainen raken-ne löytää myöhemmin paikkansa myös tulevista kansallisista ja maakunnallisista SOTE-kehittämisrakenteista.

LAPE-ohjelmassa syksyn 2016 aikana toteutettua mallinnusvaiheen työskentelyä varten koottiin kaikkiaan kymmenen mallinnustyöryhmää. Näistä viisi keskittyi edellä mainittuihin lastensuojelun teemoihin. Jokaisessa ryhmässä toimi kaksi puheenjohtajaa, toinen sosiaali-, ja toinen terveydenhuollon edustaja. Puheenjohtajien tehtävänä oli vastata oman työryhmän työskentelyn suunnittelusta ja työskentelyn johtamisesta. Jokaiseen ryhmään nimettiin myös 1-2 sihteeriä, joiden tehtävänä oli työskentelyn dokumentointi ja saattaminen kirjalliseen muotoon. Mallinnustyöryhmien kokoonpanossa pyrittiin sekä moniäänisyyteen että alueelliseen kattavuuteen. Mukaan etsittiin toimijoita sosiaali- ja terveyspalveluista, erityis- ja perustasolta, järjestöistä, yliopistoista, korkeakouluista ja kokemusasiantuntijoiden verkostoista. Kokoonpano eri työryhmissä kuitenkin vaihteli, eikä kaikissa ryhmissä ollut mukana esimerkiksi peruspalveluiden edustajia. Jatkossa on tärkeää, että lastensuojelua koskevaa keskustelua käydään laajasti eri toimijoiden kanssa.

Lastensuojelun mallinnusraportit on tarkoitettu luomaan perustaa lastensuojelun kehittämiseksi osana lapsi- ja perhepalveluiden kokonaisuutta. Alustavat mallinnukset kuvaavat ja perustelevat lastensuojelua koskevia, moniäänisen toimijajoukon yhdessä määrittelemiä muutossuuntia. Vaikka mallinnukset ehdotta-vat ja perustelevat uudenlaisia toimintatapoja lastensuojelun eri toiminta-alueille, ei kyse ole kuitenkaan ohjeista tai oppaista. Sen sijaan on etsitty alustavaa, lastensuojelun eri toiminta-alueita koskevaa konsensusta, jota tullaan tarkentamaan ja syventämään LAPE-ohjelman aikana laajassa dialogissa eri toimijoiden kanssa.

Mallinnustyöskentely ja sen tuloksena syntyneet raportit eivät olisi olleet mahdollisia ilman kymmenien eri maakunnista, organisaatioista ja verkostoista tulevien henkilöiden vapaaehtoista osallistumista syksyn 2016 työskentelyyn kesäkuusta joulukuuhun. Erityiset kiitokset kuuluvat kunkin työryhmän puheenjohtajille ja sihteeille. Suurena ilonaiheena työskentelyssä on ollut se, että kaikissa mallinnustyöryhmissä on ollut mukana asiakkaiden ääntä ja kokemuksia edustavia kokemusasiantuntijoita. Lämmin kiitos kaikille työskentelyyn eri rooleissa osallistuneille!

Päivi Petrelius
lastensuojelun kehittämisspällikkö
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Tiivistelmä

Marjo Alatalo, Kari Lappi & Päivi Petrelius. Lapsikeskeinen suojele ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 21/2017. 71 sivua. Helsinki 2017.

ISBN 978-952-302-858-6 (painettu); ISBN 978-952-302-859-3 (verkkojulkaisu)

Tämä raportti perustuu suomalaisten lastensuojelun ja lastenpsykiatrian asiantuntijoiden ryhmän mallinnustyöhön. Ryhmä työskenteli syksyn 2016 ajan osana LAPE-ohjelmassa toteutettua laaja-alaista erityistason työpajaprosessia. Ryhmän tavoitteena on ollut tuottaa ehdotus laadukkaasta ja vaikuttavasta lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen toimintamallista. Mallinnustyön tuloksena ehdotetaan uudenlaista tapaa jäsentää lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta. Uudenlaisen jäsenyyksen avulla on pyritty selkiyttämään lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluiden erityisyyttä verrattuna muuhun, esimerkiksi ns. matalan kynnyksen palveluna tarjottavaan perhetyöhön. Ryhmä on hyödyntänyt palveluntuottajien tuottamaa tietoa perhetyön ja perhekuntoutuksen nykyisistä sisällöistä ja kehittämisen tarpeista. Lisäksi ryhmä on etsinyt kehittämistä koskeville ehdotuksille tutkimusperusteluita.

Ryhmä ehdottaa, että jatkossa monenlaisten, sekä kotiin vietävien ja laitossympäristöön sijoituvien että näiden yhdistelmistä muodostuvien lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluiden keskeisiä sisältöjä kuvataan ns. sisältöelementtien avulla. Palvelun muotoon perustuvan jaottelun sijaan lastensuojelun perhetyö ja perhekuntoutus kokonaisuutena määritellään työskentelyksi, johon *lapsikeskeinen suojele ja perheen toimijuutta vahvistava kuntoutus kuuluvat aina olennaisina ytiminä riippumatta palvelun toteuttamistavasta ja muodosta*. Lapsikeskeinen suojele on erottelava elementti lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen ja muiden erilaisten perhetyön muotojen välillä. Muita perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisiä sisältöelementtejä ovat a) lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi, b) konkreettinen apu, c) ohjaus, d) läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki ja e) hoito.

Tällaisella kuvaamistavalla on useita palveluiden kehittämistä ja asiakastasolla toteuttamista tukevia hyötyjä. Sen avulla voi esimerkiksi kuvata lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen erilaisten palveluiden sisältöä nykyistä konkreettisemmin ja ymmärrettävämmiin palveluita käyttäville lapsille ja vanhemmille. Tämä voi motivoida perheitä paremmin palvelun vastaanottamiseen. Se auttaa ottamaan perheiden yksilö- ja vuorovaikutustason, arjenhallinnan sekä sosiaalisen tason ilmiöt työskentelyn kohteeksi monipuolisesti. Nykyistä yhtenäisempi kuvaamistapa edistää palveluiden vertailua ja yhtenäistämistä. Sisältöelementtien avulla voidaan lähteä luomaan perhetyölle laatuksiteereitä palveluiden kehittämisen, ohjauksen, valvonnan ja kilpailutuksen tueksi.

Raportin linjaukset tuottanut työryhmä ehdottaa, että raportissa jäsenellyt sisältöelementit otetaan lapsi- ja perhepalveluissa laajasti yhteisen, perheitä auttavan monitoimijaisen työskentelyn perustaksi. Sisältöelementtien lisäksi tarkoituksenmukaiset monitoimijaiset yhteistyörakenteet nähdään ratkaiseviksi palveluiden vaikuttavuutta vahvistaviksi tekijöiksi. Sisältöelementit tarjoavat yhteisen viitekehyksen palvelujärjestelmän eri toimijoille sekä lapsille ja perheille itselleen lasta suojelevassa ja perheitä kuntouttavassa työskentelyssä silloin kun lapsen ja perheen hyvinvointi edellyttävät laaja-alaista tukea lapselle, vanhemmille ja koko perheelle. Sisältöelementtien avulla peruspalveluiden ja erityistason yhteistyöstä on mahdollis-

ta rakentaa kuntouttavaa ja lasta suojelevaa, monen toimijan toteuttamaa yhteistä perhetyötä. Ryhmä linjaa, että monen toimijan tietoa ja taitoa yhdistävän yhteisen perhetyön tulisi jatkossa olla kehittämisen painopisteenä sen sijaan, että monialaisuutta ryhdyttäisiin vahvistamaan lastensuojelun nykyisten perhetyön ja -kuntoutuksen palveluiden sisällä.

Mallinnustyöryhmän ehdotus on, että maakunnissa otetaan kokeiltavaksi ja edelleen kehitettäväksi raportissa kuvattu *monitoimijaisen perhetyön malli*. Malli on tarpeellinen sekä vaikuttavuuden että palveluihin käytettyjen kustannusten näkökulmasta. Yhdessä suunnitellun työskentelyn avulla vältetään tehottomaksi todettua ja palveluita käyttävien perheiden kuormittavaksi kokema, rinnakkanen perheiden parissa työskentelemisen tapa. Monitoimijainen, peruspalveluiden ja erityistason palveluiden voimavaroja koordinoitusti hyödyntävä yhteinen perhetyö mahdollistaa, että perheille tarjottava tuki on oikein kohdennettua, oikea-aikaista ja riittävän pitkäkestoista.

Sammandrag

Marjo Alatalo, Kari Lappi & Päivi Petrelius. Barncentrerat skydd och stödjande av familjers agentskap och delaktighet i familjearbetet och familjerehabiliteringen inom barnskyddet. Mot multiprofessionellt, gemensamt familjearbete. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Diskussionsunderlag 21/2017. 71 sidor. Helsingfors, Finland 2017.
ISBN 978-952-302-858-6 (tryckt); ISBN 978-952-302-859-3 (nätpublikation)

Denna rapport grundar sig på utarbetandet av en modell i en grupp av finländska experter inom barnskydd och barnpsykiatri. Under hösten 2016 arbetade gruppen som en del av den omfattande workshopprocessen på specialiserad nivå inom LAPE-programmet (programmet för utveckling av barn- och familjetjänster). Gruppens mål har varit att utarbeta ett förslag om en högklassig och effektiv verksamhetsmodell för familjearbetet och familjerehabiliteringen inom barnskyddet. Som resultat av arbetet föreslår gruppen ett nytt sätt att strukturera familjearbetet och familjerehabiliteringen inom barnskyddet. Med hjälp av en ny strukturering har man strävat efter att förtydliga tjänsternas särskilda karaktär inom barnskyddets familjearbete och familjerehabilitering jämfört med annat familjearbete, till exempel familjearbete som erbjuds som så kallad service med låg tröskel. Gruppen har utnyttjat uppgifter som serviceproducenterna producerat om familjearbetets och familjerehabiliteringens aktuella innehåll och utvecklingsbehov. Därtill har gruppen sökt forskningsgrunder för utvecklingsförslagen.

Gruppen föreslår att det centrala innehållet i de olika tjänsterna inom barnskyddets familjearbete och familjerehabilitering – både den service som ges hemma hos klienten eller i anstaltsmiljö eller i olika kombinationer av dessa – i fortsättningen definieras med hjälp av så kallade innehållselement. I stället för uppdelning som grundar sig på serviceformen ska familjearbetet och familjerehabiliteringen inom barnskyddet som helhet definieras som arbete där *barncentrerat skydd och rehabilitering som stödjer familjens agentskap och delaktighet alltid utgör de centrala kärnelementen, oberoende av tjänstens genomförandesätt och form*. Barncentrerat skydd är ett element som skiljer åt familjearbete och -rehabilitering från andra former av familjearbete. Andra centrala innehållselement av familjearbete och familjerehabilitering är a) bedömning av barnets och familjens situation och stödbehov, b) konkret hjälp, c) handledning, d) närstående-, kamrat- och gemenskapsstöd och e) vård.

Detta beskrivningssätt har flera fördelar som stödjer utvecklingen av tjänsterna och tjänsternas genomförande på klientnivå. Innehållet i de olika tjänsterna inom barnskyddets familjearbete och familjerehabilitering kan exempelvis beskrivas på ett mer konkret sätt som är lättare att förstå för de barn och föräldrar som använder tjänsterna. Detta kan motivera familjer till en större acceptans av tjänsten. Frågor som gäller familjernas individuella nivå och interaktionsnivå, vardagshantering och sociala nivå kan behandlas mångsidigt i arbetet. Ett mer enhetligt sätt att beskriva tjänsterna främjar jämförelse och harmonisering av tjänsterna. Med hjälp av innehållselementen kan man börja skapa kvalitetskriterier för familjearbetet till stöd för utvecklingen, styrningen, övervakningen och konkurrensutsättningen av tjänsterna.

Enligt de riktlinjer som arbetsgruppen har framställt ska det gemensamma, multiprofessionella barn- och familjearbetet främst baseras på de innehållselement som specificerats i rapporten. Utöver innehållselementen ses ändamålsenliga, multiprofessionella samarbetsstrukturer som avgörande faktorer som stödjer tjänsternas effektivitet. Innehållselementen erbjuder en gemensam referensram för servicesystemets olika aktörer samt för de barn och familjer som omfattas av barnskyddet och familjerehabiliteringen när barnets och familjens välbefinnande

förutsätter omfattande stöd till barnet, föräldrarna och hela familjen. Med hjälp av innehållselementen är det genom samarbete mellan basservicen och specialtjänsterna möjligt att bygga upp gemensamt, rehabiliterande familjearbete som skyddar barnet och som genomförs av flera aktörer. Gruppen framhäver att utgångspunkten för utvecklingen ska vara ett gemensamt familjearbete som kombinerar kunskapen och kompetensen hos flera aktörer, istället för att man börjar stärka multiprofessionaliteten inom de aktuella tjänsterna inom barnskyddets familjearbete och familjerehabilitering.

Arbetsgruppen föreslår att landskapen prövar och utvecklar den *modell för multiprofessionellt familjearbete* som beskrivs i rapporten. Modellen är nödvändig med tanke på både effektiviteten och servicekostnaderna. Genom arbete som planeras tillsammans undviker man ett parallellt arbetssätt som konstaterats vara ineffektivt och som belastar de familjer som använder tjänsterna. Ett gemensamt, multiprofessionellt familjearbete som på ett samordnat sätt utnyttjar resurserna inom basservicen och specialtjänsterna gör det möjligt att erbjuda familjerna stöd som inriktas på rätt sätt och i rätt tid och som är tillräckligt långvarigt.

Sisällys

Esipuhe	3
Tiivistelmä	4
Sammandrag	6
1. Johdanto	9
2. Mallinnustyöskentelyn lähtökohdat ja tavoitteet	13
3. Palveluiden nykytilan haasteet	17
3.1 Palveluiden sisällön määrittelyn ja käsitteiden hajanaisuus	17
3.2 Koordinoidun ja laaja-alaisen tuen puute	19
4. Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen jäsentäminen sisältöelementtien avulla	26
4.1 Lapsikeskeinen suojele lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen ytimenä	27
4.2 Kuntoutus kokonaisvaltaisen perhetyön kehiksenä	32
4.3 Muut sisältöelementit	36
Arviointi yhteisen työskentelyn lähtökohtana	36
Ohjaus	42
Konkreettinen apu	46
Läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki	47
Hoito	54
5. Monitoimijaisen perhetyön malli	56
5.1 Sisältöelementit monitoimijaisen perhetyön viitekehiksenä	57
5.2 Monitoimijainen arviointi – yhteisen työskentelyn perusta	58
5.3 Monitoimijainen vastuutiimi ja yhteinen asiakassuunnitelma	58
5.4 Perhetyön jatkumollisuuden varmistaminen	60
5.5 Yhteensovittava johtaminen	62
6. Lopuksi	63
Mallinnustyöryhmän jäsenet	64
Lähteet	65
Liite 1. Esimerkki monitoimijaisen perhetyön mallin soveltamisesta	68
Liite 2. Kysely palveluntuottajille	70

1. Johdanto

Lapsiperhepalvelujen laaja-alaista tukea tarvitsevat asiakasperheet ovat sosiaali- ja terveydenhuollon integraation näkökulmasta yksi keskeisimpiä asiakasryhmiä, joiden palvelutarpeisiin vastaaminen tehokkaasti on tärkeää paitsi inhimillisesti, myös taloudellisesti. Eri tutkimusten perusteella pieni osa asukkaista kerryttää hyvin suuren osan kokonaiskustannuksista. Riikka-Leena Leskelän ym. (2013) mukaan 10 % asukkaista kerryttää 81 % kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaiskustannuksista. Kustannuksia lisää palveluiden koordinoimattomuus. Paljon palveluita tarvitsevien osalta tarvitaan palveluiden nykyistä sujuvampaa ja systemaattisempaa koordinaointia.

Lapsi- ja perhepalveluissa keskeinen paljon palveluita käyttävä asiakasryhmä ovat lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ja nuoret perheineen. Suomessa lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli vuoden 2015 aikana noin 74 000 lasta ja nuorta. Lisäksi lapsista ja nuorista oli vuoden 2015 aikana sijoitettuna 1,4 % kaikista lapsista ja nuorista, eli hieman alle 18 000 lasta. Kaikkiaan asiakkaana on siis noin 100 000 lasta ja nuorta. (THL, 2016.) Lastensuojelun asiakkaiden elämäntilanteet ja tuen tarpeet vaihtelevat, mutta merkittävä osa asiakkaaksi tulevista lapsista ja heidän läheisistään tarvitsee laaja-alaista, monen palvelun ja ammattiryhmän tukea.

Lastensuojelun perhetyö ja erityisesti perhekuntoutus ovat lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille ja heidän perheilleen suunnattuja lastensuojelun avohuollon työmuotoja, joilla lastensuojelu on pyrkinyt vastaamaan asiakkaana olevien lasten ja perheiden laaja-alaisiin tuen tarpeisiin. Valtakunnallista tilastoa lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen piirissä olevista lapsista ja perheistä ei ole, mutta perhetyön piirissä olevien osuus on arviolta 10–40 % kaikista lastensuojelun avohuollon asiakkaana. Arvio perustuu kuuden suurimman kaupungin keräämiin tietoihin. Perhekuntoutuksella puolestaan on viitattu laitostenmuotoiseen perheitä tukevaan työskentelyyn ja sen piirissä on ollut selvästi vähemmän lapsia, vastaavasti Kuusikko-raportin perusteella arvioiden kunnasta riippuen 1–6 % kaikista avohuollon asiakkaana olleista lapsista. (Lastensuojelun Kuusikko-raportti 2015.)

Lastensuojelussa ja laajemminkin lapsiperheiden palvelujärjestelmässä on koko 2000-luvun ajan pyritty huostaanottojen tarpeen vähentämiseen. Selkeää ja palvelukäytäntöihin konkreettisesti vaikuttavaa laaja-alaista strategiaa huostaanottojen tarpeen vähentämiseksi ei ole toistaiseksi kuitenkaan onnistuttu rakentamaan. Uudessa sosiaalihuoltolaissa korostetaan voimakkaasti perheille suunnattua tukea keinona vähentää huostaanottojen tarvetta ja sijoituksia. Erityisesti tehostettua perhetyötä ja perhekuntoutusta on pidetty vaihtoehtoisina toimenpiteinä lasten sijoituksille. (HE 2014, 2, 66–68, 130–132.) Näitä palvelumuotoja on käytetty usein tilanteissa, joissa lapsen ja perheen hyvinvointia kuormittavat jo melko vaikeat tai laaja-alaiset ongelmat. Lastensuojelun tukitoimina tarjottavan tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen ytimessä on pyrkimys lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistamiseen tilanteessa, jossa vanhemmilla ja perheellä voi olla esimerkiksi päihteidenkäyttöön, mielenterveysongelmiin, lähisuhde- ja perheväkivaltaan tai esimerkiksi vanhempien toiminnanohjaukseen liittyviä vaikeuksia, jotka heikentävät vanhempien kykyä vastata hoito- ja kasvatustehtävästään. (Ward, Brown & Hyde-Dryden 2014; myös Hiitola & Heinonen 2009.) Tilanteissa, joissa perhekuntoutusta pidetään tarpeellisena, huostaanoton uhka on usein jo todellinen (ks. Hiitola & Heinonen 2009, 26–27; Heino 2008, 12, 20–21).

Tutkimustietoa on hyödynnetty lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa vaihtelevasti. Käytäntöjä kehitellään ja kokeillaan pisteittäin, mutta sys-

temaattinen, tutkittuun ja käytännössä koeteltuun tietoon perustuva ja koordinoitu lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen sisältöjen kehittäminen on vähäistä. Tyypillisempää on ollut palvelujen kehittäminen ja suunnittelu ammattilaisten kokemustietoon nojautuen. Työtapojen kehittämisvaiheessa mallia otetaan usein muiden kuntien vastaavien palvelujen toimintakäytännöistä (esim. Laitinen & Kuronen 2010). Perhetyötä koskevissa suomalaisissa tutkimuksissa painottuu perhetyön sisällön ja vaikutusten kuvailu, mutta vaikutusten saavuttamista edistäviä tekijöitä ei useinkaan ole avattu ja selitetty syvällisemmin (esim. Forsberg 1998; Hurtig 2003; Korhonen 2005; Kaikko 2005). Uudistamistyötä tarvitaan selkiyttämään ymmärrystä perhetyön ja perhekuntoutuksen sisällöstä ja työskentelytavoista: tarjolla olevat palvelut ovat sisällöllisesti hyvin vaihtelevia (Heino, Berg & Hurtig 2000) ja useat suomalaiset tutkijat ovat esittäneet perhetyön olevan tavoitteiltaan ja menetelmiltään epäselvää (ks. Laitinen & Kuronen 2010, 66).

Lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta pohtineen ryhmän tavoitteena on ollut tuottaa ehdotus laadukkaan ja vaikuttavan lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen keskeisistä sisällöistä ja vaikuttavuuden kannalta olennaisista monitoimijaisen yhteistyön rakenteista. Tämä raportti kuvaa ryhmän tuottamia ehdotuksia lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen laadun ja vaikuttavuuden vahvistamiseksi. Ryhmä ehdottaa, että lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluiden sisältöjä kuvataan ja palveluiden kehittämistyötä jäsennetään ns. sisältöelementtien avulla. Raportissa kuvattuja sisältöelementtejä ehdotetaan lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta ohjaavaksi ja jäsentäväksi viitekehyykseksi. Toiseksi ryhmä ehdottaa, että lastensuojelun perhetyöhön luodaan yhdessä muiden toimijoiden kanssa koordinoitua ja monitoimijaisen yhteisen perhetyön työskentelymalleja, joissa viitekehystä hyödynnetään yhteisen työskentelyn lähtökohtana.

Raportissa esitetään, että perhetyön ja -kuntoutuksen tuloksellisuutta on tarkasteltava ensisijaisesti arvioimalla, miten työskentelyssä onnistutaan vahvistamaan lapsen, vanhempien ja koko perheen toimijuutta ja miten samanaikaisesti onnistutaan suojelemaan lasta perhetyön ja perhekuntoutuksen keinoin. Keskeistä onnistuneessa perhetyössä on perheen toimijuuden kokonaisvaltainen tukeminen. Tärkeimpiä ja ensisijaisia lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen työskentelyn sisältöjä ovat *lapsikeskeinen suojeleminen ja koko perheen kuntoutus*. Etenkin lapsikeskeistä suojeleminen tulee jatkossa vahvistaa lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen erityisosaamisena. Lapsikeskeinen suojeleminen nähdään ryhmän tuottamassa toimintamallissa sisältönä, jonka tulisi olla selkeästi näkyvässä lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Lapsikeskeisen suojeleminen erottuu lastensuojelulain perusteella perheelle tarjottavan tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen muista, mm. sosiaalihuoltolain perusteella ja peruspalveluiden yhteydessä tarjolla olevista perhetyön muodoista. Tämä näkökulma merkitsee, että lastensuojelun perhetyötä kehitettäessä juuri lapsikeskeisen suojeleminen toteuttamiseen, menetelmiin ja työskentelytapoihin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Laadukkaasti toteutettu lapsikeskeinen suojeleminen tarkoittaa tasapainoista lapsen ja vanhemman ja koko perheen kanssa työskentelyä. Lapsikeskeinen työote tukee sekä lapsen että vanhemman toimijuuden vahvistumista ja lapsen turvallisuuden tunnetta, kun muutosta edellyttäviä asioita perheessä tarkastellaan jokaisen lapsen yksilöllisiä kokemuksia huomioon ottavalla tavalla. Tällöin vanhempaa voidaan tukea juuri kyseessä olevan lapsen esiin tuomiin konkreettisiin kokemuksiin perustuen sen sijaan, että vanhemmuuden vahvistamisessa nojaututaan vain yleiseen tietoon hyvästä vanhemmuudesta.

Oleellista on, että eri-ikäiset lapset saavat perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluista itselleen omaa toimijuuttaan ja turvallisuuden tunnetta vahvistavaa apua riippumatta vanhempien mahdollisuudesta ottaa tarjottua tukea vastaan. Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen tuen ensisijainen tavoite on mahdollistaa lapsen tarpeeksi turvallinen arki omassa

kodissaan. Huostaanoton tai muun sijoituksen välttämisen ei silti tule olla ainoa tai ensisijainen onnistuneen työskentelyn mittari lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Huomioon on aina otettava se, onko vanhemmuutta vahvistavalle työskentelylle riittäviä edellytyksiä lapsen edun näkökulmasta. Siten onnistuneen lasta suojelevan perhetyön ja perhekuntoutuksen hyvä tulos voi olla myös se, että lasta vahvistavan työskentelyn tuloksena lapsen sijoitus voidaan toteuttaa lapsen näkökulmasta turvallisesti.

Lapsikeskeisen suojelun vahvistaminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa edellyttää eri-ikäisten lasten kanssa työskentelyyn soveltuvien menetelmien kehittämistä ja olemassa olevien menetelmien systemaattista käyttöön ottamista. Lisäksi lapsikeskeisen suojelun taidot on tärkeää ottaa systemaattisesti huomioon perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluissa työskentelevien ammattilaisten koulutuksessa. Lapsikeskeisen suojelun teoreettista perustaa ja työmenetelmiä on tärkeää kehittää edelleen sekä tutkimustietoon perustuen että kuulemalla laajasti lasten ja vanhempien palveluiden käyttämisen myötä kertyneitä näkemyksiä ja kokemuksia.

Muita perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisiä sisältöelementtejä ovat a) lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi, b) konkreettinen apu, c) ohjaus, d) läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki ja e) hoito. Muita työskentelyn sisältöjä toteutettaessa ja kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, *miten niiden avulla voi edistää lapsen, vanhempien ja koko perheen toimijuuden vahvistumista ja lapsikeskeisessä lapsen suojelussa onnistumista.*

Suojelevan ja kuntouttavan lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen esiin tuomisen lisäksi lastensuojelun tukea tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä tuen tarpeisiin laadukkaasti ja vaikuttavasti vastaavan perhetyön ja -kuntoutuksen tulee olla sisällöltään *kokonaisvaltaista* sekä tavoitteiden ja työskentelysuhteiden osalta *jatkumollista*. Ryhmän ehdotus on, että kokonaisvaltaista ja jatkumollista lastensuojelun tukea tarvitsevien perheiden auttamista viedään eteenpäin panostamalla *monitoimijaisen perhetyön yhteisten työskentelyrakenteiden ja toimintatapojen* kehittämiseen.

Raportissa kuvatussa *monitoimijaisen perhetyön mallissa* perhetyön käsitettä käytetään koivana yläkäsitteenä ja sillä tarkoitetaan sisältöelementeistä rakentuvaa, monen toimijan yhteistä lasta suojelevaa ja koko perheen toimijuutta vahvistavaa työskentelyä. Monitoimijainen perhetyö on lapsi- ja perhelähtöistä, monen toimijan tietoa ja taitoa yhdistävää sekä yhteisesti asetettuihin tavoitteisiin perustuvaa työskentelyä. Raportissa kuvatussa monitoimijaisen perhetyön mallissa lastensuojelun perhetyöntekijät tai perhekuntoutuksen palveluntuottajat ovat yksi monista palveluista tai toimijoista, jotka osallistuvat lapsen ja koko perheen kokonaisvaltaiseen ja yhdessä suunniteltuun tukemiseen. Heidän lisäksi mukaan tarvitaan lapsen ja perheen tarpeiden mukaan muita toimijoita sekä laaja-alaista ja koordinoitua monen toimijan tiedon ja taidon yhdistelyä. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun palveluiden kehittämisessä ei ryhmän linjausten mukaan tulisi edetä siten, että esimerkiksi hoitoa tai terapiapalveluita rakennetaan sosiaalihuollon palveluiden sisään esimerkiksi perhekuntoutusyksiköissä. Sen sijaan kehittämistyössä tulisi vahvistaa monitoimijaisia työskentelyrakenteita, joiden avulla eri toimijoiden osaaminen ja tuki kootaan lapsen ja perheen ympärille.

Lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen keskeiset sisältöelementit ja palveluiden toteuttamistapaan liittyvät ehdotukset perustuvat sekä käytännön kokemuksiin että tutkimustietoon. Ehdotusten pohjaksi on koottu tietoa siitä, miten perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluntuottajat kuvaavat ja perustelevat tehostetun perhetyön ja -kuntoutuksen palveluiden keskeisiä sisältöjä. Ryhmän työskentelyssä on hyödynnetty tutkimustietoa, mutta työskentelyn tueksi ei ole tehty laajaa tutkimuskatsausta. Tutkimusperustaisen tiedon hyödyntämistä vaikeuttaa perhetyön ja -kuntoutuksen teoreettisen perustan hajanaisuus ja käsitteellinen epäselvyys.

Kotimainen perhetyötä ja perhekuntoutusta koskeva tutkimus on pääosin opinnäytetyötasoisista ja yksittäiset tutkimukset käsittelevät usein paikallisia tai yhden palveluntuottajan toteuttamia perhetyön käytäntöjä. Kansainvälistä tutkimusta on olemassa tuloksellisen lastensuojelun muutostyön vaikuttavuudesta (esim. Westman, Haverinen, Ristikartano, Koivisto & Malmivaara 2005). Perhetyön ja perhekuntoutuksen kaltaisia työmuotoja kuvataan kansainvälisessä kirjallisuudessa. Näiden työmuotojen nimitykset vaihtelevat. Esimerkiksi ”family preservation programme” tarkoittaa sijoituksia ehkäisevään, intensiivistä työskentelyä ja ”home visiting programme” viittaa kotiin vietävään työskentelyyn. Perhealkuisia käsitteitä ovat myös ”family support” ja ”family-based intervention” sekä ”family-centered services”. Näissä työskentelyn tavoitteena on perheen tukeminen lapsiyksilöön kohdistuvien toimenpiteiden sijaan (esim. Channa ym. 2012; Peacock 2013 ym.; Thoburn ym. 2009, Madsen & Gillespie 2014).

Katsauksia ja meta-analyseja on tehty myös perhetyössä kohdattavista tarkkarajaisemista ongelmista ja niihin kohdistuvista interventioista kuten vanhempien päihteidenkäytöstä, vanhempien mielenterveysongelmista tai esimerkiksi lähisuhde- ja perheväkivaltaan liittyistä interventioista (esim. Niccols ym. 2014; Heimdal & Karlsson 2015; Usher ym. 2015; Rizo ym. 2011; Chamberlain 2014; Chetwin 2013). Tällainen tutkimustieto voisi hyödyttää myös suomalaisen perhetyön ja perhekuntoutuksen kehittämistä, mutta tiedon soveltaminen vaatisi yhteistä, monipuolista arviointia. Kehittämistyön tueksi tarvittaisiin erityisesti sellaista tutkimustietoa, joka selittää, mikä perhetyön ja perhekuntoutuksen interventioissa saa tavoiteltuja vaikutuksia aikaan (Scriven 1999; Pawson & Tilley 1997, 11; Blom & Morén 2010, 99; Stame 2004).

Perhetyön ja -kuntoutuksen menetelmällinen ja sisällöllinen monimuotoisuus edellyttää jatkossa tutkimusperustan vahvistamista. Työryhmä ehdottaa, että nyt esitettyä sisältöelementteihin perustuvaa viitekehystä arvioidaan jatkossa tutkimus- ja teorianäkökulmista perustuen ja että mallin mukaista työskentelyä kokeillaan, kehitetään ja tutkitaan pitkäjänteisesti.

2. Mallinnustyöskentelyn lähtökohdat ja tavoitteet

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen kehittämistavoitteena on vahvistaa lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta työmuotoina siten, että työskentelytavat vastaavat lasten ja perheiden tarpeisiin ja ovat vaikuttavia. Tavoitteena on ollut myös määritellä lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset periaatteet, joiden varaan ko. palveluita voidaan rakentaa (Erityistason palveluiden uudistaminen... 2016).¹

Tämä tavoite on ohjannut mallinnustyöryhmän työskentelyä. Ryhmässä oli mukana lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen palveluissa, terveydenhuollon kentällä ja järjestöissä toimivia ammattilaisia sekä sekä asiakkaiden ääntä edustavia kokemusasiantuntijoita. Työskentelyyn osallistui perhetyöntekijä, sosiaaliohjaajia, lastenpsykiatrian erikoislääkäri, psykologi, psykoterapeutti ja sosiaalityöntekijöitä. Mukana oli asiakastyön, kehittämis- ja asiantuntijatyön sekä lähi- ja keskijohdon edustusta, yksityisten palveluntuottajien sekä erikoissairaanhoidon edustajia. Kuntatoimijoita oli mukana useista eri kunnista maan eri alueilta (Muonio, Lapua, Kokemäki, Eksote, Jyväskylä, Turku, Kouvola, Vantaa, Helsinki). Asiakkaiden kokemuksia ja ääntä edusti kaksi kokemusasiantuntijaa, joista toinen toi työskentelyyn asiakkaana olleen lapsen ja nuoren sekä toinen huostaanotetun lapsen vanhemman tärkeitä näkökulmia.

Työryhmän työskentelyyn kytkettiin pienimuotoinen perhetyön ja -kuntoutuksen palveluntuottajille suunnattu kysely, johon vastasi noin viisikymmentä palveluntuottajaa. Vastaajien joukossa oli eri-kokoisia kuntia, järjestöjen toimijoita sekä eri-kokoisten yksityisen palveluntuottajien edustajia. Vastaukset edustavat melko hyvin perhetyön ja -kuntoutuksen palveluita tuottavien toimijoiden monimuotoisuutta. Työskentelyssä ja raportin kirjoittamisvaiheessa on hyödynnetty perhetyötä ja perhekuntoutusta tarkastelleita suomalaisia selvityksiä ja tutkimuksia sekä kansainvälistä tutkimustietoa. Työskentelyn tueksi ei tehty tutkimuskatsausta. Ryhmän näkemyksenä on, että uusien palvelukokeilujen toteuttamiseen tulisi kytkeä tutkimusta.

Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen nykyinen paikka lasten ja perheiden palveluiden kokonaisuudessa perustuu lastensuojelulakiin (Lsl 36 §). Kun lastensuojelulakia muutettiin uuden sosiaalihuoltolain voimaantulon yhteydessä, lastensuojelun avohuollon tukitoimia käsittelevään 36 §:ään lisättiin uusina käsitteinä tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus. Lastensuojelun asiakkaille tarkoitettua perhetyöstä on tämän jälkeen käytetty nimitystä tehostettu perhetyö erotuksena uuden sosiaalihuoltolain mukaisesta perhetyöstä.

Ryhmässä on pohdittu perhetyötä ja perhekuntoutusta ohjaavia käsitteitä. Työryhmässä on havaittu, että esimerkiksi lainsäädännössä käytettyjä käsitteitä on tulkittu hyvin monilla eri tavoilla. Tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen laintulkinnat ja tulkinnoista johdetut käytännöt ovat epäyhtenäisiä. Syynä voi olla se, ettei lastensuojelulain 36 § soveltamisesta ole laadittu suositusta, ainakaan tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen osalta. Näitä lain soveltamiseen liittyviä ongelmia avataan tarkemmin raportissa (luku 3).

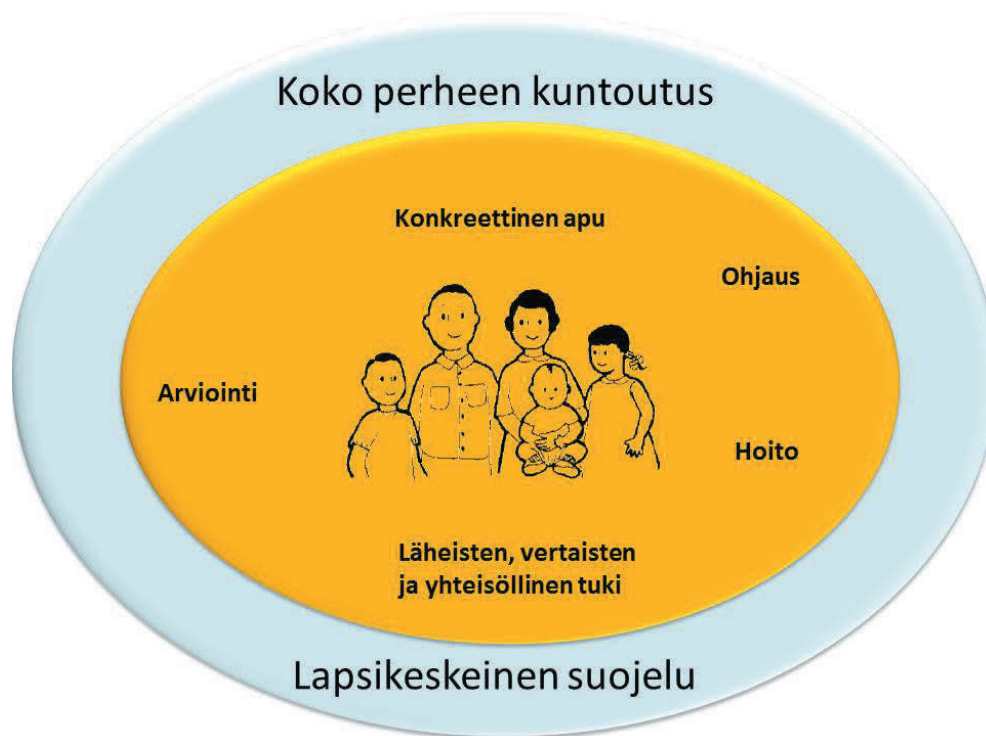
Mallinnustyössä etsittiin uudenlaista tapaa kuvata lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeistä sisältöä. Ryhmä määritteli lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisimmiksi sisältöelementeiksi kaksi läpileikkaavaa ydintä. Näitä ovat 1) lasta suojeleva ja lapsikeskeinen sekä 2) lasten, vanhempien ja koko perheen toimijuutta vahvistava ja kuntoutta-

¹ Saatavilla osoitteessa: <https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/20/cover>

va työskentely. Ne ovat aina mukana vaikuttavassa lastensuojelun perhetyössä riippumatta siitä onko kyse kotiin vietävästä vai laitosmuotoisesta palvelusta tai kotiin viedyn ja laitoksessa tai toimipisteessä tapahtuvan työskentelyn yhdistelmästä. Muita perhetyön keskeisiä elementtejä ovat ryhmän näkemyksen mukaan

- a) lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi
- b) konkreettinen apu,
- c) ohjaus
- d) läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki ja
- e) hoito.

Elementtien asemaa mallissa on kuvattu alla olevassa kuviossa.

Kuvio 1. Yhteisen, monitoimijaisen perhetyön sisältöelementit.

Ehdotetuista sisältöelementeistä koostuva perhetyön viitekehys on suunniteltu erityisesti lastensuojelun tukea tarvitsevien lasten ja perheiden tarpeita ajatellen. Malli on kuitenkin sovellettavissa tilanteisiin, joihin ei liity lastensuojelun työskentelyä edellyttävää suojelun tarvetta.

Ryhmän ehdotuksena on, että raportissa esiin nostetut lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluiden keskeistä sisältöä erittelevät elementit otetaan lapsi- ja perhepalveluissa laajasti yhteisen monitoimijaisen työskentelyn työvälineeksi. Tämä tarjoaa yhteisen orientaatioperustan työskentelyyn palvelujärjestelmän eri toimijoille sekä lapsille ja perheille itselleen silloin, kun lapsen ja perheen hyvinvointi edellyttävät laaja-alaista ja kuntouttavaa tukea lapselle, vanhemmille ja koko perheelle. Sisällöllisen selkiyttämisen lisäksi myös tarkoituksenmukaiset monitoimijaiset yhteistyörakenteet nähdään ratkaiseviksi palveluiden vaikuttavuutta vahvistaviksi tekijöiksi. Yhteisen, monitoimijaisen perhetyön työskentelyrakenteita on

jatkossa tärkeää kehittää huomioiden LAPE-ohjelmassa kehitettävä, lastensuojelun systeeminen toimintamalli ja muut uudistuvat palvelut. Lastensuojelun systeemissä toimintamallissa (kts. Lahtinen ym. 2017) hahmoteltu lastensuojelun sosiaalityön uusi toimintatapa ja tiimirakenne tarjoavat suojelutehtävästä vastaaville työntekijöille reflektiivisen ja oppimista tukevan foorumin. Mallissa lastensuojelun systeemillä tiimillä on mallin mukaan vastuu myös lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja perheen perus-, erityistason ja vaativan tason palveluiden koordinoinnista (mt.). Tässä raportissa jäsenelty *monitoimijaisen perhetyön malli* on sovitettavissa yhteen lastensuojelun systeemisen toimintamallin kanssa. Tämä työ jää tulevan kehittämistyön tehtäväksi.

LAPE-ohjelmassa on kehitteillä myös monitoimijainen arvioinnin malli (Tulensalo ym. 2017). Myös monitoimijaisen arviointimallin ja tässä raportissa kuvatun perhetyön mallin yhteensovittaminen edellyttää jatkotyöskentelyä osana LAPE-ohjelmaan sisältyvää kehittämistyötä. Jotta tämä perhetyön malli ja muut LAPE-ohjelmassa kehitteillä olevat uudistukset saadaan toteutumaan palveluissa, tarvitaan eri toimijoiden laajaa sitoutumista yhteiseen kehittämiseen, kansallista ohjausta sekä palvelujärjestelmää kokonaisuutena tarkastelevaa, yhteen sovitettavaa johtamista. (Perälä ym. 2012.)

Tämän ja muidenkin lastensuojelun je erityistason työskentelymallien käyttöön saamisen edellytyksenä ovat toimivat peruspalvelut. LAPE-ohjelman tavoitteena oleva, perustason toimijoita kokoava perhekeskus tulee olemaan tärkeä monitoimijaisen yhteisen työskentelyn foorumi. Peruspalveluilla on palveluissa keskeinen rooli esimerkiksi vaikuttavuuden kannalta ratkaisevan, riittävän *jatkumollisen* työskentelyn turvaajana. Monitoimijaisessa lasta suojelevassa ja perheitä tukevassa perhetyössä on tärkeää pohtia yhdessä sitä, miten lasta voidaan konkreettisesti tukea paitsi sosiaali- ja terveystyöskentelyn keinoin, myös erilaisin pedagogisin, yksilöllisin ja yhteisötasoisin keinoin lapsen päivittäisissä kasvuympäristöissä. Varhaiskasvatus ja koulu ymmärretään kodin ja vapaa-ajan ympäristöjen ohella keskeisiksi lasten arkiympäristöiksi, joissa toimiminen lasta suojelevalla ja lapsen toimijuutta vahvistavalla tavalla on tärkeä osa onnistunutta, yhteistä perhetyötä. Samoin eroauttamiseen ja väkivallan ehkäisyyn liittyvien palveluiden kehittäminen LAPE-ohjelma tukee tässä esitettyä monitoimijaisen perhetyön mallia tarjotessaan tulevaisuudessa helpommin saatavia ja vaikuttavia palveluita näihin tilanteisiin. Tulevaisuudessa työskentelyn tueksi tulevat myös osaamis- ja tukikeskukset, joilta monitoimijaisen perhetyön toimijat voivat saada tuekseen vaativien ja erikoistuneiden palveluiden tarjoamaa osaamista ja asiantuntemusta.

Sisältöelementtien hyödyt lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluiden kuvaamisen ja kehittämisen näkökulmasta. Sisältöelementtien avulla voidaan:

- kuvata lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöä nykyistä konkreettisemmin
- yhtenäistää palveluiden sisällön kuvaamista
- tunnistaa ja ottaa perheiden yksilötason, perheiden sisäisen ja arjenhallinnan sekä
- sosiaalisen tason ilmiöt työskentelyn kohteeksi monipuolisesti
- kertoa tarjotun palvelun sisällöstä perheille konkreettisemmin
- ohjata perheitä heille sopivien palveluiden piiriin
- motivoida perheitä palvelun vastaanottamiseen
- määrittellä perhetyössä ja perhekuntoutuksessa toimivan henkilöstön osaamistarpeita

Sisältöelementtien käyttöön ottamisen hyödyt monitoimijaisen perhetyön toteuttamisen ja kehittämisen näkökulmasta. Sisältöelementtien avulla voidaan:

- yhdistellä ja tuoda oikeanlaista osaamista perheiden tueksi
- selkiyttää eri toimijoiden rooleja ja työnjakoa perheitä tukevassa monitoimijaisessa työssä
- vähentää alueellisten palveluiden suunnittelussa aukkoja ja päällekkäisyyksiä
- luoda perhetyölle laatukriteerit palveluiden kehittämisen, ohjauksen, valvonnan ja kilpailutuksen tueksi

3. Palveluiden nykytilan haasteet

3.1 Palveluiden sisällön määrittelyn ja käsitteiden hajanaisuus

Lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen paikka lasten ja perheiden palveluiden kokonaisuudessa perustuu lastensuojelulakiin (Lsl 36 §). Kun lastensuojelulakia muutettiin uuden sosiaalihuoltolain voimaantulon yhteydessä, lastensuojelun avohuollon tukitoimia käsittelevään 36 §:ään lisättiin uusina käsitteinä tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus. Lastensuojelun asiakkaille tarkoitettu perhetyöstä on tämän jälkeen käytetty nimitystä tehostettu perhetyö erotuksena uuden sosiaalihuoltolain mukaisesta perhetyöstä.

Yksi keskeisimmistä perhetyön tarkastelua ja kehittämistä vaikeuttavista ongelmista on perhetyön ja perhekuntoutuksen käsitteisiin liittyvä sisällöllinen epäselvyys. Jo lain valmisteluvaiheessa nousi esiin, että tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen käsitteet ja sisällöt kaipaivat täsmällisempää määrittelyä. Esimerkiksi Talentia on tuonut esiin, että ”tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus on määriteltävä valtakunnallisesti ja täsmällisesti. On tiedettävä konkreettisesti, mitä tarkoitetaan kotiin tehtävällä perhekuntoutuksella ja laitoksessa tapahtuvalla perhekuntoutuksella” (Talentia, 2014).

Mallinnustyöryhmässä käydyt keskustelut ovat tuoneet esiin uuden sosiaalihuoltolain myötä palveluntuottajien keskuudessa syntyneen hämmennyksen erilaisten perhetyön, ohjauksen ja kuntoutuksen muotojen ja sisältöjen äärellä. Kentällä on koettu hankalaksi jäsentää, miten lainsäädännössä mainittujen perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöä tai esimerkiksi henkilöstön menetelmälliseen osaamiseen kytkeytyviä eroja olisi tarkoituksenmukaista konkretisoida tai miten sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö ja lastensuojelulain mukainen tehostettu perhetyö eroavat toisistaan.

Hallituksen esityksessä (HE 2014) lastensuojelulakia (36§) on taustoitettu kytkemällä kuntoutuksen käsite erityisesti ympärivuorokautiseen palveluun, jossa koko perhe sijoitetaan laitokseen tai perheeseen avohuollon tukitoimena. Perhekuntoutusta luonnehditaan esityksessä perheen omia voimavaroja vahvistavaksi ja lapsen kasvuolosuhteista turvaavaksi työskentelyksi. Vastaavasti tehostetun perhetyön osalta esityksessä korostuu lastensuojelutyöhön liittyvä kontrolli ja perheen velvoittaminen tukitoimien vastaanottamiseen huostaanoton vaihtoehtona. (HE 2014, 148–149.) Kuntien, järjestöjen ja yksityisten palveluntuottajien tarjoamat perhetyön ja -kuntoutuksen palvelut ovat kuitenkin hallituksen esityksessä hahmoteltua sisällöllistä jaottelemaa monimuotoisempia. Tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen välille ei työryhmän näkemyksen mukaan ole mahdollista määrittää tarkkarajaista sisällöllistä tai palvelun toteuttamisen muotoon perustuvaa eroa. Tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen palvelut rakentuvat tällä hetkellä useimmiten joustavina kotiin vietävän tuen, toimipisteessä toteutetun päivämuotoisen palvelun sekä laitoksessa tarjottavan ympärivuorokautisen palvelun yhdistelminä.

Palveluiden toteuttaminen erilaisten työmuotojen moninaisina yhdistelminä tuli esiin myös työryhmän toteuttamassa kyselyssä. Palveluntuottajia pyydettiin kertomaan, mitä palveluita he tarjoavat. Vaihtoehdot nimettiin työryhmässä käytyjen keskustelujen pohjalta ja niitä olivat a) tehostettu perhetyö, b) perheohjaus, c) kotiin vietävä kriisityö, d) ympärivuorokautinen perhekuntoutus, e) ympärivuorokautinen perhearviointi tai -kartoitus, f) perhearviointi kotiin tehtynä sekä g) vanhemmuuden arviointi kotiin tehtynä. Kyselyyn saatiin viisikymmentä vastausta. Palveluntuottajista 2/3 vastasi tarjoavansa tehostettua perhetyötä, mutta tehostetuksi perhetyöksi nimetyt palvelut erosivat melko paljon toisistaan. Rajatuimmillaan tehos-

tettua perhetyötä oli tarjolla arkisin ja virka-aikaan, enimmäkseen päivittäin klo 8–21 ja 24/7 päivystyksen turvin jopa yöaikaan. Vastauksissa korostui mahdollisuus räätälöintiin ja joustavuuteen. Käyntimäärät oli mahdollista sopia kertaviikkoisesta jopa päivittäisiksi ja useat vastaajat korostivat myös yksittäisten käyntien kestojen osalta joustavuutta.

Tehostetun perhetyön ohella yleisimmin tarjolla oli (noin 20 vastausta) perheohjausta ja yhtä laajasti kotiin tehtyä perhearviointia sekä vanhemmuuden arviointia. Näiden palveluiden kuvattiin olevan kestoltaan rajattuja. Palvelun ajallisessa kestossa oli kuitenkin suurta vaihtelua: vähimmillään kahdeksaan käyntikertaan rajattu arviointi 1–2 kuukauden aikana toteutettuna sekä pisimmillään ja intensiivisimmillään 1–5 kertaa viikossa, 3–24 kuukauden ajan. Palveluntuottajien vastausten perusteella arvioituna erot tehostetun perhetyön, perheohjauksen ja erilaisiksi arvioinneiksi nimettyjen palveluiden välillä ovat häilyviä.

Kyselyyn vastanneista palveluntuottajista 14 ilmoitti tarjoavansa joko ympärivuorokautista tai päivämuotoista perhekuntoutuksen palvelua tai molempia. Kahdeksan palveluntuottajaa kertoi tarjolla olevan perhekuntoutuksen lisäksi myös ympärivuorokautista perhearviointia. Ympärivuorokautisen palvelun osalta epäselväksi jää, mitä tarkkaan ottaen tarkoitetaan ympärivuorokautisuudella. Yhden vastauksen mukaan tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yöaikaan paikalla ovat kuntoutuksessa olevat perheet. Tukea on saatavilla samassa pihapiirissä olevasta nuorisokodista, minkä lisäksi yksi perhekuntoutuksen työntekijä toimii takapäivystäjänä. Palvelun kesto oli luonnehdittu lähinnä ”räätälöidyksi” tai ”tarpeen mukaiseksi”. Päivämuotoisen perhekuntoutuksen osalta vastauksissa oli kuvattu palvelua, jossa yhdistyy työskentely kotona ja toimipisteessä. Osa vastaajista käytti palvelusta nimitystä ”kotiin viety perhekuntoutus”. Yksi vastaajista oli nimennyt palvelun ”avoperhekuntoutukseksi”.

Sekä kysely että työryhmässä käyty keskustelu vahvistivat käsitystä siitä, että lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen palveluiden kokonaisuus on edelleen sisällöllisesti ja käsitteellisesti vaikeasti hahmotettava ja hajanainen (vrt. mm. Myllärniemi 2007, 5; Heino 2008). Tähän mennessä ehdotetut tai laaditut perhetyön käsitteelliset paikannukset (esim. Hurtig 2003; Uusimäki 2005; Heino 2008) eivät ole tuottaneet palveluihin yhtenäisyyttä palveluiden toteuttamisessa ja kuvaamisessa. Kentän toimijat ovat kehittäneet eri tavoin nimettyjä, toteuttamistavoiltaan ja menetelmiltään vaihtelevia perhetyön ja perhekuntoutuksen palvelukonsepteja. Näissä voi olla innovatiivisia ja vaikuttavia perhetyön ja -kuntoutuksen toteuttamisen tapoja eikä palvelukentän kirjavuus ole merkki laadun puutteista. Palveluiden kirjavuus ja hajanaisuus vaikeuttavat kuitenkin perhetyön ja perhekuntoutuksen toteuttamistapojen ja palveluiden sisällön sekä laadun jäsentämistä ja vertailua. Myös palveluntuottajat ovat huolissaan perhetyön ja perhekuntoutuksen sisällöllisestä hajanaisuudesta. Huoli nousi esiin kyselyvastauksissa.

”Lastensuojelun avohuollon tukitoimet kaipaavat vankempaa sisällöllistä ja työntekijöiden ammattitaitoon liittyvää standardointia. Eri palvelumuodoista ja niiden sisällöistä tulisi rakentaa yhteistä konsensusta ja eri palvelumuodot tulee tunnistaa toisistaan eriävinä palvelukokonaisuuksina. Pitää täsmentää niiden kohdentumista, perhekuntoutuksen ja arviointien erot?”

”Perhetyö ja -kuntoutus kärsivät määrittämisen puutteista. Työtä voidaan tehdä hyvin kirjavilla resursseilla, kirjavilla toimintakäytänteillä ja tavoilla. Parhaimmillaan työ on joustavaa ja asiakaslähtöistä, pahimmillaan jäsentymätöntä ja hakuammuntaa.”

Ryhmän kokemusasiantuntijoiden kokemukset tukivat arviota palvelukentän kirjavuudesta. Asiakkaidenkin havainto on, että perhetyötä ja -kuntoutusta tehdään monilla eri tavoilla ja nimikkeillä. Tämä nostaa esiin kysymykset lastensuojelusta ja lastensuojelun palveluista tie-

dottamisesta, palveluiden tasalaatuisuudesta sekä asiakkaiden yhdenvertaisuudesta. Kun perhe esimerkiksi muuttaa ja lapsen lastensuojelun tuen ja palveluiden tarve jatkuu, lasten ja vanhempien tulisi saada varmuus siitä, että hyväksi koettu palvelu jatkuu samansisältöisenä myös uudessa asuinpaikassa. Tämä tavoite ei kuitenkaan tällä hetkellä toteudu.

Palveluita käyttävien lasten ja perheiden näkökulmasta lastensuojelulaisissa käytettävät tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus ovat käsitteinä vaikeasti avautuvia. Käsitteitä ei ole riittävästi määritelty ja konkretisoitu. Tämä heikentää lasten ja vanhempien mahdollisuuksia ymmärtää, mitä perhetyön tai perhekuntoutuksen tarjoama tuki käytännössä on. Kuntien ja palveluntuottajien internetsivuilla ja esitteissä palveluita kuvataan usein organisaatiolähtöisesti. Kuvauksissa käytetään ammattilaisille tuttuja, mutta lapselle ja perheelle vaikeasti avautuvia käsitteitä. Vaikka lapsi ja vanhempi olisivat jo saaneet erilaisia palveluita, lapsille ja vanhemmille ei ole selvää, mikä tukitoimi tai palvelu kulloinkin on kyseessä. Asiakkaan näkökulmasta kaikki sosiaalialan työntekijät ovat usein samaa harmaata massaa, ”sossuja”. Erityisesti lapselle pitäisi kertoa selkeästi kertoa, miksi työntekijät tulevat paikalle ja mitä siitä seuraa tai ei seuraa. Lapsen huomioiminen on erittäin tärkeää jokaisessa tapaamisessa. Esimerkkinä tästä tuli esille kokemus, jossa perhetyöntekijöiden suunniteltu tavallinen käynti yhdistyi lapsen mielessä aiempaan pelottavalta tuntuneeseen kokemukseen kiireelliseen sijoitukseen johtaneesta kotikäynnistä. Jotta näin ei olisi käynyt, lapsi olisi tarvinnut työntekijöiden kertomana tiedon, miksi he tulevat lapsen kotiin ja mitä työntekijöiden käynnin jälkeen tapahtuu.

Työryhmässä kuntien ja muiden palveluntuottajien edustajat toivat esiin hajautettuun palveluiden tuottamisen tapaan liittyviä haasteita. Sekä yksityisten toimijoiden että kuntien edustajien yhteinen näkemys työryhmässä oli, että hajanaisuus vaikeuttaa palveluiden laadun ja sisällön vertailua palveluiden kilpailutusten ja ostamisen yhteydessä. Palvelukuvausten perusteella on vaikeaa hahmottaa, mihin palvelussa lopulta pyritään ja millaisin keinoin. Laadun tulisi aina olla hintaa tärkeämpi tekijä palveluita kilpailutettaessa. Laadun perusteella on kuitenkin haasteellista toteuttaa kilpailutuksia, koska ei ole yhtenäistä ymmärrystä siitä, mitä palvelujen tulisi olla sisällöltään ja mistä tekijöistä palveluiden laatu koostuu.

Lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta määrittävien käsitteiden selkiyttäminen, työmuotojen sisällön konkretisoiminen ja palveluiden sisällön yhtenäistäminen ovat keskeisiä edellytyksiä lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen laadun ja vaikuttavuuden vahvistamiseksi sekä asiakkaiden yhdenvertaisuuden parantamiseksi. Tueksi tarvittaisiin kansalliseen konsensukseen pohjautuva sosiaalihuoltolain perhetyötä sekä lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä ja perhekuntoutusta koskeva lainsäädännön soveltamisohje. Tässä raportissa esitettyä sisältöelementteihin perustuvaa lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen viitekehystä ja sille perustuvaa monitoimijaisen perhetyön mallia voidaan hyödyntää soveltamisohjeen perustana.

3.2 Koordinoidun ja laaja-alaisen tuen puute

Lastensuojelussa asiakkaana olevien lasten tuen tarpeet ovat suuria ja tilanteet kompleksisia (esim. Heino 2016). Esimerkiksi perhekuntoutuksen palvelua käyttävässä perheessä lapsen lastensuojelullisen tuen tarvetta voivat aiheuttaa sekä lapsen omat kehitykselliset erityistarpeet, vanhemman terveydentila, yleinen jaksamattomuus, vanhemmuuden taitojen puutteet, pitkittyneet huolto- ja tapaamisriidat tai monenlainen lasten kaltoinkohtelu tai laiminlyönti. Näihin haasteisiin saattavat kietoutua taloudelliset ja asumisen vaikeudet. Suhteet läheisiin voivat olla jännitteisiä ja perheiden vaikeuksia ja turvattomuutta aikaan saavat kokemukset voivat olla syvään juurtuneita ja ylisukupolvisia.

Työryhmän teettämän kyselyn mukaan lasten ja vanhempien perhetyöltä ja perhekuntoutukselta tarvitsema tuki on monimuotoista:

”Avun tarve on moni- ja laaja-alaista: päihde- ja mielenterveysongelmat, monikulttuurisuuden haasteet, traumat, aggressiokäytös, vanhemmuuden haasteet, ero- ja huoltajuusriidat, somaattiset sairaudet, erilaiset toimintakyvyn vajeet, kiintymyssuhdehäiriöt.”

”Syyt ovat moninaisia, usein jo pitkän ajan kuluessa syntyneitä, usein korjaavia toimenpiteitä vaativia”

”Perhekuntoutustyötä tehdään moniammatillisesti ja perheen arjessa problematiikka linkittyy laajempiin haasteisiin esim. vanhemman mielenterveys, parisuhteen tuomat haasteet, riippuvuusongelmat, kasvatuskysymykset pohjautuen omaan historiaan ja mallioppimiseen ym.”

Tuloksellinen lasten, vanhempien ja perheiden monitasoisien ja pitkäaikaisien tuen tarpeisiin vastaaminen edellyttää ammattilaisilta ja palvelujärjestelmältä tarpeeksi kokonaisvaltaista, kuntouttavaa työtä. Lastensuojelun kuntoutuksellisen tuen tulisi ylittää sekä arjen toimintakyvyn tasolla näkyviin asioihin että niiden taustalla vaikuttaviin juurisyihin:

”Vanhemmista tulee löytää motivaatio muutokseen ja aito halu muuttumiseen. Jo ennaltaehkäisevässä työssä pitäisi paneutua enemmän vanhemman sisäisiin asioihin, jotka vaikuttavat/estävät vanhempana toimimista. Sen myötä myös ulkoinen arjen hallinta alkaa sujumaan ja näkymään.”

Lastensuojelun perhetyön vaikuttavuuden keskeisiksi edellytyksiksi on tunnistettu paitsi tuen kokonaisvaltaisuus, myös tarpeeksi hyvä työskentelysuhte ja sen rakentumisen keskeiset perusedellytykset - riittävä aika, luottamuksen rakentaminen ja sitoutuminen. (esim. Moran ym. 2004; Pölkki ym. 2016.) Tämä on erityisen keskeistä lastensuojelun tukea ja kontrollia yhdistävässä työskentelyssä, joka saattaa herättää asiakkaissa pelon, syyllisyyden ja häpeän tunteita ja joskus myös suoranaista vastarintaa.

Myös mallinnustyöryhmässä arvioitiin, että perhetyön kokonaisvaltaisuus ja työskentelysuhteiden laatu ovat olennaiset osatekijät onnistuneessa lapsen ja perheen tukemisessa. Työryhmässä painotettiin, että lastensuojelussa suhdeperustainen perhetyö edellyttää toteutuakseen toimivien suhteiden luomista tasapainoisesti sekä lapsiin että vanhempiin. Ihanteellista olisi, että ainakin yksi tärkeäksi ja kannattelevaksi tai riittävän toimivaksi koettu suhde kulkisi lapsen ja vanhemman rinnalla koko lastensuojeluasiakkuuden ajan. Kokemusasiantuntijoiden näkemys on, että palveluiden mallinuksissa tulee ottaa huomioon tällaisen kannattelevan, pitkäkestoisien tuen tarve. Tähän voitaisiin pyrkiä turvaamalla jokaiselle lapselle ja vanhemmalle tarvittaessa työskentelyn kokonaisuudessa ja asiakkaan rinnalla kulkeva omatyöntekijä tai muun verkostosta löydettävissä oleva ”luottoihminen/-aikuinen”. Toisaalta todettiin, että osittain erikoistuneista tai määräaikaista palveluista rakentuvaan lastensuojelun tukeen sisältyy lähes väistämättä siirtymisiä työskentelyn vaiheesta tai palvelusta toiseen. Asiakkaiden ja työntekijöiden kokemusten mukaan perhetyön tuen laadun kannalta oleellista on tällöin se, osataanko siirtymävaiheissa työskennellä jatkumollisuutta mahdollistavalla tavalla.

Jatkumollisuus asiakkaan kokemana toteutuu työntekijävaihdoksissakin riittävästi, kun uuden työntekijän kanssa ei tarvitse alkaa luomaan yhteistä tarinaa tai ymmärrystä kuin tyhjästä. Riittävän katkeamattoman ja luotettavan tiedon siirtymisen lisäksi jatkumollisuutta on

sopiva yhtenäisyys aika ajoin eri syistä vaihtuvien lastensuojelun työntekijöiden työskentelytavoissa ja orientaatioissa sekä perhetyön palveluiden sisällöissä ja yhdenvertaisessa saataavuudessa. Asiakkaiden kokemuksissa työskentely kuitenkin näyttäytyy usein katkoksellisena. Ammattilaisten mielestä ongelmia jatkumollisuudessa on silloinkin, kun työskentelyn päättyminen toisaalla ja jatkuminen toisaalla on suunniteltua:

”Alusta aloittaminen aina uuden ihmisen kanssa on hyvin raskasta. Tapaamisia on harvoin, joten tutustuminen jää väliin. Luottamussuhteen luominen on tällöin haastavaa. Tiedot eivät välity kunnasta toiseen tai yksiköstä toiseen.”

”Yhteistyö ja kumppanuus: ei vain raportointia palvelun järjestäjälle tuottajalta. Palveluketjut: saattaen vaihdettava palveluketju. Toiminnan tulisi olla sellaista, että perhe ei jäisi missään kohtaa tyhjän päälle. Kun palvelu ostopalvelussa päättyy, siirtymäkohdassa saattaa olla haasteita.”

Sisällöllisen ja käsitteellisen epäyhtenäisyyden lisäksi perhetyötä vaikeuttavat monenlaiset rakenteelliset, lastensuojelun avohuollon palveluiden järjestämisen tapaan liittyvät tekijät. Tästä yhtenä esimerkkinä on kilpailutuksista, sirpaleisesta palveluiden käyttämisestä ja hankkimisesta aiheutuva työskentelyn katkoksellisuus. Nämä kokemukset on tärkeää ottaa huomioon varsinkin, jos valinnanvapaus perheiden palveluissa ulottuu jatkossa varhaisempaan perhetyön tukeen. Perheille tarkoitettujen sosiaalihuollon palveluiden vahva kansallinen, myös tutkittuun tietoon pohjautuva ohjaus on ratkaisevaa perheiden saaman tuen sisällöllisen jatkumollisuuden kannalta. Työryhmän näkemyksen mukaan lyhytkestoisempaan ja varhaisempaan perhetyön tukeen kaavaillun laajan valinnanvapauden ei aiottu seuraus voi olla suhteiden ja työskentelyn jatkumollisuuden vaarantuminen juuri niiden lasten ja perheiden kohdalla, jotka siitä nimenomaan hyötyisivät.

”Jos ostopalvelussa nähdään lisätuen tarve, kilpailutuksen vuoksi voidaan joutua vaihtamaan toiselle toimijalle. Asiakkaan näkökulmasta tämä on erittäin negatiivista. Kun suhde palveluntuottajaan on syntynyt, olisi asiakkaan näkökulmasta tärkeää saada jatkoa, jotta asiakkaalle tulisi jatkuvuuden kokemus.”

Onnistuneen perhetyön edellytyksenä on usein vahva ja monialainen yhteistyö perheenjäsenten kuntouttamiseen tai hoitamiseen osallistuvien ammattilaisten ja perhetyöntekijöiden kesken. Esteitä puolestaan ovat työryhmän mukaan tyypillisimmin perheen tarvitsemien muiden, esimerkiksi terveyden- tai päihdehuollon palveluiden saamisen vaikeudet, palveluiden riittävyys (kuntoutusten kestot) tai palveluiden oikea-aikaisen ja suunnitelmallisen yhteensovittamisen pulmat. Perhekuntoutukseen tullut perhe voi saada hetkellisen avun arkeensa työskentelyn ansiosta. Jos kuitenkin esimerkiksi päihdeiden käyttöön tai mielenterveyteen liittyvät hoidon tarpeet ovat jääneet huomiotta, eivät perhekuntoutuksessa aikaansaadut tulokset jää pysyviksi perheen arjessa. Hoitoon ja terapiaan pääsemisen kynnykset ja vaikeudet, sekä palveluiden riittämättömyys toistuivat työryhmän jäsenten ja kyselyyn vastanneiden palveluntuottajien pohdinnoissa.

Perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluntuottajat ovat pyrkineet osittain ratkaisemaan kokonaisvaltaiseen tuen tarpeeseen vastaamisen haasteisiin lisäämällä henkilöstön terapeutista tai esimerkiksi neuropsykiatrista osaamista koulutuksen keinoin tai rekrytoimalla moniammatillista henkilöstöä. Hoitoon pääsyn vaikeuksien paikkaaminen enenevässä määrin lastensuojelun perhetyön hoidollisuutta vahvistamalla on kuitenkin alkanut osaltaan luoda

palveluiden päällekkäisyyttä ja koordinoimattomuutta. Osa palveluntuottajista piti tarpeellisenä jatkaa lastensuojelun palveluiden kehittämistä entistä terapeuttisempaan tai hoidollisempaan suuntaan. Vaihtoehtona tälle tuotiin esiin monialainen yhteistyö:

”Moniammatillisuutta on lisättävä suunnitelmallisesti, koska monesti vain aidolla moniammatillisella työtavalla on mahdollisuus vaikuttaviin palveluihin perheiden monisäikeisissä pulmatilanteissa.”

”Koen, että lastensuojelun kehittämiseksi tulevaisuudessa keskiössä tulisi olla yliaikainen verkostoyhteistyö ja tavoitteiden asettaminen lasten ja perheiden parhaaksi. Verkostoyhteistyö takaa asiakkaille myös paremman osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuden työskentelyprosessissa. Kun kaikki tietävä, miten yhteistä tavoitetta kohden työskennellään, niin päällekkäisyydet vähenevät ja työn tavoitteellisuus korostuu, kun se on kaikilla tiedossa. Tulevaisuudessa sosiaali- ja terveystoimen toimiva yhteistyö keskenään ja esimerkiksi koulutoimen kanssa johtaa varmasti parempiin tuloksiin lastensuojelutyöskentelyssä.”

”Moniammatillisuus tai oikeastaan moniosaajuus ja yhteistyö on tulevaisuutta ja mahdollistavat asiakkaalle paremman ja joustavamman palvelun.”

”Varhainen puuttuminen perheiden tilanteisiin olisi kustannustehokkaampaa ja usein ihmillisempää, kun tällä hetkellä mennään avuksi vasta aivan viime hetkellä ennen huostaanottoa. Perheiden tulisi saada tukea aikaisemmin niin, että perheelle tarjottaisiin juuri heidän tarpeisiinsa oikeaa apua. Tämä tarkoittaisi, että ”perinteisesti ohjaajien” lisäksi perheessä voisi käydä esim. psykologi, joka jalkautuu perheen arkeen, yhtenä osana perheen kanssa työskentelevää moniammatillista tiimiä, joka on koottu juuri sen perheen tarpeisiin. Perhetyöntekijöitä (-ohjaajista) on moneksi, mutta juuri oikea apu, oikeaan aikaan ja perheen arkeen, omaan ympäristöön olisi tärkeitä.”

Palveluiden koordinoimattomuus näkyy palveluissa siten, että lapset ja perheet saavat sisällöltään samankaltaista tukea samaan aikaan lastensuojelusta ja muista erityispalveluista. Kun yhteinen, lasta ja perhettä tukevan työskentelyn suunnitelma puuttuu, palvelujärjestelmän voimavaroja ei aina käytetä tarkoituksenmukaisesti ja voimavaroja tuhlataan osin päällekkäiseen työhön. Asiakkaiden näkökulmasta tilanne johtaa uuvuttavaan asioimiseen monissa eri palveluissa samaan aikaan.

Sekä mallinnustyöryhmä että kyselyyn vastanneet palveluntuottajat korostivat suunnitelmallisesti yhteen sovitettua monialaista avun ja tuen tarvetta, mutta tällaisen työskentelyn toteutumista pidettiin vielä varsin sattumanvaraisena. Esimerkiksi keskustelussa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöstä esille nousseet haasteet olivat valitettavan tuttuja. Terveystoiminnassa ei välttämättä edelleenkään tiedetä lastensuojelun palveluista ja päinvastoin. Väärät käsitykset, asenteet ja toimintakulttuurien eroavaisuudet sekä ”historian painolasti” tuottavat tilanteita, joissa osaamisen asiakaslähtöisen yhdistelyn sijaan keskitytään määrittelemään palveluita puolin ja toisin.

Uudenlaista toimintakulttuuria tarvitaan myös monialaisessa suojelutehtävään sitoutumisessa. Kun perhetyö kiinnittyy lastensuojelun asiakkuuteen, sen perimmäisenä tavoitteena on varmistaa, että lapsen arki perheessä on tarpeeksi turvallista ja että lapsen hyvinvoinnin kannalta keskeiset osatekijät toteutuvat. Monialaisessa perheiden tukemisessa onnistuminen edellyttää siten lastensuojelun kontekstissa, että kuntouttavan ja hoidollisen yhteistyön ohella myös

suojeluun liittyviä tehtäviä ja vastuita pystytään tarvittaessa jakamaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi mahdollisuutta hyödyntää monialaista tietoa ja taitoa silloin kun otetaan kantaa lapsen etuun, kun suojelun tarvetta aiheuttavia vaikeita asiota otetaan puheeksi tai kun lapsen ja perheen tilanteeseen joudutaan konkreettisesti puuttumaan. Suojelutehtävään kiinnittyvän lapsen edun varmistamisen on todettu olevan ratkaiseva tekijä lastensuojelun perhetyön vaikuttavuuden näkökulmasta. Nykykäytännöissä näyttää kuitenkin siltä, että lapsen ja perheen kanssa työskentelevän monialaisen toimijoiden joukon tietoa ja taitoa on vaikeaa hyödyntää lapsen suojelemisen tehtävässä tasapainoisesti. (Ks. myös Pölkki ym. 2016, 12.)

Työryhmän arvion mukaan lasten ja perheiden ohjautuminen sosiaalihuollon ja terveydenhuollon erilaisiin erityispalveluihin on nykykäytännöissä melko sattumanvaraista. Palveluihin ohjautumisessa kiinnitetään usein huomiota lapsen ja perheen ilmeisimpään ja pintatasolla näkyvimpään ongelmaan sen sijaan että pysähdyttäisiin systemaattisesti arvioimaan tilannetta kokonaisvaltaisemmin ja pohtimaan, keitä muita toimijoita työskentelyyn kenties tarvittaisiin mukaan. Lastensuojelun näkökulmasta lasten ja perheiden palveluihin ohjautumisen sattumanvaraisuus on saattanut tarkoittaa, että lasta ja perhettä kokonaisvaltaisesti kuntouttavan suojelutehtävän sijaan tai ohella on ponnisteltu lapsen ja vanhempien erilaisten hoidollisten tarpeisiin vastaamiseksi. Kuitenkaan tässä tarvittavaa tietoa ja taitoa ei välttämättä ole ollut lastensuojelun käytettävissä. Tämä on tuottanut lastensuojelun ammattilaisille kokemuksia, ettei oma ammattitaito riitä vastaamaan lapsen ja perheen laaja-alaisiin tuen tarpeisiin kun taitavalla ja intensiiviselläkään tuella ei ole aina voitu saavuttaa tarpeeksi pitkäkestoisesti lapsen arjessa näkyviä tuloksia.

Erikoissairaanhoidon näkökulmasta tarkasteltuna palveluohjauksen koordinoimattomuus on johtanut tilanteisiin, joissa esimerkiksi lasten- ja nuorisopsykiatria on alkanut huolehtia perheen kokonaisvaltaisesta ja pitkäkestoisesta tukemisesta ja etsimään ratkaisuja myös muiden kuin hoidettavana olevan lapsen pulmiin. Osaamista siihen ei välttämättä ole ollut käytettävissä riittävästi. Näin erikoissairaanhoidossa on saatettu päätyä tekemään hoitosuunnitelmia enemmänkin perheen kokonaistilanteen tukemisen kuin varsinaisen erikoissairaanhoidollisen osaamisen näkökulmasta. Tämän seurauksena lasten hoitosuhteet erikoissairaanhoidossa ovat saattaneet pitkittyä ilman, että hoidon avulla olisi voitu saavuttaa merkittäviä hyötyjä lapsen ja perheen kannalta. Erityisen haastavia nykyisessä palvelujärjestelmässä ovat tilanteet, jossa perheen monella lapsella on vahva tuen tarve. Näiden perheiden kohdalla erityisesti perheen lasten hoitotahot saattavat työskennellä vailla keskinäistä koordinaatiota. Tällaiseen heikosti koordinoituun ja perheitä kuormittavaan asetelmaan saatetaan ajautua tyypillisesti esimerkiksi silloin, kun perheen lapset ovat samaan aikaan hoidettavina sekä lasten että nuorisopsykiatriassa erikoissairaanhoidossa.

Tilanteissa, joissa perheen lapsilla on erilaisten erikoissairaanhoidon asiakkuuksien lisäksi ollut lastensuojelun tuen tarvetta, on lastensuojelun kokonaisuutta koordinoiva rooli näyttänyt parhaimmillaan hyvin tärkeänä. Koordinoititehtävä on kuitenkin lastensuojelun näkökulmasta hyvin haastava, koska laajasti sovittuja pelisääntöjä tai käytäntöjä yhteistyön tekemiseen ei toistaiseksi ole rakentunut. Onnistuneisiin monen toimijan yhteistyön asetelmiin on toki saatettu yltää. Onnistumiset ovat tällöin johtuneet lähinnä yksittäisten henkilöiden yhteistyötäidoista ja -halukkuudesta sekä muista onnistumista tukeneista tilanteittaisista tekijöistä. Kokonaisuuksia koordinoivalle työskentelyotteelle ei ole riittävää rakenteellista tukea ja koordinaatiotehtävässä onnistuminen on jäänyt yksittäisten, taitavien työntekijöiden ja heidän rakentamiensa yhteistyösuhteiden varaan.

Sekä lastensuojelun että erikoissairaanhoidon näkökulmasta katsottuna hyvää, koordinoitua yhteistyötä edellyttäviä lasten ja perheiden ongelmia ovat vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, perheväkivalta tai vahva epäily siitä, erotilanteet, joissa eroon liittyvät van-

hempien erilaiset näkemykset näyttäytyvät patologisina ja ratkeamattomina ja saattavat jotta lähes loputtomiin riitoihin lasten huoltajuudesta sekä perheen muiden lasten psyykkiset ja päihdeongelmat tai somaattinen pitkäaikais sairaus. Nykyistä systemaattisempaa monen toimijan yhteistyötä tarvittaisiin kipeästi, koska tällaisten erityistä tukea ja hoitoa tarvitsevien lapsen kasvuympäristössä vaikuttavien vahvojen riskitekijöiden hallinta on kriittistä onnistuneen lapsen auttamisen ja hoitamisen kannalta. Joissakin tilanteissa pelkästään näihin vaikeisiin kasvuympäristön riskeihin tarttuminen auttaa riittävästi myös erityistä tukea ja hoitoa tarvitsevaa lasta.

Työryhmän teettämän kyselyn vastauksissa tuotiin esiin vastaavia havaintoja koordinaatioon liittyvistä ongelmista. Moni palveluntuottajan edustaja toivoi, että erityisesti näihin kokonaisvaltaisen ja tuloksellisen lasten ja perheiden auttamisen esteisiin löydetäisiin jatkossa ratkaisuja.

”Erityisen tärkeää olisi myös saada erilaiset psykiatrian ja erityistason terveydenhuollon palvelut samanaikaisesti tehokkaiksi perhetyön ja kuntoutuksen kanssa. Nyt on paljon eriaikaisuutta ja/tai kahta rinnakkaista hoitoketjua. Kärjistyksenä: molemmat systeemit paikkaavat toisiaan, psykiatriassa hoidetaan perheen vuorovaikutusongelmia ja perhetyössä/-kuntoutuksessa hoidetaan psyykkisesti sairastuneesta vanhemmasta/lapsesta johtuvia ongelmia sen sijaan, että niitä hoidettaisiin yhdessä.”

Kokonaisvaltaisen avun toteuttaminen edellyttää useimmiten toimivaa, oikein ajoitettua ja yhdessä suunniteltua monitoimijaista työskentelyä. Perhetyön vaikuttavuutta heikentävät samat palvelujärjestelmän pirstaleisuuden, hajanaisuuden ja koordinoimattomuuden ongelmat, joita on tuotu esiin useissa LAPE-muutosohjelmaa edeltävissä lastensuojelun ja lapsiperheiden palvelujärjestelmän haasteita ja kehittämistarpeita käsitelleissä selvityksissä (ks. esim Sipilä & Österbacka, 2013; Toimiva lastensuojelu 2013, 34; 53-55). Kun lastensuojelun palveluita ja palvelujärjestelmän kokonaisuutta jatkossa kehitetään, on pohdittava ja selkiytettävä mm. sitä missä määrin lastensuojelun tuottamia perhetyön palveluita on tarpeen kehittää monialaiseen osaamiseen perustuviksi. Lisäksi on pohdittava, missä määrin kokonaisvaltaisen ja jatkumolliseksi yhteen sovitettun avun ja tuen tarpeisiin voidaan vastata integratiivisten rakenteiden varassa ja hyvin toimivan verkostomaisen yhteistyön kautta. Nämä seikat tulee jatkossa ottaa systemaattisesti huomioon myös palveluiden laatua määritettäessä.

Perhetyön ja perhekuntoutuksen palvelukentän sirpaleisuutta sekä työmuotojen keskeisten sisältöjen kuvaamisen ja jäsentämisen haasteellisuutta lisää myös se, että perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluita tuotetaan sekä kuntien omina palveluina että ostopalveluina. Valviran (2014, 21) tekemän selvityksen mukaan kunnista 83 % (N=183) ilmoitti ostavansa lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun palveluja yksityisiltä palvelujen tuottajilta. Yleisimmin kunnat ilmoittivat ostavansa avohuollon tukitoimia. Useimmiten mainittuja ostopalveluita olivat perhetyö, ammatillisten tukihenkilöiden ja tukiperheiden työpanos (89), perhekuntoutus (33), erilaiset terapiapalvelut (15) ja vanhemmuuden arviointi (12). (Valvira 2014.) Perhetyön ja perhekuntoutuksen tuottamiseen ostopalveluina liittyy monenlaisia haasteita erityisesti ehyiden palvelukokonaisuuksien näkökulmasta. Eräs tällainen haaste on se, miten ostopalveluna tuotettava perhetyö sekä lapsen ja perheen lastensuojelun sosiaalityön prosessi saadaan toimimaan yhdessä toisiinsa kiinnittyvänä kokonaisuutena tai miten ostopalveluiden tuottajat saadaan osallistumaan riittävän tiiviisti vaikuttavan perhetyön kannalta välttämättömiin monitoimijaisiin työskentelyrakenteisiin. Myös ostettavien perhetyön palveluiden tulisi integroitua osaksi integroitua ja kokonaisvaltaista yhteisen työskentelyn prosessia.

Perhetyön onnistumista estäviä ja monitoimijaisen perhetyön mallin tarpeellisuutta perustelevia nykyisen palvelujärjestelmän ongelmia:

- yhteen sovitetun ja kokonaisvaltaisen työskentelyn ja sitä tukevien rakenteiden sattumanvaraisuus
- työskentelyn katkokset asiakkaiden näkökulmasta
- rinnalla kulkevan luottoihmisen/omatyöntekijän puuttuminen
- palveluihin ohjaamisen sattumanvaraisuus, esimerkiksi palveluohjaus ilmeisimmän ja pintatasolla näkyvimmän ongelman perusteella
- koordinaation puute terveydenhuollossa perheenjäseniä hoitavien tahojen välillä (esimerkiksi kun saman perheen lapsia on sekä lasten-, että nuorisopsykiatrian palveluissa)
- perheiden näkökulmasta uuvuttava asiointi useissa, osin päällekkäisissä palveluissa samaan aikaan
- lastensuojelunvastuulle jäävän laaja-alaisen palveluita koordinoivan tehtävän haasteellisuus, koordinoivia tukevien pelisääntöjen ja yhteistyökäytäntöjen kehittämättömyys
- eri toimijoiden väärät käsitykset toinen toisistaan, yhteistyötä vaikeuttavat asenteet ja toimintakulttuurien eroavaisuudet
- vaikeus hyödyntää monialaista tietoa suojelutehtävän tukena
- perheen tarvitsemien palveluiden, esimerkiksi terveyden- tai päihdehuollon palveluiden saamisen vaikeudet
- palveluiden riittävyyden (kuntoutusten kestot), oikea-aikaisuuden ja suunnitelmallisen yhteensovittamisen pulmat
- hoitoon pääsyn vaikeuksia korvaava koordinoimaton ja osin päällekkäinen hoidollisten palvelusisältöjen kehittäminen lastensuojelupalveluihin
- sirpaleinen ja koordinoimaton palveluiden kilpailutus, hankinta ja käyttäminen
- ostopalveluina tuotettavien palveluiden integroituminen mukaan lapsen ja perheen palveluiden kokonaisuuteen ja osallistuminen monitoimijaisiin työskentelyrakenteisiin

4. Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen jäsentäminen sisältöelementtien avulla

Käsitteellisen ja sisällöllisen hajanaisuuden ratkaisemiseksi ryhmä ehdottaa uudenlaista konkreettisempaa tapaa kuvata perhetyötä ja perhekuntoutusta. Syntynyt ehdotus on arkisista toimintaympäristöistä nouseva tapa jäsentää kokonaisvaltaista ja yhteistä, perheitä tukevaa ja kuntouttavaa sekä lasta suojelevaa työtä. Ryhmän työskentelyyn osallistuneiden kokemusasiantuntijoiden ja työntekijöiden kokemustiedon lisäksi sisältöelementtien alustavassa hahmotelussa on hyödynnetty ryhmän tekemää perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluntuottajille suunnattua kyselyä. Ryhmän tuottamalle jäsenyykselle on löydettävissä myös tutkimusperusteita. Niitä esitellään raportissa esimerkinomaisesti. Tutkimusperustan tarkentaminen ja syventäminen sekä esitetyn jäsenyyksen koettelu empiirisen tutkimuksen avulla ovat tärkeitä tehtäviä tulevalle työskentelylle.

Työryhmän mukaan lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen työmuotoja tai palveluita olisi hyvä kuvata kertomalla miten työskentely konkreettisesti toteutetaan. Asiakkaan tulisi tietää onko kyse esimerkiksi kotiin viedystä tuesta, toimipisteessä toteutettavasta päivämutoisesta toiminnasta, ympärivuorokautisesta palvelusta, koko perheen sijoituksesta laitokseen, verkostomaisesta palvelusta, ryhmätoiminnasta vai näiden erilaisista yhdistelmistä. Konkreettisen toteuttamistavan kertominen lapsille ja perheille on tärkeää, mutta toteuttamistapa ei vielä kerro siitä, mitä työskentely on sisällöllisesti ja miten se edistää perhetyölle asetettuja tavoitteita.

Toteuttamismuodon lisäksi tulisi kuvata, mikä on palvelun keskeisin sisältö tai millaisten sisältöjen yhdistelmänä palvelussa tarjottava tuki lapselle ja perheelle rakentuu. Tarja Heino (2008) toteaa, että perhetyössä on yleisesti ottaen aina - hieman eri tavoin painottuen ja toisiinsa limittyen - kyse arvioinnista tai tutkimuksesta, tukemisesta ja ohjaamisesta sekä hoidosta ja kuntoutuksesta. Mallinnusryhmä on täydentänyt tätä listaa käymiensä keskustelujen perusteella. Keskeisiksi perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöelementeiksi määrittyivät *lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi, ohjaus, konkreettinen apu, läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki, hoito, kuntoutus sekä lastensuojelussa tämän lisäksi myös lapsen suojeleminen*. Vaikka nämä elementit ovat perhetyössä aina limittäisiä, on niiden toiminnallinen, käsitteellinen ja teoreettinen erittely kuitenkin tärkeää. Sisällön erittelemisen ja perusteleminen tekee mahdolliseksi perustella työskentelyä perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluissa. Sisällön jäsentäminen luo lähtökohtia myös vaikuttavuuden kannalta keskeisten mekanismien tunnistamiselle.

Suojelua ja kuntoutusta lähestyttiin ryhmässä perhetyötä ja perhekuntoutusta kokonaisuudessaan lävistävinä, lastensuojelun yhteydessä toteutuvaan työskentelyyn aina kuuluviina sisällöllisinä elementteinä. Muita sisältöelementtejä eriteltiin pohtimalla, miten ne voisivat parhaalla mahdollisella tavalla sekä suojella lasta että edistää koko perheen kuntoutumista. Ryhmän työskentelyn perusteella kokonaisvaltaisen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen tulisi olla lasta suojelevaa ja lapsen, vanhempien sekä koko perheen toimijuutta vahvistavaa, kuntouttavaa työskentelyä.

4.1 Lapsikeskeinen suojele lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen ytimenä

Lastensuojelulain (2007/417) 1§ mukaan lain tarkoitus on ”turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeleluun.” Lastensuojelulaki painottaa lastensuojelun vastuuta vanhempien kasvatus- ja huolenpitotehtävissä tukemisessa. Laissa säädetään, että lastensuojelun on tuettava vanhempia järjestämällä tarpeellisia palveluita ja tukitoimia. Vaikka tukitoimien järjestämisessä ja suojelelutehtävän toteuttamisessa painottuu vanhempien tukeminen, lastensuojelulaki korostaa lastensuojelussa asiakkaana olevan lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja kohdatuksi (LsL 2007/417 5§, 20§, 21§, 24§, 29§). Lapsen oikeuksia korostamalla lastensuojelulaki samalla tulee edellyttäneeksi lapsen suojelelutyöhön osallistuvilta ammattilaisilta sitoutumista lapsikeskeiseen, lapsen osallisuutta huomioivaan työkäytäntöön.

Nykyiseen lastensuojelulakiin on lisätty lasten kuulemista ja osallisuutta korostavia säädöksiä myös lastensuojelun työkäytännöistä saadun tutkimustiedon perusteella. Lapsen kanssa työskentelemisen merkitys ei ole ollut lastensuojelun työkäytännöissä kovin selkeä. Työkäytännöt ovat pikemminkin muokkautuneet melko aikuiskeskeiseen suuntaan. Johanna Hurtigin (2003) perhetyön kohtaamia tarkastelleen tutkimuksen mukaan lapset jäivät perhetyöntekijöiden kotikäynnillä aikuisten kesken käytyjen keskustelujen ja muun työskentelyn varjoon. Perhetyön apu lapselle saattoi sen vuoksi jäädä luonteeltaan aikuisten kanssa toteutuneen työskentelyn läpi tihkuvaksi, epäsuoraksi tueksi. Perhetyötä ammattikäytäntönä tarkastellut Annina Myllärniemi (2007, 24–28) on jäsentänyt perhetyön tekemistä ohjaaviksi keskeisiksi orientaatioiksi perhekehityksen, vanhemmuuden tukemisen, lasta yksilöivän ja suojelelun orientaation. Myllärniemen (mts. 28–29) mukaan perhekehitys on ollut perhetyön käytännöissä hallitseva suhteessa suojeleluorientaatioon. Käytännössä tämä on tarkoittanut, että ammattilaisten katse on alkanut kohdentua tarkemmin lapseen vasta sitten, kun perhekeskeinen vanhempien tukeminen ei ole tuottanut tulosta ja aiemmin taustalle jäänyt huoli lapsen turvallisuudesta on aktualisoitunut. Tämä on merkinnyt lapsikeskeisen työskentelyn vahvistumista vasta silloin kun on ollut tarpeen sosiaalityöntekijän johdolla arvioida avohuollon tukitoimia vahvempien interventioiden tarvetta.

Pirjo Pölkin ym. (2016, 12) perhetyön vaikuttavuutta tarkastelevan tutkimuksen mukaan suojelele (child protection work) määrittyy yhdeksi perhetyön keskeiseksi kehikseksi. Tutkimukseen osallistuneet perhetyöntekijät liittävät suojelelun elementtiin työskentelyyn sisältyvän tuen ja kontrollin yhdistelmän, lastensuojelun tukitoimien ajoittamisen lapsen kannalta oikein (timing of measures), näytön tai tiedon keruun lastensuojelutoimenpiteiden perusteluiksi, sijoituksen ”vaatimisen” kun sen arvioidaan olevan lapsen edun mukaista sekä perheiden tukemisen sijoituksen aikana tai lapsen palatessa kotiin sijaishuollosta. Pölkin (mt.) tutkimuksessa suojelele perhetyön kehiksenä kiinnittyy toisin sanoen vahvimmin lapsen edun arviointiin, lapsen etua koskevan tiedon tuottamiseen ja lapsen tilanteen seurantaan. Työskentelyn käytäntönä suojelele tarkoittaa ”perheen tukemista”, joka perhetyön keskeisenä sisältönä on mm. lapsen tarpeita esiin tuovaa ja sanoittavaa vanhempien tukemista. Tutkimukseen osallistuneiden perhetyöntekijöiden suojelelutyön määrittämisessä korostuu lapsen tarpeiden esiin tuominen sekä lapsen mahdollisuus tulla perhetyön työskentelyssä kohdatuksi, tuetuksi ja kuulluksi. Työntekijät korostivat, että lasten turvallisuuden tunnetta on mahdollista vahvistaa luottamuksellisessa työskentelysuhteessa ammatilliseen aikuiseen. Mutta tällaiseen turvallisuutta vahvistavaan suhdeperustaiseen työskentelyyn vaikeassa elämäntilanteessa eläneen lapsen kanssa yltäminen vaatii työntekijältä sitoutumista ja aikaa (mt., 13).

Myös palveluntuottajien kyselyvastauksissa ovat läsnä Pölkin ym. tutkimuksessa esitetyt arviointia ja tiedon tuotantoa korostavat suojelukehyksen osa-alueet. Maininnoissa tuotiin esiin ”lapsen näkyväksi tekemistä” ja ”lapsen edun varmistamista” laadukkaan tiedon tuottamisen kautta. Valtaosassa palveluiden kuvauksia työskentelyn kuvattiin toteutuvan ”perheen” kanssa ja osassa kuvauksista asiayhteydestä kävi esille, että ”perhe” tarkoitti käytännössä vanhempien tukemista. Mutta mukana oli myös paljon kuvauksia, joissa mainittiin erikseen palvelun pitävän sisällään työskentelyä sekä lasten, vanhempien että koko perheen kesken. Tämän pienimuotoisen kyselyvastausten tarkastelun perusteella arvioituna vaikuttaa siis siltä, että lapsikeskeinen työskentelyn orientaatio on paikannettavissa lastensuojelun perhetyön kentällä, mutta siihen sitoutuminen tai sen esiin tuominen on vaihtelevaa. Monet palveluntuottajat kuvaavat perhetyötä työskentelyksi lasten ja vanhempien kanssa, mutta materiaalissa on vähän mainintoja työskentelymenetelmistä eri-ikäisten lasten kanssa. Menetelmät, joita palveluntuottajat nostavat palveluiden sisällön kuvauksissa erikseen mainiten esiin, ovat pääasiallisesti vanhemmuuden tukemiseen tai vanhemmuuden arviointiin tarkoitettuja strukturoituja menetelmiä.

”Työ on havaintojen ja tiedon keräämistä sekä lastensuojelun huolen kanssa työskentelyä perheenjäsenten kanssa. Perheen omaa hyvää lapsen kasvua tukevaa toimintaa halutaan vahvistaa työllä.”

”Perhetyön intensiteetti vaihtelee perheen tilanteesta ja LS-huolesta riippuen. Esimerkiksi vastasyntyneen kotona voidaan alkuun tehdä kaksi pitkää kotikäyntiä päivässä aamupäivällä ja iltapäivällä, kestoltaan 4-5 h kahden viikon ajan. Kaikkien asiakasperheiden kanssa alussa tarjotaan tiivistä työskentelyä, 3-6 kontaktia viikossa, mitkä ovat kotikäyntejä, vanhemmuuskeskusteluja ja lasten ja nuorten kanssa useamman tunnin tapaamisia. Alussa havaintojen tekeminen ja tiedon kerääminen perheestä on tärkeää. Työskentelyn edetessä käynnit vähenevät.”

”Työskentelyssä tavoite on lapsen näkyväksi tuleminen, arjen tukeminen sekä perheen oman osallisuuden vahvistuminen suhteessa ympäristöönsä. Työskentelyä on koko perheen kanssa, lapsen/ lasten kanssa sekä erikseen vanhempien kanssa sovittuja vanhemmuuskeskusteluja. Tavoitteena on ohjata perhettä muutokseen, niin että lapsen ja perheen elämän laatu kohenee.”

”Ehkäisevä perhetyö voi olla keskusteluapua sekä tukea. Perhetyö on yhdessä tekemistä erilaisissa arjen toiminnoissa. Tavoitteena on löytää perheen omat voimavarat ja arjen hallinta. Perhetyö tukee kasvatus tehtävissä ja tekee vanhemmuuden arviointia. Perhetyö järjestää tarvittaessa lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. Perhetyö on usein käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä. Työtä tehdään pääosin kouluikäisten lasten ja heidän vanhempiensa kanssa.”

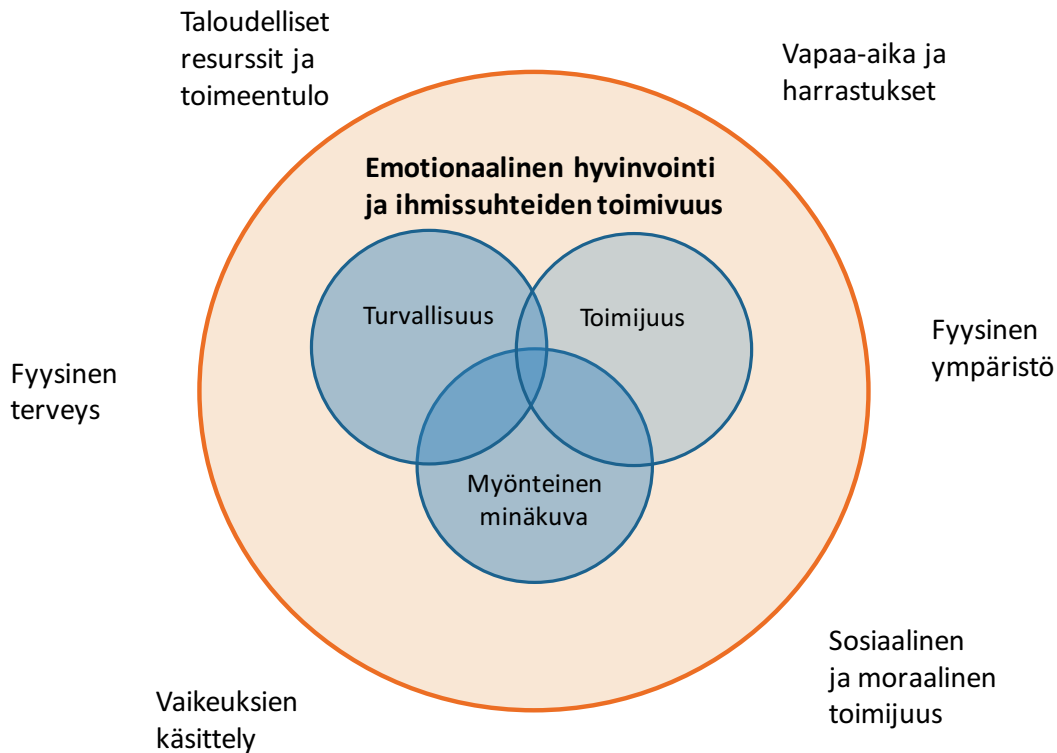
Jan Horwathin ja Sukey Tarrin (2015) mukaan lapsen tulisi pysyä lastensuojelun keskiössä koko työskentelyprosessin ajan arvioinnista tukitoimenpiteisiin. Työskentelyssä on mahdollistettava lapsen kuuleminen. Lapsikeskeinen suojeleminen tarkoittaa myös myös lasten ja heidän ihmissuhteidensa havainnointia ja ymmärryksen luomista siitä, miten lapsen kokemukset ja jokapäiväinen, eletty elämä vaikuttaa heihin. Ilman lapsen elettyjen, toistuvien kokemusten sekä näihin liittyvien havaintojen, toiveiden ja tunteiden huomioonottamista ei ole mahdollista tunnistaa vaikuttavia interventioita. Jos perheessä on useita lapsia, on kunkin lapsen huomioida

minen yksilönä tärkeää koska vanhempien toimintatavoilla on erilaisia vaikutuksia saman perheen eri lapsiin. Horwathin ja Tarrin mukaan lapsikeskeisen suojelutyön esteitä ovat esimerkiksi lapsen identiteetin määrittely ohuesti arvioinnissa, pintapuolinen perehtyminen lapsen toiveisiin ja tunteisiin, epätietoisuus siitä millaisia kunkin perheessä elävän lapsen yksilölliset tarpeet ovat sekä vanhemmuuden arviointi ”tyhjiössä” (mt., 1380–1384). Lisäksi lapsikeskeistä työskentelyä on vaikeuttanut myös lapsuuden ja nuoruuden hyvinvoinnin teoreettinen ja käsitteellinen jäsentymättömyys lastensuojelun työkäytännöissä. Lapsen kokemusten ja lapsen oman tiedon näkyväksi tekeminen on tunnistettu tärkeänä elementtinä perhetyössä, mutta itsestään selvää ei ole ollut se, mitä lapsen näkyväksi tekeminen on ja miten sitä tulisi toteuttaa konkreettisesti. Lapsikeskeisen suojelutyön lähtökohdaksi ja perusteluksi tarvitaan tutkimustietoon perustuvia teoreettisia jäsennyksiä siitä, miten lapsen eletty arkikokemus vaikuttaa hänen hyvinvointiinsa ja miten lapsen yksilöllinen omia kokemuksiaan koskeva tieto ja ymmärrys saadaan suojelutyön lähtökohdaksi.

Työryhmässä tarkasteltiin suojelun erityisyyttä lastensuojelun perhetyön sisältöelementtinä myös pohtimalla sitä, mitä erityistä osaamista lastensuojelun perhetyössä tarvitaan verrattuna esimerkiksi sosiaalihoitolain ja ”matalan kynnyksen” perhetyöhön. Pohdinnoissa päädyttiin näkemykseen, jonka mukaan lastensuojelun perhetyössä nimenomaan eri-ikäisten lasten turvallisuutta vahvistavan, lasten kohtaamiseen pohjautuvan työskentelyn ja lapsilähtöisen vanhempien tukemisen osaaminen tulisi olla vahvaa. Sen sijaan ei niinkään löydetty perusteita siihen, että lastensuojelun perhetyön osaamista tulisi lähteä jäsentämään kovin vahvasti tiettyihin tuen tarpeisiin kiinnittyvänä. Vaikka esimerkiksi väkivalta, päihteiden käyttäminen tai mielen-terveyden pulmat ovat useimmiten lastensuojelun tuen tarpeen taustalla, tulee niihin liittyvä osaamista olla riittävästi myös perus- ja matalamman kynnyksen palveluissa. Muutoin on vaarana ajautua tilanteeseen, jossa vielä orastaviin, mutta helpommin ratkaistavissa oleviin lapsen turvallisuuden kokemusta vähentäviin asioihin ei uskalleta tai osata tarttua tarpeeksi varhain.

Työryhmän näkemyksen mukaan jatkossa on tärkeää avata vielä tarkemmin erityisesti sitä, mitä lapsikeskeisyys ja suojelu tarkoittavat monitoimijaisen perhetyön kontekstissa. On myös pohdittava miten lapsikeskeistä suojelua voitaisiin toteuttaa arvioinnin, hoidon, ohjauksen tai muiden paikannettujen sisältöelementtien yhteydessä konkreettisesti niin lapsen kuin vanhempienkin kanssa työskennellen. Tätä keskustelua olisi tärkeää käydä myös perhetyön laatuun liittyen. On tärkeää jäsentää, missä määrin perhetyön hyvän laadun kriteerinä tulisi pitää sitä, että työskentelyssä pystytään huomioimaan tarpeeksi tasapainoisesti eri-ikäisten lasten, vanhempien ja koko perheen yhteiset tuen tarpeet.

Toby Fattore, Jan Mason ja Elizabeth Watson (2009) (kuvio 2) ovat lasten haastatteluihin perustuen luoneet alla olevan lapsikeskeisen hyvinvoinnin mallin. Se tekee näkyväksi sitä, että lapsille hyvinvointi on keskeisesti emotionaalista hyvinvointia ja kokemuksia hyvin toimivista ihmissuhteista. Mallin ytimeen on nostettu sellaisia hyvinvoinnin osatekijöitä, joita lapset ovat itse pitäneet kaikkein tärkeimpinä. Emotionaalisen hyvinvoinnin ja ihmissuhteiden toimivuus eriytyvät mallissa turvallisuuden, toimijuuden ja myönteisen minäkuvan ulottuvuuksiksi. Ytimeen kuuluvat hyvinvoinnin osa-alueet, turvallisuus, toimijuus ja minäkuva ovat lasten kokemuksissa sidoksissa toisiinsa ja lapsen kokemusten ymmärtämiseksi riittävän kokonaisvaltaisesti näitä kaikkia on tärkeää tarkastella yksilöllisesti kunkin lapsen kanssa. Lapsikeskeisen hyvinvointimallin perusteella lapsen ihmissuhteisiin, turvallisuuteen, toimijuuteen ja minäkuvaan liittyviä havaintoja, kokemuksia, tunteita ja toiveita olisi tärkeää käsitellä systemaattisesti yhdessä lapsen kanssa asiakasprosessin eri vaiheissa. Lapsikeskeisen suojelun toteuttaminen edellyttäisi konkreettisten lapsikeskeisten työmenetelmien ja -välineiden hyödyntämistä suorassa työskentelyssä lapsen kanssa.

Kuvio 2. Lapsen hyvinvoinnin malli (Fattore, Mason & Watson 2009).

Työryhmän näkemyksen mukaan lapsikeskeinen hyvinvointimalli sopii hyvin lastensuojelun perhetyön sisältöjen ja työkäytäntöjen kehittämisen perustaksi. Se huomioi lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksen ja tukee lapsen ja vanhempien toimijuutta. Perusteluna on se, että lapsikeskeinen työskentelytapa on keskeisin lastensuojelun perhetyön vaikuttavuutta, eli lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia lisäävä mekanismi tai edellytys (esim. Burgess, Daniel, & Whittfield, Derbyshire 2013). Mallinnusryhmässä jaetut kokemusasiantuntijoiden kokemukset perhetyöstä asettuivat tukemaan tätä lähtökohtaa: jos perhetyössä sivuutetaan lapsen kanssa työskentely ja vanhempien tukeminen ei ole lapsilähtöistä, lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin kokemus voi jopa heiketä työskentelyn aikana. Yhtenäinen viitekehys voisi osaltaan vahvistaa lasten ja vanhempien osallisuuden kannalta tärkeää jatkumollisuutta, kun sama viitekehys jäsentäisi työtä asiakkuuteen sisältyvän työskentelyprosessin eri vaiheissa.

LAPE-ohjelmassa kehitteillä oleva lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden monitoimijaiseen, yhteiseen arviointiin tarkoitettu viitekehys (Tulensalo & Kumpulainen 2016) ja sen teoreettisena ytimenä oleva lapsikeskeinen hyvinvointimalli (Fattore ym. 2009) voivat luoda perustaa ja auttaa kehittämään työskentelytapoja suojele- ulottuvuuden vahvistamiseksi perhetyössä. Lapsikeskeisen arviointi- ja hyvinvointimallin ottaminen työkäytäntöjen kehittämisen perustaksi voisi entisestään vahvistaa Pirjo Pölkin ym. (2016) havaitsemaa perhetyön muutosta, jossa lapsikeskeinen suojeleorientaatio koetaan yhä tärkeämmäksi työtä ohjaavaksi periaatteeksi. Oleellista olisi ohjata työkäytäntöjen tasalaatuista ja systemaattista muutosta siten, että suojeleorientaatio olisi työskentelyssä jatkuvasti ja tasapainoisesti läsnä, lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia varmistavana ja lapsilähtöisenä, vanhemmuutta vahvistavana lähtökohtana (vrt. Myllärniemi 2007, 28–29.)

Tässä raportissa kuvatun mallin mukainen lapsikeskeinen suojeleminen voidaan ymmärtää pyrkimyksenä vaikuttaa monipuolisilla keinoilla lapsen elämisaailmaan ja lapsen kokemuksiin si-

ten, että lapsen turvallisuus, toimijuus ja lapsen myönteinen käsitys itsestään vahvistuvat (vrt. Blom & Morén 2010). Keskeistä on pohtia esimerkiksi sitä, millaisen ohjauksellisen työskentelyn keinoin voidaan edistää lapsen kehittymistä omaa elämäänsä koskevia valintoja turvallisesti tekevänä toimijana. Samoin olennaista on pohtia, miten lapsen suhteita hänestä huolta pitäviin aikuisiin ja muihin tärkeisiin läheisiin voitaisiin tukea tai miten vertaisten ja yhteisön tuki (esimerkiksi harrastusten tai lasten ryhmätoiminnan keinoin) voivat vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa. Lisäksi on tarkasteltava sitä, millaisten hoidollisten menetelmien avulla lapsi voi saada apua erityisen tuen tarpeisiinsa, joiden taustalla on turvattomuuden kokemuksia.

Lapsikeskeisen hyvinvointikehyksen kautta voisi olla mahdollista löytää olennainen myös vanhempien tukemisessa. Tällöin vanhemmuutta vahvistavassa työskentelyssä on mahdollista ottaa huomioon sekä tutkimuksiin perustuva, ammatillinen ja yleinen tieto hyvästä vanhemmuudesta ja lasten ikätasoisista hoivan ja huolenpidon tarpeista että juuri kyseisen lapsen tuottama tieto oman arkisen turvallisuutensa ja hyvinvointinsa kannalta tärkeistä asioista. Näin työskentelyssä voidaan suuntautua vahvistamaan vanhemman mahdollisuuksia ottaa huomioon kokemukset, joita oma lapsi on tuonut perhetyön työskentelyssä esiin.

Tutkimukseen perustuvia ja lapsikeskeisen hyvinvointimallin kanssa yhteensopivia näkökulmia lasten kokemusten käsittelemiseksi ja lapsen turvallisuuden vahvistamiseksi voi löytyä esimerkiksi lapsen resilienssin vahvistamista koskevasta tutkimuksesta. Lapsen resilienssin vahvistaminen tarkoittaa työskentelyä, jossa sekä lapsen sisäisiä, hänen ajatteluunsa liittyviä että ulkoiseen tukeen perustuvia selviytymiskeinoja käsitellään ja vahvistetaan yhdessä lapsen kanssa siten että lapsen kokemat avuttomuuden ja turvattomuuden tunteet sekä niihin liittyvä stressi vähenevät. Lapsen resilienssikykyä vahvistavia lapsen taitoja ovat esimerkiksi tunteiden säätelyn taito, kyky säädellä omia toimintaimpulsseja, kyky tuottaa joustavia ja toimijuutta tukevia tulkintoja erilaisten tapahtumien syistä ja seurauksista, realistinen optimismi, empatia, luottamus omaan kykyyn vaikuttaa asioihin sekä kyky pyytää apua. Tällaiset resilienssitaidot ovat opittavissa. Yhtenä haasteena yhteisen perhetyön tulevaisuuden kehittämistyössä voisi olla lapsen omia resilienssikykyjä, toimijuutta ja hyvinvointia vahvistavien työskentelymenetelmien kehittäminen esimerkiksi lapsen kanssa toteutettavaan ohjaukselliseen ja hoidolliseen työhön. Lapsen resilienssin vahvistaminen sopii hyvin myös osaksi erikoissairaanhoidon orientaatiota kasvuiäkäisten osalta. Hoidon päämääränään on saada vaarantunut kasvu ja kehitys käyntiin, joka voi usein tapahtua jo pelkästään riskitekijöitä poistamalla sekä tuomalla suojaavia tekijöitä lapsen elämään. Lapsen resilienssitaitoja voidaan harjoittaa palvelujärjestelmässä monella eri tasolla ja tilanteissa. Lapsen resilienssiä voidaan vahvistaa esimerkiksi koulun tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistamisohjelmissa, erilaisessa ryhmämuotoisessa työskentelyssä tai erikoissairaanhoidon vaativina terapiapalveluina silloin, kun arvioidaan lapsen kehityksellisten ongelmien muodostuvan jo psyykkiseksi häiriöksi luokiteltavan tilanteen. (esim. Gorin 2004; Pearson & Hall 2006.)

Pyrkimyksiä lapsen elämismailmaan ja arkeen konkreettisesti ja nopeasti vaikuttavan suojelun vahvistamiseksi on näkyvissä myös muissa maissa. Esimerkiksi englantilaisessa tutkimusperustaisessa Action on Neglect -lähestymistavassa tärkeiksi lapsen suojelemisen orientaatioiksi nostetaan lasten välittömiin ja yksilöllisesti rakentuviin arkikokemuksiin vaikuttavan tuen tuominen nopeasti ja monipuolisesti lapsen lapsen eri kasvuympäristöihin, niin päivähoitoon, kouluun kuin kotiinkin. Lähestymistapa korostaa ammattilaisten aktiivista pyrkimystä tunnistaa kunkin lapsen yksilölliset tarpeet. Jokaisen työntekijän ja monialaisen vastuutiimin tulisi pitää suojelutehtävässä lähtökohtanaan seuraavia kysymyksiä:

1. Mitä juuri tämä lapsi tarvitsee?
2. Mihin juuri tämän lapsen kohdalla tulisi kiinnittää erityistä huomiota?
3. Mitä kunkin toimijan tulisi tehdä tämän lapsen tarpeisiin vastaamiseksi?

Vaikka monet tavoitellut muutokset perheitä kuntouttavassa työssä saavutetaan vasta pidemmän ajan kuluttua, lasta suojelevia - esimerkiksi hänen turvallisuuden kokemustaan vahvistavia - muutoksia tulisi voida tuoda mahdollisimman nopeasti lapsen arkeen ja eri arkiympäristöihin. (Burgess, Daniel, & Whittfield, Derbyshire 2013.)

4.2 Kuntoutus kokonaisvaltaisen perhetyön kehiksenä

Lastensuojelun perhetyö ymmärretään suomalaisissa lastensuojelukäytännöissä palvelumuotojen laajasta vaihtelusta huolimatta aina jollain tavalla arkeen kiinnittyväksi ja koko perhettä koskeväksi työskentelyksi. Sen tavoitteena on suojella lasta ja vahvistaa lapsen hyvinvointia tukemalla koko perhettä, perheen vuorovaikutussuhteita, vanhemmuutta ja arjenhallinnan taitoja. Perhetyön kohde on moniulotteinen ja liikkuva: kohteena ovat yhtäältä yksittäinen lapsi ja muut perheenjäsenet kokemuksineen, tunteineen ja käyttäytymismalleineen, toisaalta perheenjäsenten väliset suhteet ja perhe-elämän arkiset käytännöt ja kolmanneksi myös perheen suhde lähiyhteisöihin ja laajemminkin yhteiskuntaan. Koska työn kohde on monitasoinen ja moniulotteinen, myös työskentelyltä edellytetään monipuolisuutta. Tätä työskentelyn laajalaisuutta on perhetyön palveluissa jäsenetty kuntoutuksen käsitteen avulla. Vaikka palvelua ei nimettäisi perhekuntoutukseksi vaan intensiiviseksi tai tehostetuksi perhetyöksi, ovat laajalajaiset ja arkeen kiinnittyvän muutostyön elementit tällöinkin usein läsnä toiminnassa.

Myös työryhmän tekemään kyselyyn vastanneet palveluntuottajat paikansivat ”kuntoutuksen”, ”kuntoutuksellisuuden” tai ”kuntouttavan” työskentelyn keskeiseksi sisältöelementiksi erilaisissa perhetyön palvelumuodoissa. Yhtäältä kuntoutusta luonnehdittiin näissä maininnoissa useimmiten erityistä, terapeutista, hoidollista ja monialaista osaamista vaativaksi työksi. Toisaalta mukana oli määrittelyitä, joissa kuntoutus käsitteenä kiinnittyi yleisesti ottaen sellaiseen perhetyöhön, jossa pyritään tavoitteelliseen työskentelyyn muutoksen aikaansaamiseksi:

”Perhekuntoutustyötä tehdään moniammatillisesti ja perheen arjessa problematiikka linkittyy laajempiin haasteisiin esim. vanhemman mielenterveys, parisuhteen tuomat haasteet, riippuvuusongelmat, kasvatuskysymykset pohjautuen omaan historiaan ja malliopimiseen ym. Perhekuntoutus ei välttämättä eroa perhetyöstä esim. käyntien tiheydessä vaan erityisesti työskentelyn sisällössä ja hyödynnettävässä erityisosaamisessa.”

”Perhetyö ja perhekuntoutus ovat molemmat tavoitteellista muutostyötä tai joskus kannattelevaa tukea. Tällöin ensisijaisen tärkeää työskentelyn vaikuttavuuden kannalta on riittävät tiedot perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta sen kohdistamiseksi oikein ja oikeanlaisin resurssein (työntekijät, käytetty aika ja menetelmät).”

”Tehostetussa perhetyössä sosiaalityöntekijä määrittelee onko kyseessä vanhemmuuden arviointi, kuntoutus tms. ja työ suunnitellaan sen mukaan. Jokaisen asiakasperheen kanssa työskentely suunnitellaan yksilöllisesti (määrä, kesto, LS-huolen kautta määrittyvät tavoitteet työlle, keiden ihmisten kanssa työskennellään.”

”Korjaava perhetyö on tavoitteellista ja suunnitelmallista perheen tilanteen selvittelyä ja yhdessä sovittuihin muutoksiin tukemista. Perhetyön tehtävä on perheen tukeminen ja kuntouttaminen vaikeissa elämäntilanteissa kun lapsen huolenpito, tarpeet ja turvallisuus on uhattuna. Korjaava perhetyö on perheen kriisitilanteissa tarjottavaa tehostettua tukea, jossa on mukana vahvasti kontrolli.”

”Moniammatillinen perhekuntoutus kotona on moniammatillisen työryhmän toteuttamaa intensiivistä ja pitkäkestoista tukea perheiden monisäikeisten, pitkittyneiden ja haastavien tilanteiden ratkomiseksi - tavoitteena löytää, ohjata ja juurruttaa toimintamalleja ja tapoja, joiden avulla turvataan lapsen asuminen kotona yhdessä vanhempansa/vanhempiensa kanssa.”

Kyselyn vastauksissa nousi esiin myös kuntoutus-käsitteen määrittelyn vaikeus.

”Suurimpia ongelmia perhekuntoutuksen osalta on määritelmien ja reunaehtojen puute. Työstä käytetyt käsitteet vaihtelevat runsaasti kunnasta ja palveluntuottajasta toiseen ja yhteisesti määriteltyjä ns. ”hyvä käytäntö” tyyppisiä kategorioita ei ole. Palveluntuottajan, on se sitten kunta itsessään tai yksityinen palveluntuottaja, työ sinänsä voisi olla tehokasta ja laadukasta, mutta ongelmana on sen todentaminen ja varmistuminen eli jostain pitäisi saada varmuus siitä että kaikki eri kuntien asiakkaat, eli lopulta perheet, saavat tasarvoisesti ja luotettavasti arvioitua ja tuotettua palvelua. Sen lisäksi että palvelun pitäisi täyttää jotkut tietyt kriteerit, joita nyt ei ole valtakunnallisella tai edes paikallisella tasolla paitsi esim. palvelua ostavan kunnan kilpailutusprosessien tai vastaavien prosessien kautta. Palvelua tilaavalla sosiaalityöntekijällä pitäisi lisäksi olla riittävä käsitys perhekuntoutuksesta sekä mitä se pitää sisällään. Jos jokainen palveluntuottaja ikään kuin ”keksii” perhekuntoutuksen itse niin riskinä on epätasa-arvoisuus, laadun heittäily sekä ei-oikea-aikaiset ja väärään tarpeeseen vastaavat sijoitukset.”

Vastauksissa kuntoutusta käytettiin myös lastensuojelulain tarkoittamassa merkityksessä eli viittaamaan koko perheen sijoitusta edellyttävään ympärivuorokautiseen perhekuntoutuspalveluun. Ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen kuvauksissa tulivat erityisen korostuneesti esille monialaisuus, hoidollisuus, terapeutisuus ja erilaisten strukturoitujen arviointi- ja ohjausmenetelmien käyttäminen. Joillakin palveluntuottajilla ympärivuorokautisen kuntoutus pohjautui vahvasti vertaistuen ja yhteisöllisen tuen tarjoamiseen perheille.

”Palvelu toteutetaan kuntoutusvastaavien (psykoterapeutit) ja ohjaajien yhteistyöllä. Perhekuntoutuksen aikana tutustutaan perheen historiaan sukupuun ja elämänhistorian kautta. Perheiden kuntoutusohjelmaan kuuluvat muun muassa vertaistukiryhmät, perheen sisäisiin yhteisiin elämänvaiheisiin perehtyminen, yksilö-, pari- ja perheterapiat sekä sensomotorinen kuntoutus. Tavoitteena on perhedynamiikan eheyttäminen niin, että sosiaalihuollon tukitoimia voidaan helpottaa tai jopa purkaa lastensuojeluasiakkuus kokonaan.”

”Kuntoutuksen sisältö muodostuu perhetyöntekijöiden kotikäynneistä ja mm. tarpeenmukaisesta perheenjäseniä tukevasta läsnäolosta, istuntotyöskentelystä, kuntouttavasta toiminnallisuudesta ja tarvittaessa toimintaterapeutin, perheterapeutin, psykiatrin ja psykologin työskentelystä. Perheiden kanssa työskennellään intensiivisesti ja perheet saavat kotitehtäviä. Työskentelyä tehdään tarveharkintaisesti myös ilta- ja viikonloppuaikoina. Perhekuntoutuksen tavoitteet määritellään asiakasperheen ja sosiaalityöntekijän kanssa hoitoneuvotteluissa. Kuntoutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa pyritään mahdollisimman laajaan dialogisuuteen asiakasperheen, sosiaalityön ja kuntoutustahon kanssa. Perheenjäsenten laaja osallisuus kuntoutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa on perhekuntoutuksessa tärkeä arvo. Perhekuntoutuksen kotikäynneillä pyritään aluksi luomaan

turvallisuutta. Korostuneessa roolissa on palveluohjaus, asiakkaan toimintakyvyn ja toiminnanohjauksen tukeminen, mutta työn edetessä keskitytään mahdollisuuksien mukaan syvemmälle vuorovaikutuksen tutkimiseen ja tukeen. Kuntoutuksen tukena voidaan käyttää eri arviointimenetelmiä (esim. EAS, CBCL, cGAS) tai kuntoutusmuotoja (esim. The raplay, ICDP, perhe- ja toimintaterapia).”

Kuntoutus-käsitteeseen liittyvistä haasteista huolimatta työryhmä päätyi määrittelemään kuntoutuksen suojeleminen ohella toiseksi lastensuojelun perhetyötä läpäiseväksi näkökulmaksi. Lastensuojelun asiakkuus on aina lähtökohtaisesti osoitus siitä, että lapsen tilanteessa tarvitaan jonkinlaista muutosta, jonka kautta suojeleminen tarve poistuu. Tästä syystä lapsen turvallisuutta vahvistavan muutoksen tukemisen tulee olla keskeinen työskentelyn orientaatio ja lähtökohhta kaikissa lastensuojelun avoimuudessa palveluissa, vaikka niiden sisällössä ei painottuisikaan tavoitteellinen, muutokseen tähtäävän kuntoutus. Lastensuojelun perhetyötä läpäisevänä sisältöelementtinä kuntoutuksessa on kyse sekä yksittäisten perheen jäsenten kuntoutumisen tarpeiden huomioimisesta että koko perheen toimijuuden tukemisesta etenkin perheen jäsenten sekä perheen että perheen ja läheisten välisten vuorovaikutussuhteiden ja arkisen perhe-elämän tukemisen kautta.

Kuntoutusta on määritelty sekä palveluna että yksilön tai perheen kuntoutumisen prosessina, jolla on alku- ja loppukohtansa ja joka sisältää tavoitteellisen, suunnitelmallisen ja intensiivisen toimintajakson. Lisäksi kuntoutukseen sisältyy kuntoutuksen arviointi ja seuranta. (Pikkarainen 2015.) Aila Järvikosken (2013) mukaan olennaista kuntoutuksen toteutumisen kannalta on, että tavoitteet on määritelty kuntoutujan kanssa yhdessä. Tämän voi myös todeta erottavan kuntoutuksen hoidosta. Hoitoa on mahdollista antaa myös ilman yhdessä määriteltyjä tavoitteita, vaikka käytännössä nämä sisältöelementit, kuten muutkin, niveltäytyvät toisiinsa ja muodostavat toisiaan täydentävän toiminnallisen kokonaisuuden. Aila Pikkaraisen (2015) mukaan kuntoutuksen tietoperusta ja määrittely on koko ajan monipuolistunut ja muuttunut. Ytimeltään kuntoutus on kuitenkin edelleen toimintaa, joka tähtää muutokseen kuntoutujan (yksilön ja/tai perheen) elämäntilanteesta: työssä, oppimisessa, kotiarjessa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa jne. eli kaikilla niillä elämäntilanteilla, joilla kaikki kansalaiset yleensäkin elävät ja toimivat läpi elämänsä. Tunnuksomaista kuntoutukselle on monialaisuus, tavoitteellisuus, suunnitelmallisuus, toiminnallisuus, intensiivisyys, kokonaisvaltaisuus, pitkäjänteisyys, prosessimaisuus, toiminnan seuranta ja tavoitteiden toteutumisen arviointi. Kuntoutuksessa huomioidaan elämänsäkokonaisuus ja vahvistetaan kuntoutujan omaa toimijuutta. (mt.)

Kuntoutus soveltuu hyvin työskentelyä läpileikkaavaksi peruslähtökohdaksi lastensuojelun kontekstissa, jossa lasten, vanhempien ja perheiden tuen tarpeet ovat moniulotteisia ja edellyttävät useimmiten pitkäjänteistä, kuntouttavaa työtä. Kuntoutuksellista työskentelyä lastensuojelun kontekstissa on tarkasteltu myös kansainvälisessä tutkimuksessa ja tämä tutkimus tukee pitkäjänteisen, riittävän moniulotteisen ja arkeen kiinnittyvän työskentelyn merkitystä. Kansainvälinen tutkimus korostaa edellä kuvattujen kuntoutuksen elementtien lisäksi esiin suhdeterustaisen työskentelyn merkitystä. Esimerkiksi Claire Masonin (2011) mukaan vanhempien tuen saannin kokemuksille keskeistä on arvostava vuorovaikutus, luottamus, rehellisyys ja turvallisuuden tunne suhteessa palveluun ja työntekijöihin. Keskeistä vanhempien mukaan on ollut myös jaetun tavoitteen luominen yhdessä työntekijöiden kanssa. Edelleen hyvin tärkeää on ollut perheiden saama käytännöllinen, konkreettinen apu. Myös työntekijöiden saavutettavissa olon vanhemmat kokivat hyvin tärkeäksi.

Arvostava kohtaaminen ja sen avulla rakentuva luottamuksellinen työskentelysuhte luo perustan laaja-alaiselle, lapsen ja vanhempien toimijuutta vahvistavalle muutostyölle perhetyössä. Toimijuutta tukevaa työskentelyä perheiden kanssa ovat kuvanneet esimerkiksi

William Madsen ja Kevin Gillespie (2014). Heidän kehittämänsä ”yhteistoiminnallisen auttamisen” työskentelyorientaation (collaborative helping) periaatteita ovat uteliaisuuden ylläpitäminen ja perheiden viisauden kunnioittaminen, perheiden mahdollisuuksiin ja voimavaroihin uskomisen, kumppanuus perheiden kanssa ja palveluiden sovittaminen heidän tarpeisiinsa sekä sitoutuminen perheitä voimaannuttaviin työskentelytapoihin. Yhteistoiminnallisen auttamisen orientaatiossa luodaan vahva perusta sitoutumiselle ja autetaan perheitä hahmottamaan tulevaisuus, jota kohti he haluavat edetä. Perheitä autetaan työskentelyn aikana tunnistamaan yhdessä asetettujen tavoitteiden saavuttamista edistäviä ja estäviä tekijöitä. Asiakkaiden kanssa paikannetaan sekä perheiden sisäisiä että läheisverkostoihin ja lähiyhteisöihin paikantuvia voimavaroja. Yhteistoiminnallisen auttamisen orientaatiossa on ominaista yhtäältä identiteettiin/toimijuuteen, vuorovaikutussuhteisiin ja tunnesuhteisiin fokusoivan hoidollis-terapeuttisen työn (talking) sekä arjessa tukevan ja rinnalla kulkevan (walking) työn yhdistäminen uudellaiseksi työotteeksi perheiden kanssa tehtävässä työssä (Madsen & Gillespie 2014). Arkielämän ongelmia ratkovan ja konkreettista tukea tarjoavan, rinnallakulkevan työskentelyn kautta yhteistoiminnallinen, kuntouttava työskentely ulottuu myös perheiden arkea kuormittaviin sosiaalisiin ongelmiin kuten perheiden köyhyyteen, asumisen ongelmiin, palveluiden saannin ongelmiin tai kodin arkeen liittyviin haasteisiin. Tässä työotteessa ”walking” ja ”talking” täydentävät toisiaan ja perheiden arkea konkreettisesti kuormittavien ongelmien käsittely vahvistaa asiakkaiden sitoutumista myös muuhun työskentelyyn. Konkreettisten tuen tarpeiden sivuuttaminen voi puolestaan muodostua esteeksi muiden ongelmien käsittelylle ja työskentelyyn sitoutumiselle. (myös Millet ym. 2016.)

Vaikka kuntouttavan työskentelyn ydin on usein juuri perhesuhteissa keskeisimpinä lapsen kasvuolosuhteiden osana, on tärkeää pitää työssä mukana myös perheiden arkea ja elämäntilannetta laajemmin tarkasteleva sosiaalisen kuntoutuksen näkökulma. Sosiaalihuoltolain (ShL 2014, 17 §) mukaan sosiaalisessa kuntoutuksessa keskeistä on sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, syrjäytymisen torjuminen ja osallisuuden edistäminen. Keinoja ovat sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen, valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan, ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet. Kokonaisvaltaisessa kuntouttavassa työskentelyssä tarvitaan laajaa, eri tieteenalojen näkökulmia hyödyntävää työskentelyä. Kuntouttavan, yhteisen perhetyön tieto- ja tiedeperusta on monitieteinen. Eri näkökulmat tulee yhdistää toimivaksi kokonaisuudeksi.

Lasten ja perheiden laaja-alaisen tuen tarpeen tilanteissa kuntouttavaa työskentelyä on tarpeellista kohdistaa useille perhe-elämän tasoille ja alueille. Työskentelyn moniulotteisuus haastaa myös lineaarisen tavan arvioida työskentelyn vaikuttavuutta. Lasten ja perheiden elämän eri osa-alueilla on jatkuvasti käynnissä monenlaisia prosesseja, jotka vaikuttavat perhe-elämän kokonaisuuteen, perheen vuorovaikutussuhteisiin, vanhemmuuteen ja arjen sujumiseen. Näillä eri elämänalueilla tapahtuvat muutokset eivät useinkaan etene parempaan suuntaan lineaarisesti.

Björn Blomin ja Stefan Morénin (2010) mukaan esimerkiksi sosiaalityön interventioiden tuloksista vain osa on näkyvästi havaittavia ja empiirisesti mitattavissa olevia. Empiirisesti havaittavien muutosten alla on heidän mukaansa sosiaalisen todellisuuden syvempi taso, jolla tapahtuvat muutokset voidaan paikantaa vain empiiris-analyttisen päättelyn keinoin, tukeutumalla teoreettiseen tietoon vaikuttavista mekanismeista. Lisäksi vain osa tuloksista on etukäteen ennakoitavissa osan ollessa odottamattomia ja yksilöllisiä. Edelleen osa tuloksista voi olla nähtävissä jo varhain työskentelyn käynnistyttyä osan ilmaantuessa vasta pidemmän ajan kuluttua tai työskentelyn jo päättyttyä. Myös tulosten pysyvyys voi vaihdella. Osaa myönteisis-

tä muutoksista selittävät muut kuin työskentelyyn liittyvät tekijät, kuten asiakkaiden elämämaailmaan liittyvät muut tapahtumat ja muutokset. Moniulotteisen työskentelyn tuloksellisuuden arvioimisessa on muun muassa näistä syistä sovellettava paradigma, joka ottaa huomioon muutosten rakentumisen kompleksisuuden ja epälineaarisuuden (myös Millet 2016). Perheissä voidaan pyrkiä muutokseen ja kokea epäonnistumisia ennen kuin pysyvä muutos parempaan saavutetaan. Tavoitteenasettelussa voi olla realistisempaa pyrkiä lievittämään ongelmia, lisäämään voimavaroja ja ottamaan pieniä askeleita kerrallaan sen sijaan että tavoitteeksi asetettaisiin hyvinvointiriskien poistuminen kokonaan.

4.3 Muut sisältöelementit

Arviointi yhteisen työskentelyn lähtökohtana

Arviointi on tärkeä elementti onnistuneessa lastensuojelun työskentelyssä. Kokonaisvaltaista lapsen ja perheen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden arviointia tarvitaan ennen lastensuojelun palveluihin tuloa, työskentelyä aloitettaessa, työskentelyn aikana ja sen jälkeenkin. Vaikka arviointi on jatkuvasti läsnä oleva elementti perhetyössä, lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin käytännöt näyttävät perhetyön ja -kuntoutuksen palveluiden näkökulmasta monella tavalla epäselvinä. Arviointia on kuvattu ja paikannettu osana lastensuojelun perhetyötä ja -kuntoutusta erityisesti työryhmän työskentelyssä ja kyselyn vastauksissa esiin nostettujen monenlaisten kehittämisen tarpeiden näkökulmasta. Työryhmässä pyrittiin lisäksi etsimään suuntaviivoja siihen, miten arviointiin liittyvien kehittämistarpeita kannattaisi lähteä ratkomaan perhetyön ja -kuntoutuksen näkökulmasta.

Mallinnustyöryhmän työskentely nosti esiin useita lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen toteuttamiseen ja sen edellytyksiin sekä sosiaalityön ja perhetyön väliseen työnjakoon kytkeytyviä arvioinnin kehittämisen tarpeita. Ensinnäkin on selkiytettävä työskentelyä edeltävää, laaja-alaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointia suhteessa lastensuojelun työprosessiin. Tuen tarpeen arvioinnin asemaa ylipäätään sosiaalityössä ja perhetyössä sekä perhekuntoutuksessa tulee selkiyttää. Toiseksi on tarvetta jäsentää, millaisesta viitekehystä käsin ja millaisilla arviointimenetelmillä perhetyön ja perhekuntoutuksen työskentelyyn kytkeytyvää arviointia tehdään ja miten esimerkiksi perhetyöntekijöiden lähityössä tai ohjaussuhteessa tuottama tieto täydentää sosiaalityöntekijän kokoavampaa, laaja-alaista arviointia. Kolmanneksi selkiyttämistä kaipaisi perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluissa tuotettavan tiedon merkitys lastensuojelun päätöksenteolle.

Nykyisissä sosiaalihuollon ja lastensuojelun työkäytännöissä kokonaisvaltainen lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arvioiminen (Petrelus ym. 2016) on paikannettu vaiheeksi, joka toteutuu ennen asiakassuunnitelmaan pohjautuvaa työskentelyä ja perhetyön tai -kuntoutuksen palveluun tuloa (ks. esim. Pölkki ym. 2016, 4). Laaja-alainen ja kokonaisvaltainen arviointi on olennainen osatekijä perhetyön ja -kuntoutuksen onnistumisessa ja tarpeeksi kattava ja perusteellinen lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointi tulisi olla tehtynä, ennen kuin tavoitteellinen ja suunnitelmallinen työskentely perhetyössä käynnistyy. Tällä hetkellä on kuitenkin epäselvyyttä siitä, mihin varsinaista tavoitteellista perhetyön tai -kuntoutuksen työskentelyä edeltävä arviointi paikantuu ja mikä on perhetyön palveluissa tehdyn, työskentelyä edeltävän arvioinnin suhde lapsen asiasta vastaavan sosiaalityöntekijän johdolla koordinoituun, palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelmaan koostettavaan tietoon ja siihen pohjautuvaan arvioon.

Palveluntuottajien keskusteluissa ja kyselyn vastauksissa työskentelyä edeltävän arvioinnin laatu ja kattavuus sekä arviointiin pohjautuvien työskentelyn tavoitteiden määrittäminen nousivat yhtenäisesti ja korostuneesti esille kehittämistä vaativina osa-alueina. Koska arviointi-

tityöhön ei ole pystytty panostamaan lastensuojelun sosiaalityössä, arviointiin liittyviä tehtäviä on valunut perhetyön ja -kuntoutuksen palveluihin (ks. myös Myllärniemi, 2007). Tämä on vähentänyt mahdollisuuksia panostaa lasten ja vanhempien tavoitteelliseen tukemiseen perhetyössä. Tällainen kehityskulku on työryhmän jäsenten arvion mukaan esimerkiksi pääkaupunkiseudun suurissa kunnissa jatkuvasti vahvistunut. Kun pohjatiedot perheen tilanteesta ovat perhetyön tai perhekuntoutuksen käynnistyessä usein varsin niukat, palvelussa joudutaan aloittamaan lapsen ja perheen tilanteen kartoittamisesta. Arviointitehtävien valuminen perhetyön ja perhekuntoutuksen palvelujen tehtäväksi on saanut aikaan tarpeen kehittää erilaisia arviointiin keskittyneitä tai erikoistuneita palveluita.

”Perhetilanteen selvittely: Arvioinnin tehtävän on selvittää perheen tuen tarvetta. Taustana aiempi käytäntö, jossa perheitä lähetettiin perhekuntoutukseen ja perhetyöhön puutteellisilla tavoitteilla lainsäädännön kiireellisistä avoimuuden tukitoimista tultua voimaan. Nyt voidaan etsiä tavoitteita ja määritellä sitten tarkemmat tavoitteet. Vaikka selkeyttä ei aina tämänkään selvittelyn aikana tule, käsitystä perheen avun tarpeesta saadaan tarkennettua. Perhetilanteen selvittelyn kesto 1-5 viikkoa. Tapaamisia on viikossa 2-5, tarvittaessa iltaisin ja viikonloppuisin. Tärkein huomio on ollut se, että arvioinnin jälkeen aloitetussa tukitoimissa on mahdollista alkaa työskennellä tavoitteellisesti; aikaa ei mene tavoitteiden etsimiseen vaan voidaan suoraan suunnata työtä niihin osa-alueisiin, joissa tukea tarvitaan (esim. perheen vuorovaikutus).”

”Ensisijaisen tärkeää työskentelyn vaikuttavuuden kannalta on riittävät tiedot perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta sen kohdistamiseksi oikein ja oikeanlaisin resurssein (työntekijät, käytetty aika, menetelmät). Kun taas ei ole riittävää tietoa ja ymmärrystä perheen tilanteesta tai työskentely ei etene, on hyödyllistä toteuttaa selkeä arviointijakso (vanhemmuuden arviointi tai kattavampi tuen tarpeita määrittelevä perhearviointi).”

Arvioinnin riittämättömyys voi olla syynä palveluntuottajien kyselyvastauksissa melko vahvasti esiin tulleeseen näkemykseen, jonka mukaan perheet tulevat lastensuojelun perhetyön tai -kuntoutuksen palveluihin varsin usein ylimitoitetuina tai epämääräisesti määritellyin tavoittein. Työryhmän keskusteluissa todettiin, että perheiden epätietoisuus lastensuojelun asiakkuuden ja palveluun tulon syistä on varsin tavallista palveluiden arjessa. Lastensuojelun työskentelyn onnistumiseksi lasten ja vanhempien kanssa tulisi kuitenkin käsitellä perusteellisesti sitä, mikä perheen tilanteessa saa aikaan lastensuojelun tarpeen ja mistä asioista tai muutoksista tunnustetaan, että lastensuojelun tarvetta ei enää ole. Tämän pohjalta olisi helpompaa määritellä, mitä muutoksia perhetyön tai -kuntoutuksen aikana tulisi saada aikaan ja mihin työskentelyn aikana pitäisi sitoutua. Lastensuojelun tarpeen selkeä määrittely perheelle ymmärrettävällä tavalla antaa lastensuojelutyöskentelyssä tarpeelliset selkeät raamit ja lähtökohdat työskentelyyn.

Palveluun tuloa edeltävän kokonaisvaltaisen arvioinnin ohella selkiyttämisen tarvetta näyttäisi olevan myös siinä, miten ja mitä arvioidaan lapsen ja perheen perhetyön piiriin tulemisen vaiheessa ja työskentelyn käynnistyttyä. Ennen kuin perhetyötä tai muuta tukitoimea voidaan aloittaa, tulee jollakin tavalla varmistua siitä, että kulloinkin harkittavana olevan tukitoimen keinoin on mahdollista riittävän osuvasti vastata lapsen ja perheen tuen tarpeisiin. Vaikka lähtökohtana aina on tuen räätälöinti, eivät räätälöimisen mahdollisuudet voi yhdessä palvelussa olla rajattomat. Myös palveluissa olevaa tietoa työskentelyn mahdollisuuksista ja rajoista on tärkeää ottaa huomioon palveluun tutustumisen sekä työskentelyn tavoitteenasettelun ja suunnittelun vaiheessa. Jos työskentelyn odotetaan olevan vaikuttavaa, perheelle suunnattu-

ja tukitoimia ei voida valita yleiselle tasolla jäävien esitteiden tai mielikuvien perusteella. Tämä edellyttää, että myös tukea tarjoavissa perhetyön ja muissakin palveluissa tiedostetaan oman osaamisen rajat ja vältetään palveluiden katteetonta tarjoamista tai markkinointia. Palveluun tulon vaiheeseen paikantuvan arviointiin oli tartuttu myös kyselyvastauksessa.

”Perhekuntoutukseen haetaan välillä hyvin epärealistisilla tavoitteilla, joskus jopa liiki mahdottomia tavoitteita. Ja usein vain sen takia, ettei joko uskalleta tai haluta lähteä huostaanotto-prosessiin. ”Kokeillaan vielä tämä” ja ”Näyttää ei ole vielä tarpeeksi”. Kyse ei ole pelkästään siitä, että sosiaalityöntekijöillä ei olisi riittävästi aikaa/resursseja tavata asiakkaita vaan myös siitä, että ei ole käsitystä siitä, mitä perhetyöllä tai perhekuntoutuksella voidaan saavuttaa.”

Työryhmän mukaan sillä, miten lapsen hyvinvointi ymmärretään ja miten lapsen tilannetta ja tuen tarpeita tämän ymmärryksen pohjalta arvioidaan, on keskeinen merkitys myös perhetyön työskentelyä suuntaavana ja jäsentävänä kehiksenä. Lastensuojelun työskentely on kokonaisuus. Näin ollen työskentelyä suuntaavan viitekehyksen ja arvioinnin tekemisen tapojen olisi hyvä olla mahdollisimman yhtenäisiä laaja-alaisesta lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arvioinnista alkaen. Tällä on merkitystä kuntoutuksellisessa työskentelyssä tärkeän ja asiakkaiden erityisesti peräänkuuluttaman jatkumollisuuden kannalta. Jos lapsen ja perheen tuen tarpeiden arviointi tehtäisiin lapsi- ja perhepalveluissa ja lastensuojelussa yhtenäisellä tavalla ja jaetun viitekehyksen ohjaamana, aiemmin kertynyttä tietoa olisi helpompaa hyödyntää ja täydentää työskentelyn edetessä. Etuna olisi, että erilaisissa asiakastyön tilanteissa ja asiakastyön kirjauksissa käytettäisiin yhtenäisiä käsitteitä. Näin arvioinnin tavoitteet ja työskentelytavat olisivat helpommin ymmärrettäviä sekä ammattilaisille että asiakkaille.

Työryhmässä nähdään, että LAPE-muutosohjelmassa lapsen tilanteen ja tuen tarpeen monitoimijaisen arviointimallin laadintaan valittu lapsikeskeisen hyvinvoinnin malli (Fattore ym. 2009) sekä lapsikeskeinen ja monitoimijainen arvioinnin toteuttamisen tapa toimisi hyvin lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen työskentelyä edeltävän laaja-alaisen arvioinnin viitekehyksenä. Perusteluna näkemykselle on, että lapsen omia, jokapäiväiseen arkeen kiinnittyviä yksilöllisiä kokemuksia tunnistava ja huomioiva arviointikäytäntö antaisi mahdollisuuksia perhetyössä kaivattujen konkreettisten ja saavutettavissa olevien tavoitteiden määrittelyyn. Kun arviointia ohjaisi lapsen toimijuutta, turvallisuutta ja myönteistä minäkuvaa esiin nostava lapsikeskeinen ydin, voitaisiin lapsen ja vanhemman kanssa yhdessä pohtia sitä, miten vanhemman pitäisi toimia perheen päivittäisessä arjessa parantaakseen lapsen kokemusta turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Samoin voitaisiin pohtia sitä, millaista apua lapsi tarvitsee kokemustensa käsittelemiseen ja oman minäkuvansa ja toimijuutensa vahvistamiseen sekä miten perhetyön keinoin voitaisiin olla lapsen ja vanhemman tukena näiden tavoitteiden saavuttamisessa.

Asiakkaiden kokemuksen mukaan asiakassuunnitelmat saattavat tuntua työntekijöiden ”sanelemilta”. Lapsella ja vanhemmalla ole riittävän kattavasti mahdollisuutta saada omaa ääntään kuuluville tuen tarpeista ja niihin vastaavista tukitoimista tai palveluista keskusteltaessa. Mallinnusryhmän näkemyksen mukaan asiakkaalla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa vahvemmin palvelun tai tukitoimen valitsemiseen ja räätälöimiseen omaan tilanteeseensa sopivaksi. Ryhmän kokemusasiantuntijoiden mukaan tämä voi toteutua esimerkiksi niin, että saa tietoa vaihtoehtoisista palveluista ja voi itse saadun tiedon perusteella valita, mikä niistä on sopivin. Tämä vahvistaa kokemusta elämänhallinnan tunteesta. Asiakkaiden toimijuuden kannalta on tärkeää, että arviointi toteutetaan suhdetta luovalla ja aidosti yhdessä tehtävää työskentelyä tukevalla tavalla. Arvioinnin tulisi kokemuksellisesti tuntua lapsen ja perheen näkökulmas-

ta mahdollisuudelta tutkia ja tarkastella perheen tilannetta yhdessä, eikä asetelmalta jossa ammattilaiset arvioivat ja lapsi ja vanhemmat kokevat olevansa arvioinnin kohteena (Madsen & Gillespie 2014; Petrelius ym. 2016).

Työskentelyn onnistumisen ja vaikuttavuuden näkökulmasta on tärkeää, että palveluun tulon yhteydessä arvioinnin ja työskentelyn suunnittelun äärelle pysähdytään monitoimijaisesti, lapsen, vanhemman, lapsen asiasta vastaavan sosiaalityöntekijän, mahdollisten muiden toimijoiden ja perhetyön/kuntoutuksen palvelun edustajan kesken. Tällöin voidaan yhdessä arvioida sitä, onko suunniteltu tuki sopiva ja miten työskentelyä pitää tai on mahdollista sovittaa lapsen ja perheen tarpeisiin. Tässä yhteydessä työskentelyyn osallistuvien toimijoiden joukkoa on myös mahdollista täydentää, jos se nähdään perustelluksi lapsen ja vanhempien tuen tarpeiden lähtökohdista. Monitoimijaista, yhteistä arviointia tarvitaan toisin sanoen mahdollistamaan sitä, että myös perhetyö tai -kuntoutus voi tarvittaessa olla monitoimijaista ja kokonaisvaltaista. Yhteinen arviointi palveluun tulon vaiheessa mahdollistaa työskentelyn yhteisen suunnittelun niin, että siinä voidaan yhdistää monenlaista tietoa ja taitoa tarkoituksenmukaisesti, asiakkaiden tarpeista käsin. Tällainen toimintatapa ottaisi huomioon myös kokemusasiantuntijoiden esiin tuomat kehittämistarpeet asiakassuunnitelmien tekemisestä ja tukitoimien valitsemisesta. Yhteinen arviointi palveluun tulon yhteydessä mahdollistaa sen, että lapsi ja vanhempi saavat tietoa perhetyön työskentelystä suoraan palvelussa toimivilta työntekijöiltä. Samalla he voivat kertoa omista odotuksistaan ja kysyä epäselviksi jääneistä tai mietittyistä asioista.

Työryhmän keskusteluissa ja kyselyissä arvioinnin kehittämisen tarpeet paikantuivat mainittujen työskentelyä edeltävän ja palveluun tulon vaiheen lisäksi myös perhetyön työskentelyn yhteydessä toteutuvaan arviointiin ja tiedon tuotantoon. Etenkin perhekuntoutukseeni nimettyjen palveluiden osalta palveluntuottajien vastauksissa ja työskentelyn kuvauksissa olivat vahvasti esillä hyvin monenlaiset, erilaiset strukturoidut ja mallinnetut vanhemmuuden ja vuorovaikutussuhteen arvioimisen menetelmät. Näitä olivat esimerkiksi: Suomen mielenterveysseuran perhearviointi / Bentovim & Miller; toimintakyvyn arviointi Kykyviisari menetelmällä; Arvo-perhearviointi sekä strukturoidut vuorovaikutuksen arviointi- ja työskentelymenetelmät, kuten MIM, VVMCI ja FAST. Menetelmien lisäksi arvioinnin yhteydessä mainittiin usein moniammatillisuus.

”Kattava moniammatillisen työryhmän tai työparin toteuttama perheen kokonaistilanteen, vanhemmuuden ja tuen tarpeen arviointi – sisältäen mm. vanhemmuuden eri osa-alueiden, perheen jäsenten välisen vuorovaikutuksen ja perhesysteemin, perheenjäsenten fyysisen ja psyykkisen terveyden, taloudellisen tilanteen ja asuinolosuhteiden sekä verkostojen arviointia.”

”Arviointimenetelmien käyttämiseen liittyvää osaamista tarkastelevissa vastauksissa oli paljon hajontaa. Osassa koettiin, että arviointiosaaminen on vahvaa, mutta myös varsin kriittisiä näkemyksiä esitettiin – tässäkin kohtaa työkäytäntöjen kirjavuus ja hajanaisuus nousi esiin.”

”On myös niin, että esimerkiksi vanhemmuuden arvioinnin käsite on hajallaan ja se ymmärretään eri tavalla eri organisaatioissa ja eri työntekijöiden osalta. Ko. otsikon alla tarjotaan hyvin vaihtelevia palvelukokonaisuuksia (eri palveluntuottajat) ja ko. arviointityön ”syvällisyyttä ja vakavaa merkitystä” ei aina tunnusteta, vaan sitä toteutetaan liian vähäisellä ammattiosaamisella ja liian kevyesti.”

Työryhmän tekemän kyselyn vastauksissa oli arviointiin liittyen paljon hajontaa myös siinä, millä tavalla lapsen näkökulmaa tuotiin esille arvioinnin sisältönä. Suurimmaksi osaksi arviointi oli vanhemmuuden tai lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen arviointia. Yksittäisissä vastauksissa arvioinnin osaksi oli sisällytetty systemaattinen lasten kokemusten selvittäminen. Tässä saman palveluntuottajan jäsenyksen perhe- ja vanhemmuudenarvioinnista.

”Perhearviointi: Kokeneiden ammattilaisten perheen kanssa yhdessä toteuttama kattava perheen kokonaistilanteen, vanhemmuuden ja tuen tarpeiden arviointi. Menetelmät: mm. haastattelu, havainnointi, strukturoidut vuorovaikutusarviointit (MIM, WMCI, FAST ym.), toiminnalliset välineet ym. Käsiteltävät teemat: vanhemmuuden eri osa-alueet, vanhempien kyky tunnistaa ja muokata omaa toimintaansa, kaikkien perheenjäsenten kokemukset perheen tilanteesta myös lasten ääntä esiin tuoden, perheen arki ja toiminta, koulunkäynti ja päivähoitojärjestelyt ym., perheenjäsenten väliset vuorovaikutussuhteet, perheenjäsenten fyysinen ja psyykinen terveys (mm. mahdolliset riippuvuudet), perheen taloudellinen tilanne ja asuinolosuhteet sekä perheen verkostot”

”Vanhemmuuden arviointi: Kokeneiden ammattilaisten yhteistyössä perheen kanssa tuotettu perusteltu näkemys siitä, kykenevätkö vanhemmat/vanhempi vastaamaan riittävässä tasolla lapsen yksilöllisiin tarpeisiin lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Menetelmät: mm. haastattelu, havainnointi, strukturoidut vuorovaikutusarviointit (MIM, WMCI, FAST ym.), toiminnalliset välineet ym. Käsiteltävät teemat: vanhemman valmiudet ja kyvyt, lapsen/lasten kokemukset vanhemmuudesta, vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laatu, vanhemman mentalisaatiokyky, vanhemman perhetaustan ja elämänhistorian vaikutukset vanhemmuuteen, vanhemman fyysinen ja psyykinen terveys, vanhemman kyky nähdä, arvioida ja muuttaa omaa toimintaansa.”

Palveluntuottajien kuvauksista on nähtävissä, että arvioinnin tekemisen orientaatioissa on paljon vaihtelua myös myös osallisuuden tai arvioinnin yhteistoiminnallisuuden näkökulmasta. Yleensä palveluntuottajien käytäntöjen kuvauksissa korostettiin tärkeänä työskentelyn peruslähtökohdaksi osallisuutta ja avoimuutta. Nämä toimintaperiaatteet eivät kuitenkaan välttämättä näkyneet jäsenyksen arviointimenetelmien tai -käytäntöjen kuvauksissa. Paljon oli myös kuvauksia, joissa arvioinnin tekemisen orientaationa painottui ammattilaisten tekemä havainnointi ja tiedon keruu.

”Alussa havaintojen tekeminen ja tiedon kerääminen perheestä on tärkeää. Työskentelyn edetessä käynnit vähenevät.”

”Työ on havaintojen ja tiedon keräämistä sekä lastensuojelun huolen kanssa työskentelyä perheenjäsenten kanssa.”

Osa palveluntuottajista toi esiin, että perhetyön ja -kuntoutuksen palveluissa kannattaisi nimenomaan jatkossa panostaa erilaisiin vanhemmuuden ja vuorovaikutussuhteiden arviointiin keskittyvien palveluiden, menetelmien ja niiden käyttämisessä tarvittavan osaamisen kehittämiseen. Nämä kytkeytyivät osittain myös ajatukseen palveluissa tuotettavan spesifimmän tiedon tarpeellisuudesta lastensuojelussa valmisteltavien päätösten perusteluina.

”Oikein ajoitetut tukitoimet ovat myös taloudellisia ja tuloksellisia. Xx:llä on palvelutarjottimellaan myös kotiin kannetusta vanhemmuuden arvioinnista valmis paketti ostopal-

veluna tuotettavaksi. Jatkossa ennen huostaanottoa ja huostaanoton purkua tulisi entistä tarkemmin arvioida vanhemmuutta ja perheen sisäistä vuorovaikutusta sekä tarjota perhekuntoutusta jos se arviointijakson mukaan nähdään perheen tilannetta kohentavaksi tukitoimeksi.”

Päätösten tekemisestä ja valmistelusta vastuussa olevien sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta perhetyön ja -kuntoutuksen merkitys voikin usein kiinnittyä vahvasti työskentelyn kautta kertyneeseen tietoon lapsen tilanteesta ja tuen tarpeista. Esimerkiksi tahdonvastaista huostaanottoa valmisteltaessa sosiaalityöntekijöillä on käyttöä palveluista saatavalle konkreettiselle tiedolle tai näytölle siitä, että esitetty huostaanotto on lapsen edun mukainen. Vaikka palveluissa painottuu tarve onnistua hyvin kuntoutustyössä, myös työskentelyn merkitys tiedon tuottamisen kannalta nähdään keskeisenä. Kuten suojelun käsittelyn yhteydessä jo tuli esiin, suojelu linkittyy perhetyön käytännöissä useimmiten painottuneesti juuri lapsen edun ja tarpeiden arvioimiseen ja mahdollisesti lastensuojelullisten toimenpiteiden perusteluina tarvittavan tiedon tuotantoon. Yksityisen palveluntuottajan vastauksessa arvioinnin suhdetta varsinaiseen tehostettuun perhetyöhön olikin pohdittu.

”Lain mukaan yksityinen palveluntuottaja ei voi tehdä arviointia, mutta arvioivalla työteella voimme tuottaa dokumentaation kautta tietoa ja antaa tukea sosiaalityöntekijän arviointiin esim. tehostetun perhetyön kautta, moniammatillisesti tehtynä. Aikoihin ja keston patee samat kuin tehostetussa perhetyössä, arvioinnin aikataulu huomioon ottaen.”

Esiin nousi myös näkemyksiä siitä, että vaikka perhetyön tai perhekuntoutuksen palveluissa olisikin pystytty panostamaan arviointiin, sen perusteella tuotettua tietoa ei välttämättä käytetä esimerkiksi päätösten perusteluina.

”Arviointiin erityistä huomiota. Moniammatillisuuden hyödyntäminen, käytettävissä on hyviä menetelmiä arvioinnin tekemiseen. Pitää olla rohkeutta tehdä oikea-aikaiset päätökset, jotka perustuvat hyvin tehtyyn arviointiin.”

Mallinusr ryhmässä pohdittiin nykytilanteen tarkastelun pohjalta sitä, miten arvioinnin tai tiedon tuottamisen tulisi paikantua osaksi varsinaista perhetyön suunnitelmallista työskentelyä. Tämän osalta päädyttiin yhteisesti näkemykseen, jonka mukaan parhaimmillaan arviointi niveltyy osaksi perhetyötä ja toteutetaan lapsen ja vanhempien sekä koko perheen omaa ymmärrystä ja toimijuutta vahvistavalla tavalla. Arvioinnin sisällyttäminen työskentelyyn, arvioinnin tavoitteista, kohteesta ja sen toteuttamisessa käytettävistä menetelmistä on tärkeää sopia yhdessä. Jos arvioinnin tekemisen tarvetta ei ole tällä tavoin yhdessä jäsennetty tai jos arviointi jää ääneen lausumattomaksi piilotavoitteeksi, on vaarana että työskentely näyttäytyy asiakkaalle auttamisen sijasta tilanteen seurailuna, ”kyttämisenä” tai lannistavana paremmin tietämisenä. Ryhmän näkemyksen mukaan LAPE-ohjelmassa hahmoteltu arviointimallinnus tarjoaa hyvät ja selkeät lähtökohdat suojelun ja kuntoutuksen elementtejä yhdistävälle perhetyön työskentelylle. Se tarjoaa perustan myös työskentelyn osaksi kiinteästi niveltävälle arvioinnille. Siinä on tärkeää pystyä tukemaan ja vahvistamaan tasapainoisesti sekä lapsen omaa subjektiivista ja koettua turvallisuutta ja toimijuutta että vanhempien toimijuutta suhteessa oman lapsen yksilöllisiin tarpeisiin ja kokemuksiin. Mallinnuksen yhteistä arviointia mahdollistavassa käytännössä korostuu siten juuri sellainen kokonaisvaltaisen toimijuuden vahvistamisen näkökulma, joka on erityisen keskeistä kuntoutuksellisessa perhetyössä.

Työryhmän näkemyksen mukaan perhetyössä ja perhekuntoutuksessa jo käytössä olevien erilaisten arviointimenetelmien sekä LAPE-ohjelmassa kehitteillä olevan monitoimijaisen arvioinnin lapsikeskeisen hyvinvointimallin teoreettisia yhtymäkohtia olisi tärkeää analysoida suhteessa toisiinsa ja sovittaa yhteen teoreettisesti perustelluksi arviointia ohjaavaksi kokonaisuudeksi. Työryhmän alustava näkemys on, että tässä voisi olla perusteltua ja mahdollista edetä tarkastelemalla jo nyt perhetyössä laajasti käytössä olevia mentalisaatio- ja kiintymyssuhde-teorioihin pohjautuvia arviointimenetelmiä suhteessa lapsikeskeiseen arviointiviitekehukseen. Yhteensovittamisen kautta olisi ehkä mahdollista edistää laaja-alaisemman sosiaalityöntekijän kokoaman tiedon ja palveluissa tuotetun tiedon rakentumista nykyistä luotettavammin ja tasalaatuisemmin toisiaan tukevaksi, yhtenäiseksi lapsen tilannetta ja tuen tarpeita koskevaksi tiedoksi ja siihen perustuvaksi arvioksi. Tämä edellyttäisi työryhmän arvion mukaan vielä keskustelua esimerkiksi siitä, missä määrin sosiaalityön, perhetyön ja perhekuntoutuksen käytännössä nähdään jatkossa tärkeänä toteuttaa arviointia tasapainoisesti lapsen ja vanhemman kanssa ja onko arvioinnin tärkeää olla myös perhetyössä ja -kuntoutuksessa yhteistä, kaikkien perheen jäsenten osallisuutta mahdollistavaa.

Myös työryhmän kokemusasiantuntijat toivat esiin, että lastensuojelun työskentelyssä on tärkeää ottaa tasapainoisesti huomioon kaikki työskentelyssä kertynyt tieto ja panostaa arviointien ajantasaiseen täydentämiseen. Kokemusasiantuntijoiden mielestä arviointia tulisi tehdä lastensuojelun työskentelyn kokonaisuudessa riittävän usein, jotta perhetilanteen muutokset voidaan ottaa huomioon. Asiakkaan näkökulmasta tuntuu hämmentävältä, että työntekijät saattavat nojautua aiempien työntekijöiden tekemiin arvioihin sen sijaan että käyttäisivät myös omaa ammattitaitoaan täysipainoisesti tilanteen arvioinnissa. Lastensuojelussa on tavallista, että työntekijät vaihtuvat tai siirrytään palvelusta toiseen. Siirtymävaiheissa ja erilaisissa tilarakennuksissa pitäisi löytää arviointiin kultainen keskitie. Nyt ääripäät saattavat olla ”ei kysytäkään, on luettu vaan paperit tai aloitetaan alusta kertaamalla koko elämänhistoria”. Arviointia vaivaa asiakkaan kokemusten mukaan negatiivisen tiedon siirtyminen. Esimerkiksi vanhemman aiempi päihdeongelma varjostaa arviota tilanteesta, vaikka kuntoutuksessa olisikin onnistuttu.

Ohjaus

Ohjaus on käsitteenä yhteinen sosiaali- ja terveydenhuollolle. Hoitotieteessä ohjaus käsitteenä on määritelty esimerkiksi ”asiakkaan ja hoitajan aktiiviseksi tavoitteelliseksi toiminnaksi, joka on sidoksissa heidän taustatekijöihinsä ja tapahtuu vuorovaikutteisessa ohjaussuhteessa” (Kääriäinen & Kyngäs 2005). Hoitotieteessä esitetyn määritelmän mukaan ohjaus voidaan toisin sanoen nähdä geneerisenä ohjauksellisenä tekemisenä. Ohjaus on ohjattavan ja ohjaajan väliseen suhteeseen pohjautuvaa yhteistä tavoitteellista toimintaa. Sen toteuttamisen kannalta on merkityksellistä, että suhteen osapuolet ovat tutustuneet toinen toisiinsa ja tietävät riittävästi mm. toistensa ominaisuuksista, taustoista ja ajattelutavoista suhteessa ohjauksessa käsiteltävänä oleviin ilmiöihin (suhteen osapuolten taustatekijät). Ohjaus yleisenä työskentelytapana saa siten tarkemman sisältönsä ja muotonsa sen mukaan missä kontekstissa ohjaus toteutuu ja millaisten ilmiöiden kanssa ohjaussuhteessa työskennellään. Konteksti vaikuttaa sekä siihen, millaiseksi ohjaussuhde muodostuu ja millaisia erityisiä piirteitä ohjaussuhteeseen ja ohjauksellisen työskentelyn tavoitteiden asetteluun liittyy.

Lainsäädäntö määrittelee lastensuojelun perhetyön kohdetta ja sitä, millaisia yleisiä lähtökohtia pidetään tärkeinä perhetyön ohjauksellisen työskentelyn tavoitteen asettelussa. Lastensuojelun kontekstissa ohjaus kiinnittyy lainsäädännössä esitettyjen määrittelyjen ja tehtävien kautta yhtäältä perhetyön ja toisaalta sosiaaliohjauksen käsitteisiin. Sosiaalihuoltolain (18 §)

mukaan ”perhetyöllä tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksen keinoin tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojensa vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi”. Perhetyötä annetaan ”erityistä tukea tarvitsevan lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi”. Sosiaalihuoltolakiin kirjatun sosiaaliohjauksen määritelmän (16§) mukaan ”sosiaaliohjauksella tarkoitetaan vuorovaikutuksellista neuvontaa, ohjausta ja tukea, joiden tavoitteena on vahvistaa elämänhallintaa sekä edistää osallisuutta.” Lastensuojelulain mukaan lapselle ja perheelle on tarvittaessa oltava tarjolla tehostettua perhetyötä, mutta lastensuojelulaissa tehostetun perhetyön sisältöä ei ole tarkennettu verrattuna sosiaalihuoltolakiin kirjattuun perhetyön määritelmään.

Mallinnustyöryhmässä perhetyön ja -kuntoutuksen palveluiden parissa työskentelevät ryhmän jäsenet näkivät ohjauksen perhetyön keskeisimpänä sisältöelementtinä tai lähestulkoon rinnasteisena perhetyön käsitteelle.

”Rinnastaisin ohjauksen vahvasti perhetyön käsitteeseen. Ts. kyseessä on perhetyön keskeisintä sisältöä tai jopa synonyymi perhetyölle. Ohjaukselle on myös vahva paikkansa osana laajempaa perhekuntouttavaa työskentelyä.”

Ohjauksen ja perhetyön rinnastaminen vastaakin palveluiden nykytilaa. Ohjaus on keskeinen osa lastensuojelun perhetyötä ensinnäkin siksi, että sosiaalihuollon palveluna toteutettavaa perhetyötä tekevät pääasiallisesti sosiaaliohjaajan ammattinimikkeellä työskentelevät, sisionomin koulutuksen saaneet sosiaalialan ammattilaiset. Toiseksi myös lainsäädännössä perhetyön määrittelyt kiinnittyvät vahvasti ohjauksen käsitteeseen.

Vaikka sekä työryhmässä että palveluntuottajien kyselyvastauksissa ohjauksellinen tuki nähtiin lastensuojelun perhetyön keskeisenä sisältönä, tuotiin myös esiin, ettei se yksinään useastikaan ole riittävä lähestymistapa lasten ja perheiden moniulotteisten tuen tarpeiden äärellä. Työryhmän pohdinnoissa ohjaus määrittyi ainoana tai vallitsevana sisältöelementtinä riittämättömäksi esimerkiksi silloin, kun perheessä on vahvempaa hoidollista orientaatiota edellyttäviä pulmia. Työryhmässä painotettiin, että ohjausta onkin usein mielekäästä vahvistaa lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja perheiden tarvitsemaksi kokonaisvaltaisemmaksi tueksi monialaisen yhteistyön keinoin.

”Tärkeää on tunnistaa, milloin pelkkä ohjaus ei ole riittävää tukea perheelle (esim. vanhemman/vanhempien vakavat mielenterveys- ja päihdeongelmat, vaikeasti lukkiutuneet perheenjäsenten väliset vuorovaikutusongelmat ym.). Ohjaus voi tällöin olla riittämätöntä ”oireiden hoitoa”, kun varsinaiset juurisyyt vaativat ensin työstämistä ja ratkomista.”

”Ohjaustyötä voi vahvistaa myös esim. (psykiatrisen) sairaanhoitajan osaamisella liittyen mm. psyykkisesti oireilevan lapsen/nuoren vanhemman toiminnan ohjaukseen ja tukemiseen.”

Raportin kirjoittamisvaiheessa täsmentyneen näkemyksen mukaan ohjausta ei ole jatkossa perusteltua rinnastaa perhetyöhön. Sen sijaan sekä perhetyössä että perhekuntoutuksessa tarvitaan ohjauksellista työskentelyä yhtenä tärkeänä sisältöelementtinä, jonka tarkemmalta erittelylle perhetyön läpileikkaavat sisältöelementit - suojelu ja kuntoutus - tarjoavat hyvän lähtökohdan. Ohjauksen roolia ja menetelmiä voisi jäsentää kysymällä, mitä lastensuojelun perhetyöhön tai -kuntoutukseen sisältyvä ohjaus olisi lapsen ja vanhemman toimijuuden vahvistamista ja kokonaisvaltaista muutosta tukevana toimintana kuntoutuksen ja lapsikeskeisen suojelun näkökulmista.

Eräänä keskeisenä perhetyöhön ja -kuntoutukseen sisältyvän ohjauksen kysymyksenä on noussut esiin lastensuojelun erityisyys ohjaussuhteen ja ohjauksellisen työskentelyn kontekstina. Lastensuojelun kontekstin erityispiirteiden tietoinen ja onnistunut huomioon ottaminen edistää perhetyön ohjauksellisen tuen vaikuttavuutta. Avoin ja asiakkaan omaa näkemystä ja tarpeita sekä työskentelyn käytännön edellytyksiä kuuleva ja huomioon ottava tapa toimia näyttäytyy mallinnustyöryhmän työssä kertyneiden kokemusten perusteella merkityksellisenä.

”Oleellista (perhe)ohjaustyön vaikuttavuuden kannalta on työntekijän/työntekijöiden ”sisältöosaamisen” lisäksi kokemuksen ja palautteen mukaan asiakaslähtöisyys ja avoin lähestymistapa: yhdessä asetetut tavoitteet, asiakasperheen omien toiveiden kuuleminen, tuen sovittaminen luontevaksi osaksi perheen aikatauluja ym.”

Lastensuojelun kontekstin asettamia erityisiä vaatimuksia ohjaussuhteen laadulle on käsitelty melko kattavasti lastensuojelun perhetyön työkäytäntöjä ja niiden vaikuttavuutta tarkasteleissa tutkimuksissa. Etenkin riittävä aika, luottamuksen rakentaminen ja sitoutuminen (esim. Moran ym. 2004; Thoburn 2009, 2010, 2013; Pölkki ym. 2016) on nähty keskeisinä toimivan ohjaussuhteen rakentumisen elementteinä lastensuojelun perhetyössä, jossa annettava tuki on väistämättä osaltaan myös lastensuojelullisen vallankäytön ja kontrollin värittämää.

Myös perhetyöhön sisältyvän ohjauksellisen työskentelyn kohdetta on tärkeää pohtia. Ohjaus on nykyisin ymmärretty keskeisesti *perheen vuorovaikutussuhteisiin ja vanhemmuuteen kohdistuvana* työskentelynä. Tämän lisäksi on pohdittava, mitä lasta suojeleva ja kuntouttava ohjauksellinen työskentely olisi suorana *lapsen kanssa työskentelynä*. Lisäksi olisi tarkennettava sitä, miten *laajempi, sosiaalisen kuntoutuksen näkökulma* voitaisiin jäsentää osaksi lastensuojelun perhetyön ohjauksellista työskentelyä. Lainsäädännössä lastensuojelun perhetyössä toteutettavan ohjauksellisen tuen kohteeksi ja tavoitteen asettelun lähtökohdiksi asetuvat siten perheen jäsenten välisen vuorovaikutuksen parantaminen sekä vanhemman ja lapsen voimavarojen ja osallisuuden vahvistaminen. Käytännössä ohjauksellinen työskentely perhetyössä painottuu vanhemmuuden ja vanhempien sekä lasten ja vanhempien välisten vuorovaikutussuhteiden tukemiseen. Vanhemmuuden tukemiseen ja vuorovaikutuksen parantamiseen kiinnittyvän ohjauksen keskeinen asema lastensuojelun perhetyön sisältöelementtinä näkyy konkreettisesti palveluntuottajien keskuudessa lisääntymässä olevan perheohjaus käsitteen käyttämisenä.

“(Tehostettu) perhetyö ja perheohjaus painottuvat vahvasti käytännön arjen toiminnan tukemiseen ja ohjaamiseen (tartutaan toimeen perheen arkisissa asioissa ja ohjataan esim. lasten iltatoimissa, perheen yhteisessä ajassa, kodin ylläpitotöissä; tuetaan vanhempien jaksamista myös keskustellen antaen aikaa ja mahdollisuuksia vanhempien purkaa ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tunteitaan.”

”Perheohjaus: Tavoitteellista ja suunnitelmallista perheen kotona tapahtuvaa tukea, tavoitteena vahvistaa vanhemman hoiva- ja kasvatustaitoja sekä tukea perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta.”

”Perheohjaus on perheen ja sosiaalityöntekijän kanssa tapahtuvaa ohjausta tietyn sovittujen asiain kanssa toimintakäytäntöjen selkeyttämiseksi, parantamiseksi tai muuttamiseksi. Kestot vaihtelevat esim. päivittäisistä lyhyistä käynneistä (esim. aamukäynnit kouluun lähdön ja aamutoimien ohjauksessa) pidempiin ohjaustilanteisiin, esim. kiukkukohtausten hallinnassa ja vanhempien yhteistoiminnan kehittämisessä.”

Myös perhetyön käytäntöjä tarkastelevissa tutkimuksissa tulevat näkyviin samat lastensuojelun perhetyössä toteutettavan ohjauksellisen tuen vanhemmuuden ja vanhempien tukemisen painopisteet. Esimerkiksi Pirjo Pölkin ym. (2016) tutkimuksessa kriisityöskentelyn lisäksi lastensuojelun perhetyön sisällöllisenä elementtinä korostui ohjauksellinen työ. Tutkimukseen osallistuneet perhetyöntekijät määrittivät työnsä keskeisimmiksi sisällöiksi lapsen tarpeita esiin nostavan ja sanoittavan vanhemmuuden tukemisen, arkisen perhe-elämän taidoissa ohjaamisen ja palveluohjauksen. Vaikuttavuuden kannalta kriittistä tämän tutkimuksen mukaan on, että perhettä pystytään tukemaan ja ohjaamaan erilaisissa kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen liittyvissä valmiuksissa. Amy Clairen (2012) mukaan vanhempi-lapsi suhteen laatu on merkittävämpää lapsen hyvinvoinnin kannalta kuin vanhemman kokemus omasta hyvinvoinnistaan. Niinpä perhetyön ja perhekuntoutuksen kentällä keskeinen, vanhemmuuteen sekä lasten ja vanhempien vuorovaikutussuhteisiin keskittyvä, ohjauksellista ja hoidollista osaamista yhdistävä työote onkin ensiarvoisen tärkeä ja perusteltu lapsen hyvinvoinnin kokemusten vahvistamisen kannalta. Mallinnustyöryhmän pohdinnoissa ohjaus osana lastensuojelun perhetyötä kohdentui niin ikään vahvimmin vanhemmuuden taitojen vahvistamiseen.

”Ohjaus on tavoitteellista ja suunnitelmallista, perheen omassa ympäristössä tapahtuvaa konkreettisen tason ohjausta ja neuvontaa perheen arjessa. Sen tavoitteena on vahvistaa perheen arjen toimivuutta, vanhemman/vanhempien hoiva- ja kasvatustaitoja ja perheen hyvinvointia. Ohjaus voi olla mm. tukea ja ohjausta vanhemmuuteen (huomio, kannustus, rajaaminen, arkirytmi ym.). Perheohjauksessa oleellisin sisältö on nähdäkseni konkreettisisissa arjen oikeissa tilanteissa ohjaus, tietyllä tapaa ”kädestä pitäen” ohjaaminen mm. tarkoituksenmukaisten vanhemmuuden keinojen löytymiseksi ja vahvistamiseksi. Ohjaustyöhön liittyy luonnollisesti myös vahvaa keskustelullista otetta ja sitä voidaan vahvistaa esim. erilaisin toiminnallisoin välinein ja lomakkein (korttisarjat, vanhemmuuden roolikartta ym.) sekä mm. videoavusteisella työskentelyllä.”

Työryhmässä pohdittiin kuitenkin myös, mitä ohjaus voi tarkoittaa lapsen ja nuoren kanssa työskentelyä.

”Ohjaus voi olla myös lapselle tai nuorelle suunnattua ohjausta (ohjausta esim. mielekkääseen vapaa-ajan viettoon, toimivaan arkirytmiin, pois epätoivottavasta käyttäytymisestä tai toiminnasta ym. – vrt. toisaalta ammatillinen tukihenkilötyö); saattamista, tukea ja ohjausta muiden palveluiden piiriin tai erilaiseen asiointiin (esim. eri tuet, Kela ym.).”

Työryhmän työskentelyssä esiin nousseiden havaintojen perusteella näyttää siltä, että ohjauksellisen työskentelyn lapsinäkökulmaa olisi hyvä selkiyttää. Tällöin esimerkiksi sosiaalihuoltolaissa keskeiseksi ohjauksellisen tuen kohteeksi ja tavoitteeksi määriteltyyn ”perheen keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseen” pyrittäisiin keskeisesti lapsen omien perhe- ja läheissuhteissa kertyneiden kokemusten huomioimisen kautta. Vanhemmuuden tai vanhempien ohjauksellisen tukemisen rinnalle pitäisi tuoda nykyistä vahvemmin suhdeperustainen työskentely eri-ikäisten lasten kanssa. Työskentelyssä olisi tärkeää panostaa erityisesti lapsille soveltuvien ohjauksellisten menetelmien kehittämiseen, olemassa olevien menetelmien esiin nostamiseen ja niiden nykyistä systemaattisempaan käyttöön ottamiseen. Lapsikeskeisen ohjauksen kehittämistyössä olisi perusteltua nojautua lapsen hyvinvoinnin kokemuksiin pohjautuvaan ajatteluun. Lastensuojelun perhetyössä tulisi olla käytettävissä erityisesti lapsen hyvinvoinnin kokemusten kannalta keskeisiä lapsen turvallisuuden kokemusta, myönteistä minäkuvausta ja toimijuutta vahvistavia ohjauksellisia menetelmiä.

Ohjauksellisessa työskentelyssä rajaudutaan useimmiten perheiden vuorovaikutus- ja vanhemmuuden taitojen kysymyksiin. Myös hoidollinen tieto ja taito nähdään tärkeäksi ohjauksellisessa työskentelyssä. Sen sijaan laaja-alaisempi sosiaalisiin ongelmiin tarttuva työote tulee varsin vähän, jos lainkaan näkyviin perheille tarjottavan ohjauksellisen tuen määrityksissä. Lapsikeskeisyyden vahvistamisen lisäksi ohjauksellisen tuen sisältöä ja kohdentumista on tarpeen vahvistaa *sosiaalisen kuntoutuksen* (Shl 2014, 17§) suuntaan. Mallinnustyöryhmässä nähtiin vaikuttavuuden kannalta erityisen tärkeänä, että lapset ja perheet voivat saada mahdollisimman joustavaa ja kokonaisvaltaista, oikea-aikaista tukea. Tämä tarkoittaa että tuen tulisi olla myös sellaista sosiaaliohjauksellista tukea, joka tunnistaa myös perheiden elämää kuormittavia sosiaalisia ongelmia ja kykenee tunnistamaan ja tarttumaan niihin lasten ja vanhempien toimijuuden tunnetta ja mahdollisuuksia avaavalla tavalla. (Ks. myös esim. Honkakoski 2005; Pekkarinen 2017, 62.)

Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulman vahvistaminen osana lastensuojelun perhetyötä edellyttää, että ymmärrystä lasten ja perheiden tuen tarpeiden taustalla vaikuttavista sosiaalisista ongelmista ylläpidetään tarpeeksi vahvasti osana perhetyön työorientaatiota ja osaamista. Perustelut ”sosiaalisen” huomioon ottamiselle perhetyön ohjauksellisissa työkäytännöissä rakentuvat paljolti käytännön tilanteiden sanelemana: vaikka lapsen hyvinvoinnin vahvistamisen kannalta olisikin ensiarvoisen tärkeää keskittyä käsittelemään tapaamisissa perheen vuorovaikutussuhteiden laatua, voi lasten ja vanhempien olla hankalaa keskittyä tällaiseen työskentelyyn jos jääkaapissa paistaa vain valo, vuokrat ovat maksamatta tai ei ole tietoa siitä, mistä saisi rahaa lapsen uusien talvikenkien hankkimiseen rikki menneiden tilalle. Siten konkreettinen apu, jota ehdotetaan yhdeksi perhetyön sisältöelementiksi, on tärkeää ja kytkeytyy sosiaalisen huomioimiseen osana perhetyössä tarjolla olevaa ohjauksellista tukea. Käytännön palvelujärjestelmässä esimerkiksi taloudellisissa vaikeuksissa tai työllistymisessä auttaminen edellyttää yleensä vanhempien palveluohjausta aikuisille suunnattuihin palveluihin. Kokonaisvaltaista kuntouttavaa perhetyötä ja suhdeperustaista jatkumollisuutta mahdollistava työkäytäntö voisi olla perhetyön toimijoiden tiivis yhteistyö tai työparityö aikuissosiaalityöntekijöiden tai aikuisien parissa työskentelevien sosiaaliohjaajien kanssa.

Konkreettinen apu

Julkisuudessa erilaisia sosiaalihuollon tarjontaa palveluita on kritisoitu konkreettisesti auttamisen vähäisyydestä esimerkiksi kodin, arkisten asioiden tai lasten hoidossa. Etenkin palveluita käyttäneet vanhemmat ovat tuoneet esiin, että joskus on paikallaan tehdä myös puolesta ja antaa sillä tavoin väsyneelle vanhemmalle voimavaroja ottaa omatoimisessa arjen haasteissa selviytymisessä tarvittavaa suunnitelmallisempaa tukea vastaan. Osaltaan kritiikki kumpuaa siitä, että 1990-luvun lamakauden yhteydessä on leikattu rajusti lapsiperheiden mahdollisuutta saada konkreettista kotipalvelun apua. Ja vaikka kotipalvelun keinoin on voitu tarjota monille perheille kuormituksen kasautumista tehokkaasti ehkäisevää tukea, entiseen palvelutasoon ei ole palattu taloudellisten suhdanteiden vahvistuttua. (esim. Salmi ym. 2012, 2.)

Mallinnustyöryhmässä nähtiin tärkeänä, että perhetyössä ja perhekuntoutuksessa on mahdollisuus tarjota aivan konkreettistakin apua joustavasti ja asiakaslähtöisesti. Vaikka työskentelyssä on perusteltua pyrkiä vahvistamaan lasten ja vanhempien omia voimavaroja ja arjen selviytymiskeinoja ohjauksellisella työotteella, voi joissakin tilanteissa olla perusteltua auttaa perheitä arjen tiukoissa paikoissa myös puolesta tekemällä. Perhetyötä tekevältä ammattilaiselta vaaditaan tällaisten auttamisen nyansseihin liittyvien valintojen tekemisessä tilannesidonnaista herkkyyttä, harkintaa ja joustavaa suhtautumista. Väsyneen vanhemman ja ehkä epäluuloisesti lastensuojelun ammattilaisiin suhtautuvan lapsen kuulluksi ja kunnioitetuksi tuleminen

kokemusta voi joskus ratkaisevastikin vahvistaa tarttumalla ennakkoluulottomasti juuri niihin konkreettisiin arjen haasteisiin, joita perhetyön kohtaamisissa kulloinkin tulee eteen. Tällä tavoin konkreettinen apu voi vahvistaa perheiden kokemusta avun saamisesta heille tärkeisiin asioihin ja siten sitoutumista työskentelyyn. Tämä ei kuitenkaan saa johtaa pelkästään tilannesidonnaisesti tai suunnittelemattomasti toteutuvaan työskentelyyn tai siihen, että perheenjäsenten luottamus omiin arjen voimavaroihin heikkenee. Perheiden tukemisessa on tärkeää kaikissa tilanteissa säilyttää kyky tavoitteelliseen ja perheen arkea jäsentävään sekä perheenjäsenten omaa toimijuuden tuntoa vahvistavaan työotteeseen.

Useimmiten konkreettinen auttaminen niveltyy luontevaksi osaksi toiminnallisin tai mallintavien menetelmin toteutettua perhetyön ohjauksellista työskentelyä. Arjen toimintojen tekeminen yhdessä tarjoaa sosiaalisen oppimisen ja arjen mallintamisen mahdollisuuksia. Tämä vahvistaa perheen omia voimavaroja avaamalla perheen ulottuville uudenslaisia, arjessa käyttökelpoisia toimintatapoja. Tutkimusten (mm. Pölkki ym., 2016; Thoburn 2009, 2010; Thoburn ym. 2013) mukaan oikein ajoitettu ja asiakaslähtöinen käytännönläheinen apu ja konkreettista apua sisältävä työskentelyote on eräs lastensuojelun perhetyön keskeisistä vaikuttavuutta mahdollistavista mekanismeista. Tarpeeksi joustava ja laaja-alainen tuki on itsessään tarpeellista ja tehokasta perheissä, joissa tuen tarpeet ovat usein varsin moniulotteisia ja pitkittyneitä. Mutta tämän lisäksi konkreettista apua sisältävä työskentelyn orientaatio luo edellytyksiä työn vaikuttavuudelle myös vahvistamalla perheiden luottamusta ja työskentelyyn sitoutumista.

Työryhmän teettämään kyselyyn vastanneiden palveluntuottajien vastauksissa konkreettinen auttaminen tuli melko niukasti esiin. Viittauksia konkreettiseen apuun sisältyi kuitenkin joihinkin työskentelyn sisältöä ja menetelmiä eritteleviin kuvauksiin. Niissä konkreettinen apu niveltyi osaksi toiminnallista, erilaisia perheen arjen hallinnan taitoja mallintavaa työskentelyä.

”Intensiivisessä perhetyössä työskennellään sekä kunkin perheenjäsenen että koko perheen ja sen verkostojen kanssa. Työmenetelminä ovat mm. ADHD-ohjaus, toiminnanohjaukselliset menetelmät, piirtäminen, kuvakollaasit, tarrat ja nallekortit, verkostokartat, minulle tärkeät asiat”, kirjeiden kirjoittaminen, pelaaminen (lautapelit, palapelit), leikkiminen. Toiminnallisuus (uimahalli, liikennepuisto, leikkipuisto, ruoanlaitto, leipominen, kodin valmistaminen, itsenäistyminen).

”Asiakasta tavataan perheen kotona tai muualla vaihtelevissa kokoonpanoissa (lapsi/lapsi/vanhempi/vanhemmat/läheisverkosto). Työtä tehdään keskustellen, vastuuttaen, toiminnan avulla, ”kotitehtävin”, käytännön apuna ja erilaisia menetelmiä käyttäen (esim. parisuhdetyö, muksuoppi, ryhmät).”

Käytännön asiakastyössä perheitä autetaan toisinaan hyvin konkreettisesti ja kädestä pitäen, esimerkiksi avustamalla asioinnissa eri viranomaisten kanssa, auttamalla nuorta tai vanhempia erilaisten etuuksien hakemisessa tai palveluihin hakeutumisessa, harjoittelemalla lapsen tai nuoren kanssa arkisia taitoja, tai organisoimalla perheiden tueksi lastenhoitoapua tai muuta kodinhoitoapua. Hyvin moninaiset perheiden kokemat arjen ongelmat voivat olla konkreettisen auttamisen teemoja perhetyössä ja perhekuntoutuksessa.

Läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki

Työryhmä nosti työskentelyssään esiin vertaistuen tärkeänä lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöelementtinä. Vertaistuen erilaisten muotojen ohella mallinnustyöryhmän jäsenet ja kyselyyn vastanneet palveluntuottajat nostivat esiin vaikuttavaksi tunnistettu-

na vertaisuutta ja läheisverkostoja hyödyntävänä kuntoutusmuotona yhteisohoidon erityisesti perheissä, joissa vanhemmat toipuvat päihderiippuvuudesta. Yhteisohoidollisessa lähestymistavassa on keskeistä, että myös kuntoutumassa olevan perheen läheiset huomioidaan kuntoutuksen suunnittelussa ja että läheiset voivat osallistua työskentelyyn.

Työryhmässä todettiin, että ryhmämuotoiseen vertaisten tukeen pohjautuvien työmenetelmien kautta vertaistuki on jo melko vakiintunut ja vaikuttavuuden kannalta tärkeäksi tunnistettu osa ammattilaisten toteuttamaa lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen kokonaisuutta. Erilaisten ohjattujen ja temaattisten vertaisryhmien käyttäminen (esimerkiksi Vahvuutta vanhemmuuteen) on tavallista lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen palveluissa. Tämä tuli selkeästi esiin kyselyyn vastanneiden palveluntuottajien kuvauksissa.

”Päiväkuntoutujaksolle tehdään myös perhekohtainen suunnitelma läsnäolopäivistä, jakson tavoitteista sekä työskentelymuodosta. Työskentely pitää sisällään sekä vertaisryhmässä oloa että perhekohtaista työskentelyä. Työntekijät tekevät myös kotikäyntejä läsnäolopäivien ulkopuolella. Läsnäolopäivillä päivän ohjelmaan kuuluu aamupala, lounas ja välipala. Läsnäolopäivillä menetelmät ovat pääasiassa toiminnallisia sekä ohjattuja keskusteluja.”

Perhetyön palveluihin sisältyvän ammatillisesti ohjatun ja vertaisuutta hyödyntävän työskentelyn lisäksi työryhmässä nousi esiin lapsille ja vanhemmille tarjottavan vertaistuen merkitys osana lastensuojelun kokonaisvaltaisen, kuntouttavan työskentelyn kokonaisuutta. Työryhmän kokemusasiantuntijoilla oli omakohtaista kokemustietoa vertaistuen saamisesta, antamisesta ja sen uudenlaisten toteuttamisen tapojen kehittämisestä. He toivat työskentelyyn arvokasta tietoa siitä, miten ja miksi vertaisten tuki on ollut heille tärkeä osa lastensuojelullisen tuen kokonaisuutta. Vertaistuen vaikuttavien mekanismien arvioimisessa kokemusasiantuntijoiden ja työryhmän ammattilaisten näkökulmat tukivat toisiaan.

”Kokemus autetuksi tulemisesta, avun antamisesta, vastuun ottamisesta ja vastuuttamisesta ovat inhimillisiä kokemuksina ainutlaatuisia ja tarpeellisia tulevaisuutta ajatellen. Yhteisö kasvattaa ihmistä: itsekkyyks, omaehtoisuus, rajattomuus ym. yhteisöä haastavat toiminnot johtavat nopeasti palautteen saamiseen ja omaa toimintaa on pakko tarkastella kriittisesti. Työntekijöiden ohjeet koetaan usein ”ylhäältä alaspäin” tulevana autoritäärisenä saneluna, kun taas yhteisön tuottamana sama viesti on uskottavampi ja paremmin omaksuttavissa – vertaisen sanomana kriittiset kommentit eivät tunnu samalla tavalla ihmisyyttä arvostelevana kuin työntekijän sanomana voivat tuntua. Yhteisössä asiakkaat peilaavat itseään jatkuvasti toisiin ja oppivat arvostavaa vuorovaikutusta ja palautteenantokulttuuria toisiltaan.”

”Vertaistuki muodostuu samankaltaisessa elämäntilanteessa elävien yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Se mahdollistaa itsensä ilmaisemisen tuomitsemisesta vapaassa ilmapiirissä, se on keskinäistä tukea, mahdollisuutta jakaa omat ongelmat turvallisessa ja hyväksyvässä ilmapiirissä. Vertaistuessa syntyy kokemus siitä, että en ole yksin, ainoana maailmankaikeudessa juuri tämän ongelmani kanssa. Vertaistuki synnyttää toivoa, koska toisten esimerkki voi parhaimmillaan osoittaa, että ongelmista huolimatta elämä jatkuu ja elämä voi olla laadukasta ja hyvää.”

”Yhteisöllisyys voi olla pienimuotoista toimintaa, kuten toimijuuden ja osallisuuden vahvistamista yhteisten retkien ja tekemisten muodossa. Sinällään pienimuotoiselta näyttävän

ja arkiselta vaikuttavan tekemisen vahvistaminen voi olla erityisen merkittävää kokijalle; yhteisöllinen retki museoon tai taidenäyttelyyn voi madaltaa kynnystä hakeutua kulttuurin pariin tulevaisuudessa, ja ennen kaikkea yhteinen elämys jonka mm. taiteen kautta on mahdollista kokea, on aina voimakkaampi kuin yksin koettu. Jakamisessa on voimaa.”

”Lapsiperheiden parissa työskenneltäessä vanhempien kokemaa riittämättömyyttä ja avuttomuutta voi käsitellä parhaiten juuri yhteisöllisesti ja vertaisten kanssa. Yhteisön antama myönteinen palaute on kuntoutusta eteenpäin vievää. Erityisen tärkeää kaikille vanhemmille ja toki myös lapselle itselleen on kuulla lapsen ihailua muilta yhteisön jäseniltä. Haavoittuvassa asemassa olevien perheiden kohdalla kaikki mahdollinen myönteinen palaute ja positiivisten asioiden näkeminen on toipumista (ja vanhemmuutta) tukevaa.”

”Palveluiden leimaavuus: Monille avun piiriin hakeutuminen ja avun saaminen ovat edelleen leimaavia kokemuksia. Tunne siitä, että on jollain tavalla epäonnistunut, koska ei pärjännyt yksin on valtava. Leimaavuuden takia monet jäävätkin yksin asioidensa kanssa, niistä ei uskalleta/haluta puhua ihmisten kanssa joilla on ”kaikki kunnossa”. Vertaisten kanssa tilanne on kuitenkin toinen, asioista voidaan puhua avoimesti, kaikki ymmärtävät ne tuntemukset ja ajatukset joita siihen liittyy. Vaikuttavuus: Mikään ei onnistu ylhäältä alaspäin kaataen, asioiden onnistuminen edellyttää yhteistyötä sosiaaliviranomaisten, vanhempien ja lasten, kunnan ja seurakunnan, vertaisohjaajien, esimiesten ja järjestöjen ja yksityisten palveluntarjoajien kesken.”

”Vertaistuen merkitys lastensuojelussa: Omaehtoinen yhteisöllinen tuki sellaisten ihmisten kesken, joita yhdistää samankaltainen elämäntilanne. Ihminen, jolla on samankaltaisia kokemuksia. Lasten huostaanoton aiheuttaman kriisin seurauksena vanhemmat eristäytyvät, yhteydet lastensuojeluun vähenevät ja vanhemmat jäävät usein yksin. Avohuollon tukitoimissa sosiaalityöntekijät työskentelevät ehkä pitkäänkin perheen kanssa, mutta huostaanottotilanteessa vanhempien on vaikea ottaa tukea vastaan sosiaalityöntekijältä, jollei hyväksy lapsensa sijoitusta. Häpeän ja syyllisyydentunteiden vuoksi vanhempien on vaikea puhua asiasta läheisille tai ulkopuolisille. Eristäytyminen saattaa pahentaa mielen-terveyden ongelmia, alkoholin, huumeiden tai lääkkeiden väärinkäyttö voi alkaa tai lisääntyä. Mieli voi täytyä pakonomaisista ajatuksista lapsesta, seuraa akuutti kriisi, johon tarvitaan välitöntä apua, tällöin paras vaihtoehto on henkilökohtainen tuki. Sijoitettujen lasten vanhemmat tarvitsevat myös tukea kriisin käsittelyyn, oman muuttuneen elämäntilanteensa järjestelyyn ja etävanhemmuuteen totutteluun. On sekä vanhempien että lapsen etu että molemmat saavat tukea. Mielestäni olisi tärkeää saada vertaistukea juuri siihen hetkeen, kun lapsi huostaan otetaan, mukana tukemassa vanhempia kriisissä. Vanhempien pitäisi myös antaa olla osallisena päätöksenteossa, eli tilaisuus valita lapsen sijoituspaikka eri vaihtoehdoista sekä päättää saamistaan palveluista. Itse sain olla mukana sijoituspaikan valinnassa, kiersimme useita eri perhekoteja ja haastattelimme niiden pitäjiä. Lapseni on nyt valitsemassani paikassa ja olen hyvin tyytyväinen heihin. En tunne että minulta olisi viety lapsi, vaan että saan tarvitsemaani tukea ja apua lapseni kasvatuksessa, joka tuli minulle ylivoimaiseksi liian monen ongelman kasaututtua. Huostaanoton jälkeen osallistumiseni Voikukkia vanhempien vertaistukiryhmään antoi minulle tarvitsemani eväät voimaantumiseen.”

”Sitten alkoi uusi Voikukkia ryhmä johon pääsin mukaan. Huomasin että kaikki mietimme suunnilleen samoja asioita, ja tunsin taakkani ja syyllisyydentunteeni hieman lievitty-

vän. Minä ja minun tarinani tuli kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi, sain kannustavaa palautetta ja tunsin vahvistuvani ja voimaantuvani.”

Vertaistuen tulee olla etenkin haavoittuvassa asemassa olevien lasten tilanteessa tarpeeksi vankkaa. Esimerkiksi sijoitettu lapsi voi kokea saavansa tukea muilta samanlaisessa tilanteessa olevilta lapsilta. Mutta jos samaan aikaan ei ole saatavilla tarpeeksi turvallisen aikuisen tukea, vertaisten tuki voi kääntyä jopa itseään vastaan. Lasten kokemuksissa saattaa alkaa vahvistua esimerkiksi tunne siitä, että he poikkeavat muista saman ikäisistä ja että vain heillä on koetun kaltaisia hankaluuksia.

”Lapsilla ja nuorilla vertaistukea on usein lähettyvillä, sisarukset ja mahdolliset sijaissisarukset/ laitoksen muut nuoret. Tämä ei kuitenkaan riitä, oma arki on usein haastavaa nähdä osana isojen palveluiden kokonaisuuksia. Siinä kokemuksessa olevat nuoret voivat ajatella, että he yhdessä ovat ainoita. Jos nuorella ei ole aikuista johon luottaa, tämän kaltaisen vertaistuki saattaa jopa kuormittaa nuoria.”

Ryhmän jäsenet korostivat, että erilaisten vertaistukeen perustuvien työkäytäntöjen kehittämiseen pitäisi panostaa paljon nykyistä enemmän. Vaikka vertaistukea ei tuotu esiin kaikille automaattisesti toimivana patenttiratkaisuna, sitä pitäisi kokemusasiantuntijoiden mielestä mahdollista tarjota systemaattisesti lastensuojelun palveluita tarvitseville lapsille ja vanhemmille.

”Vertaistukea tulisi olla saatavilla paljon nykyistä enemmän, mutta kaikki eivät siihen ole valmiita tai siitä hyödy. Joidenkin ihmisten kohdalla se kuitenkin olisi mahtava voimavaroja lisäävä tekijä.”

”Vertaistuesta hyötyminen ja sen vastaanottaminen on hyvin riippuvainen vanhemmista ja näiden elämäntilanteesta. Joku hyötyy siitä lapsen oirehtiessa jo ennen huostaanottoa, joku heti sen jälkeen tai joku pystyy käsittelemään asiaa vasta useamman vuoden jälkeen. Pro-sessia ei voi ohjailla ulkoa, halun asioiden käsittelyyn pitää tulla sisältä päin. Tukea on oltava tarjolla oikeaan aikaan oikeassa paikassa.”

”Vertaistoiminta on saatava osaksi kuntien lastensuojelutyötä. Olen oman asuinkuntani alueella tarjoutunut tekemään vapaaehtoista vertaistoimintaa, mutta se ei ollut mahdollista koska sosiaalitoimella ei ollut tarjota omaa puhelinnumeroa.”

”Lastensuojelussa perheiden kokemukset häpeästä, riittämättömyydestä, osaamattomuudesta, neuvottomuudesta, onnistumisista, torjutuksi tulemisesta, ohittamisesta, leimaamisesta jne. ovat kokijoilleen niin mullistavia, että perheenjäsenillä tulisi olla lähtökohtaisesti aina mahdollisuus jakaa näitä kokemuksia vertaistuen avulla. Perheiden kanssa työskennellessä yhteisöllisyys ja vertaistuki tulisi olla osa kokonaisuutta, tai ainakin perheille pitäisi tarjota mahdollisuus liittyä osaksi vertaistukiryhmää tai yhteisöä.”

Kokemusasiantuntijat toivat ryhmässä esiin uudenlaisia, jo kokeiltuja tai vielä kehitteillä tai vasta ideoina esiin tuotuja vertaisten tuen toteuttamisen mahdollisuuksia.

”Vertaistukea voidaan tarjota monin eri tavoin; tällä hetkellä esim. <http://www.autalasta.fi/veturointi/> veturointi -hanke hyödyntää hienosti tätä, erilaisia epävirallisempia men-

torointeja mm. asiakassuunnitelmissa tukena, sillanrakentajana kriisissä olevan ihmisen/ perheen ja työntekijän välissä, tulkki joka ymmärtää kummatkin tilanteet, erilaiset tapahtumat (Tampereen kehittäjät, pikkujoulut sijasihuoltoonurille), leirit (<http://www.sinut.fi/sinut>), joissa pidetään yhdessä hauskaa ja pureudutaan näihin teemoihin. Vertaisuus tulee nostaa näkyväksi näissäkin asioissa, muuten huomataan, että ollaan puhuttu säästä koko aika. Tulevaisuudessa vertaisohjaaja/kokemusasiantuntija voitaisiin nähdä vaikka työparina, toimistossa perhekeskuksessa, kehittämässä palveluita tukemaan tämän kaltaisia rakenteita ym.”

”Vanhemmille tulisi olla myös joku tukihenkilö, joka on itse käynyt läpi lapsen huostaanoton ja olisi tavoitettavissa (sovittuna aikana) tietyssä numerossa, jonka saisi sosiaalityöntekijältä. Tällainen henkilö säästäisi paljon sosiaalityöntekijöiden työaika ja vapauttaisi varoja muuhun työhön ja helpottaisi vanhempien kriisejä, sekä säästäisi myös varoja.”

Vertaistuen systemaattisemman tarjoamisen ja laajemman hyödyntämisen tulisi kuitenkin pitää sisällään riittävää panostusta vertaistukea tarjoavien ihmisten tukemiseen. Moni kokee vertaistukitoiminnassa mukana olemisen erittäin merkityksellisenä ja voimauttavana. Silti vertaistuen organisoiminen ei saisi jäädä pelkästään vertaisten oman aktiivisuuden varaan. Järjestämällä riittävästi tukea mukana oleville ehkäistään toiminnan ajautumista yksittäisten aktiivisten toimijoiden vastuulle. Näin voidaan myös ehkäistä liiallista kuormittumista vaikeiden elämäntilanteiden ja tunteita puhuttelevien kokemusten äärellä. Tämä on myös eettisesti tärkeä toiminnan kehittämisen lähtökohta. Voikukkia-toiminta tuli esiin tällaisena hyvin organisoituna ja jo melko systemaattisena toimintakäytäntönä.

”Vertaistukeen liittyy myös haasteensa ja sen takia olisikin tärkeää, että sen muodot olisivat sovittuja, vertaistukeen tarvitsee myös ammatillista osaamista mukaan sillä se ei saa kuormittaa ketään liikaa.”

”Käymäni ryhmän jälkeen halusin itse kouluttautua Voikukkia vertaisohjaajaksi, ja nyt olen ollut ohjaajana yhdessä ryhmässä, toinen alkaa ensi vuoden tammikuussa. Olen saanut valtavasti itselleni siitä kun olen seurannut vierestä ryhmäläisten avautumista ja voimaantumista. Kaikki ryhmäläiset ovat kiitelleet vuolaasti ryhmän jälkeen meitä ohjaajia, ja he ovat olleet tyytyväisiä siihen että uskalsivat lähteä mukaan matkalle, vaikka aluksi olivatkin epäileväisiä. Ainoa moite oli ryhmän lyhyys (10 kertaa) kaikki olisivat toivoneet lisää tapaamisia.”

Joissakin perheitä tukevissa ja kuntouttavissa palveluissa kuten esimerkiksi ensikodeissa ja aivan erityisesti päihderiippuvaisten vanhempien ja vauvojen hoitoon erikoistuneissa päihde-ensikodeissa kuntoutus rakentuu paljolti yhteisöllisen tuen ja vertaistuen varaan. Yhteisöä käytetään kuntoutuksen tukena useasti myös muissa koko perheelle tarkoitetuissa päihdekuntoutusyksiköissä. Palveluntuottajille tehtyyn kyselyyn vastanneiden joukossa oli myös ensikodien edustajia.

”Ensikodin kuntoutus on yhteisökuntoutusta, jonka mukaisesti asiakkaat kantavat vastuuta yhteisön toiminnasta sekä päätösten että arjen askareiden tasolla. Yhteisöllisyyden kannalta tärkeitä ovat yhteiset ruokailut, yhdessä vietetty aika, yhteinen toiminta, tapahtumat. Yhteisökokouksia on 3 krt viikossa ja niissä sekä laaditaan että seurataan yhteisön toimintaa koskevia sopimuksia.”

Yhteisohoidollisen lähestymistavan rinnalla kuntoutuksen sisällöt saattavat olla hyvin monimuotoisia ja räätälöitävissä.

”Ensikodissa menetelmiä ovat arjen tuki, yksilö- ja paritapaamiset, kotikäynnit, perhekehovierailut, puhelinneuvonta, ryhmätoiminta sekä Doula-toiminnan koordinointi. Baby Blues-työntekijä järjestää ensikodin tiloissa tarvittaessa viiden vuorokauden univalvovierityksijaksoja yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa.”

Mallinnusryhmän tuottamassa vertaistuen ja yhteisöllisen tuen jäsenyyksessä tuotiin esiin eroavaisuuksia perusensikodin ja päihde-ensikodin tavoissa hyödyntää yhteisön tukea lasten ja vanhempien kuntoutumisen tukena.

”Yhteisökuntoutus on tapa tai menetelmä, jolla perheitä kuntoutetaan. Yhteisöhoito voi olla hyvinkin strukturoitua, sääntöihin ja rutiineihin perustuvaa hoitoa ja kuntoutus etenee usein selkeästi vaiheittaisena prosessina. Kuntoutus voidaan kuvata esimerkiksi portaittain etenevänä prosessina, jossa seuraavalle tasolle pääseminen edellyttää tiettyjen kriteeristöjen täyttymistä, jota yhteisö kollektiivisesti valvoo. Yhteisöhoitossa yhteisö hyväksyy yhteisen hoitoideologian, esimerkiksi päihdehoitoyksikössä yhteinen eetos voi olla esimerkiksi sellainen, että raittiuden saavuttamisen ajatellaan mahdollistuvan a) myöntämällä päihderiippuvuus b) hyväksymällä oma voimattomuus suhteessa päihteisiin c) liittymällä vertaisiin esim. NA/AA-ryhmiin.

Ensikodeissa (laitoksissa) tehtävä perhekuntoutus perustuu yhteisöhoitoon. Päihdeettömissä laitoksissa yhteisöllisyys ei kuitenkaan ole kokemukseni mukaan yhtä strukturoitua kuin päihde-ensikodeissa, joissa hoito etenee porrasmaisesti. Perusensikodissa laitostuntoutukseen tulevat perheet tulevat moninaisista syistä hoitoon, kun taas päihde-ensikoteihin hakeudutaan päihderiippuvuuden takia. Voisi sanoa, että päihdeperheet muodostavat homogeenisemmän asiakasryhmän kuin perusensikodin asiakkaat, jotka voivat tulla hoitoon kehitysvammaisuuden, kielitaidottomuuden, maahanmuuttajuuden tai vaikkapa mielenterveysongelmien takia. Päihdeongelmaisten kohdalla hoidon etenemistä on tavallaan helpompi mitata toisin kuin moniongelmaisista syistä perusensikotiin hoitoon tulevia.

Yhteisöhoito perusensikodissa perustuu joihinkin yhteisiin sääntöihin (väkivallattomuus, päihdeettömyys, kotiintuloajat etc.), yhteisiin toimintoihin (yhteisökokoukset, juhlat, retket) ja yhteiseen tavoitteeseen: hoidossa ollaan, jotta vauva voisi hyvin ja jotta opittaisiin vanhemmuustaitoja. Kun perusperiaatteet ovat kaikille selkeät ja niihin voidaan sitoutua, yhteisössä on voimaa. Yhteisö hoivaa ja auttaa yksilöä yhteisössä.”

Mallinnustyöryhmässäkin yhteisöhoito nähtiin vaikuttavana kuntoutusmuotona erityisesti päihderiippuvuudesta kuntoutuvien vanhempien kohdalla.

”Päihderiippuvaisten parissa työskennellessäni, ja päihderiippuvuutta tutkineena vertaistuen merkitys päihderiippuvuudesta toipumisen prosessissa on kiistattoman tärkeä. Ammattilaisten tuki on merkityksellistä, mutta mikään ei korvaa sitä, että vertaisen kanssa on mahdollista saavuttaa tunne jaetusta yhteisestä kokemuksesta.”

”Päihderiippuvuuden hoidossa AA lienee tunnetuin vertaistukiryhmä, ja kun sen 12n askeleen hoito-ohjelmaan perustuva Myllyhoito käynnistyi 80-luvulla, puhuttiin huimista

vaikuttavuustuloksista. Jopa 80 % hoidon käyneistä luvattiin raitistuvan, mutta nykyisin vaikuttavuuteen on tullut mukaan realismia. Päihderiippuvuuksista toipumiseen johtavien tekijöiden osuutta on vaikea todentaa, kyse on niin moniulotteisesta ongelmasta. On varmaankin mahdotonta osoittaa mikä siinä hoidossa oli autuaaksi tekevää. Kuitenkin tutkimukset osoittavat monipuolisesti sen, että vertaistuella on merkittävä osuus raitistumisessa. Päihdeperheitä koskevat tutkimukset osoittavat puolestaan sen, että äitien/isien ja lasten yhtäaikainen kuntoutus on tehokasta; se edistää vanhempien päihderiippuvuudesta toipumista ja hyödyttää aina lasta. (Pikulinsky & Tammivuori 2013.) ”

Läheisten ja oman perheen tai muun lähiverkoston mukaan ottaminen on useasti tärkeä osa yhteisöllistä kuntoutusta tai hoitoa. Lapsi, vanhemmat ja koko perhe saavat näin parhaimmillaan kuntoutusjakson jälkeisessä arjessa kannattelevaa tukea läheisistä ihmisistä koostuvasta yhteisöltä.

”Omaisten ja läheisten ottaminen mukaan hoitoprosessiin on kokemukseni mukaan omalla tavallaan työllistävää. Kun mukaan tulee omaistoimijoita, voi työntekijä olla varma siitä, että hän joutuu tukemaan omaisia heidän ahdistuksessaan ja huolissaan. Läheisten ja omaisten mukaan ottaminen hoitoprosessiin on mielestäni välttämätöntä, sillä siihen verkostoon perhe kuntoutuksen jälkeen yleensä palaa (ellei ole jostain syystä tarkoituksenmukaista kokonaan välejä esim. vakavan rikollisuuden tms. syyn takia). Kuntoutuksen aikana perheillä on oiva mahdollisuus avata omaisille ja läheisille rehellisesti omaa elämäänsä, ja pyytää tukea. Omaisten osallistuminen verkostokokouksiin ja neuvonpitoihin, vaikka hiljaisinkin osallistujina, on tärkeä tuen ja välittämisen osoitus kuntoutuksessa olevalle perheelle. Omaisille muodostuu myös realistinen käsitys siitä, missä mennään. Mahdollisimman avoin työskentely perheen, viranomaisten ja omaisten kanssa kantaa kokemukseni mukaan hedelmää. Läheisten tukeminen on hyvää sosiaalityötä. Esimerkiksi päihderiippuvaisten omaiset hyötyvät siitä, että he saavat neuvontaa ja tietoa esimerkiksi läheisriippuvuudesta, johon moni tietämättään sairastuu.”

Työryhmän näkemyksen mukaan vertaistuki on tärkeä perhetyön vaikuttavuutta lisäävä sisältöelementti ainakin kahdella eri tavalla: se tarjoaa lapsille ja vanhemmille mahdollisuuden saada suoraa ja voimaannuttavaa tukea samanlaisessa tilanteessa ja samanlaisia kokemuksia läpikäyneiden kesken. Ja se saattaa myös parhaimmillaan toimia lastensuojelun viranomaisten ja asiakkaiden välisen luottamuksellisen suhteen rakentumista edistävänä. Tämä on erityisen ratkaisevaa, koska ilman työntekijän ja lapsen tai vanhemman yhteistä ymmärrystä työskentelyn päämäärästä ja tarpeeksi toimivaa ja luottamuksellista yhteistyösuhdetta ei teknisestiäkään tavoin työ välttämättä tuo siltä kaivattua vaikutusta. Lastensuojelussa luottamukselliseen yhteistyösuhteeseen yltäminen on usein erityisen hankalaa lastensuojeluun sisältyvän kontrollin ja siihen kytkeytyvien voimakkaiden häpeän, syyllisyyden ja pelon tunteiden takia.

Mallinnustyössä esiin tuotujen näkökulmien perusteella työryhmässä nähdään erityisen tärkeänä, että jatkossa panostettaisiin nykyistä organisoituneemmin ja kattavammin vertaisten ja yhteisöllisen tuen muotojen kehittämiseen osana lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen kokonaisuutta. Lasten ja perheiden sosiaalisen hyvinvoinnin tukemisen kannalta on tarkoituksenmukaista sisällyttää yhteisöllisen tuen kehittämiseen myös lasten arkisten kasvuyhteisöjen mahdollisuudet lasten toimijuutta vahvistavana voimavarana. Tämä tarkoittaa käytännössä, että kasvuympäristöihin ja helposti saataville luodaan lasten toimijuuden tuntoa vahvistavia osallistumisen ja liittymisen areenoita, joihin tarvittaessa voisivat kiinnittyä myös nykyistä vahvemmin organisoidut vertaistuen muodot. Tällaisessa yhteisöllisen tuen mahdol-

listamisessa on käyttöä yhteistyölle ja kumppanuuksille ei vain lasten ja perheiden ammattilais-
ten, mutta myös kolmannen sektorin ja jopa elinkeinoelämän toimijoiden kesken.

Hoito

Työryhmän arvion ja kyselyn tuottaman tiedon perusteella hoito paikantuu lastensuojelun avoimuuden palveluiden kentällä tällä hetkellä varsin epätasaisesti ja epäselvästi. Keskusteltaessa hoidosta tai hoidollisuudesta perhetyön sisältöelementtinä nousi esiin palveluntuottajien miel-
tymys ”terapeuttinen” etuliitteen käyttämiseen palveluiden nimeämisen yhteydessä. Esimerk-
keinä tällaisista voi mainita ”terapeuttinen tukihenkilötyö”, ”terapeuttinen perhetyö”, ”terapeut-
tinen perhekuntoutus”. Työryhmässä päädyttiin näkemykseen, jonka mukaan ”terapeuttinen”
sanon käyttäminen palveluiden kuvaamisessa on terapiassa käytettävien erilaisten asiakastyön
menetelmien tarpeetonta alleviivaamista. On melko tavallista, että esimerkiksi perheterapiassa
kehitettyjä työmenetelmiä hyödynnetään yleisesti eri ammattikuntien tekemässä ihmishuone-
työssä tai että terapiakoulutuksen saaneet lastensuojelun työntekijät hyödyntävät koulutukses-
ta saatua osaamista työssään. Suositeltavampaa olisi kuvata, missä määrin palvelu sisältää hoi-
toa tai on luonteeltaan hoidollista. Hoito sisältöelementtinä voi tarkoittaa terapiakoulutuksen
kautta vahvistettua osaamista tai sisältää terapian menetelmäkirjosta ammentavaa työskente-
lyä. Sen lisäksi on tarpeen kertoa selkeästi, onko palvelun yhteydessä tarjolla myös varsinaista
psykoterapiaa. Mikäli on, on oleellista varmistua, ettei lastensuojelun työskentelyssä toteutettu
psykoterapia ole ristiriidassa mahdollisen muun asiakkaan saaman hoidon kanssa. Esimerkik-
si seuraavassa palveluntuottaja on luonnehtinut, että lastensuojelussa asiakkaina olevien lasten
vanhemmat tarvitsevat omiin lapsuuden kokemuksiin asti yltäviin, ylisukupolvisiin tuen tar-
peisiinsa pitkäkestoista ja sisällöltään hoidollisesti painottuvaa kuntoutusta.

*”Kuntoutuksen kesto olisi saatava riittävän pitkäksi. Etenkin laituskuntoutukseen tulevat
vanhemmat ovat usein traumatisoituneita, kaltoinkohdeltuja ja laiminlyötyjä. Heidän on
vaikea sitoutua ja luottaa heitä hoitaviin aikuisiin. Motivointityö vie aikaa ja varsinaisen
kuntoutuminen on mahdollista vasta sen jälkeen. Kuntoutus päättyy usein liian aikaisin,
kun perhe on vasta alkanut toipua. Etenkin päihdepuolella saavutetut tulokset menete-
tään, jos perhe kotiutetaan liian varhain ja liian heikon tuen varassa.”*

Työryhmässä hoitoa tai hoidollisuutta osana lastensuojelun perhetyötä jäsennettiin lähes-
tymistapana, jossa hyödynnetään erilaisten terapiasuuntausten tarjoamia näkökulmia, työväli-
neitä ja osaamista. Samalla kuitenkin pidetään selkeänä rajanveto suhteessa terveydenhuollossa
toteutettavaan hoitoon ja - joko siihen kytkeytyen tai osana sosiaalihuollon palvelua toteutu-
vaan - psykoterapiaan.

*”Määritelmä: Hoito ja hoidollisuus on asiakkaita kuntouttavaa, yksilöllisiin tarpeisiin vas-
taavaa toimintaa ja esimerkiksi hoidollisia (terapeuttisia) keskusteluja. Näissä voi tulla
esiin uusia näkökulmia, lapsikeskeisyyttä, ymmärrystä kiintymyssuhteista ym. Mikäli te-
rapiakoulutusta on, voi sitä hyödyntää monin tavoin. Hoidollinen asenne on ammatillis-
ta toimintaa, jossa yhteistyössä asiakkaiden kanssa etsitään apua ja ymmärrystä erilai-
siin asioihin.*

*Hoidollisuuden paikka toiminnassa tulee olla työntekijöiden ammatillisessa asentees-
sa ja sisältyä kaikkeen toimintaan. Keskustelut voivat olla sekä yksilö- että perhekeskus-
teluja. Hoidollisuus toteutuu suunnitelmallisessa yhteisessä työskentelyssä, jossa hoidolli-
suutta ylläpitää koulutettu ammattilainen. Laitoksessa tapahtuvassa perhekuntoutuksessa*

hoidollista on myös kuntouttava arki, rutiinit, uudet toimintatavat jne. ja samoja elementtejä voi tuoda kotiin tehtävään perhetyöhön.

Hyödyllisiä ovat terapeuttiivinen osaaminen tai muuten hankittu yksilö- ja perhedynamiikan ymmärtäminen, tieto lapsen kehityksen vaiheista ja haasteista, perhearviointi ja vuorovaikutuksen havainnoinnin menetelmät kuten esim. MIM menetelmä. Erilaiset muutkin esim. perhevideoinnit, vuorovaikutuksen tukemiseen ja vahvistamiseen kehitetyt menetelmät kuten vuorovaikutusleikit jne. Kiintymyssuhdekoulutuksista saa hyödyllistä perustietoa kehityspsykologian ymmärtämiseen.

Hoidollinen asenne on hyvä rakentaa työyhteisön yhteisissä keskusteluissa, koulutuksella ja yhdessä työskentelyn periaatteista sopimalla. Koulutuksiin on hyvä osallistua työpareittain tai useita (yhden varassa jonkin menetelmän ylläpito ei useinkaan onnistu). Tarvitaan myös vahvistusta ja työnohjausta ja ajoittaista lisäkoulutautumista.”

Sisältöelementeistä hoito osana sosiaalihuollon palveluiden kokonaisuutta näyttäytyy myös LAPE-ohjelman integratiivisten tavoitteiden näkökulmasta tarkasteltuna erityisen epäselvänä tai jopa jännitteisenä. Epäselvyys liittyy esimerkiksi hoidon paikkaan ja merkitykseen osana sosiaalihuoltoa, jossa varsinaista hoidon tarpeen arviointia ei ole mahdollista tai perusteltua tehdä. Epäselvää on myös, millaisilla menetelmillä tai työskentelyn viitekehyksillä hoitoa annetaan osana lastensuojelun työskentelyä ja mikä on sen suhde terveydenhuollossa, joskus jopa samanaikaisesti, toteutuvaan hoitoon.

Erikoissairaanhoidon näkemyksenä mallinnustyöryhmässä on tuotu esiin, että varsinaisen psykoterapian tulisi aina perustua selviin, todetun häiriön tai sairauden indikaatioihin. Tästä syystä psykoterapian toteuttaminen osana perhetyön työskentelyn kokonaisuutta edellyttäisi perhetyöhön osallistuvan monialaisen toimijoiden joukon yhteistä arviointia ja siihen perustuvaa yhteen sovitettua kuntoutuksellisen kokonaisuuden suunnittelua. Näin ehkäistäisiin nykyinen mallinnustyöryhmässä osittain pulmallisena nähty kehityssuunta, jossa psykoterapian sisällyttämistä lastensuojelun perhetyöhön ohjaa melko sattumanvaraisesti palveluntuottajien käytettävissä oleva psykoterapeuttiivinen osaaminen. Sosiaali- ja terveydenhuollon integraation näkökulmasta voisi olla perusteltua ja nykytilanteeseen verrattuna selkeämpää, että lapsen tai vanhemman hoitoon kiinnittyvien psykoterapiapalveluiden järjestämisestä huolehtiminen, riippumatta psykoterapiaa tarjoavien ammattilaisten taustakoulutuksesta, paikantuisi osaksi terveydenhuoltoa. Tämä kuitenkin edellyttäisi sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden vahvaa sitoutumista raportin viimeisessä luvussa esiteltävään monitoimijaisen, yhteisen perhetyön ajatteluun. Siinä lasten ja perheiden tarvitseman monimuotoisen tuen toteuttamisessa tarvittavista resursseista ja niiden käyttämisestä huolehditaan integroidusti. Monitoimijaisen perhetyön orientaation mukaista on myös, että erilaisten sosiaalialan ja terveydenhuollon alan koulutustaustojen tarpeellisuus tunnustetaan ja huomioidaan lasten ja perheiden kokonaisvaltaisessa auttamisessa.

Työryhmän näkemys onkin, että erityisesti lastensuojelun kontekstista saatavan hoidon ja terveydenhuollon palveluna toteutettavan hoidon suhde kaipaa jatkossa selkiyttämistä osana integraatiota edistävää palveluiden kokonaisvaltaista kehittämistä ja uudistamista. Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluiden piirissä tarjottavan hoidon vahvistamista ei pidetä tarkoituksenmukaisena suuntana palvelujen kehittämiseksi. Sen sijaan perheiden tukemisen hoidollisuus tulisi jatkossa varmistaa monitoimijaisen perhetyön keinoin. Monitoimijaisen perhetyön tapaisia integroitua työskentelytapoja vahvistamalla tulisi pyrkiä ratkaisemaan myös lasten ja vanhempien sekä perheiden erilaiset hoidon tarpeen arvioimiseen ja hoidon saamiseen liittyvät vaikeudet. Ne näyttäytyvät tällä hetkellä eräänä keskeisenä vaikuttavana ja tarpeeksi kokonaisvaltaisen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen työskentelyn esteenä.

5. Monitoimijaisen perhetyön malli

Mallinnusryhmä ehdottaa maakunnissa kokeiltavaksi sisältöelementeistä muodostuvaa perhetyön viitekehystä ja siihen perustuvaa *monitoimijaisen perhetyön mallia*. Mallissa perhetyö-käsitettä käytetään kuvaamaan monen toimijan tiedon ja taidon yhdistelystä rakentuvaa suunnitelmallista ja tavoitteellista työskentelyä. Nykyisten lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen palveluiden lisäksi tarvitaan myös monitoimijaisia perhetyötä. Monitoimijainen perhetyö on tarpeen etenkin, kun tarpeeksi pysyvän ja lapsen tarpeiden kannalta riittävän muutoksen aikaansaaminen edellyttää monen toimijan yhteen sovitettua ja suunnitelmallista työskentelyä. Monitoimijaisen perhetyön tarpeellisuutta lastensuojelun tukea tarvitsevien perheiden laaja-alaisten ja syvien tuen tarpeiden äärellä on tuotu laajemmin esiin lastensuojelu perhetyön ja perhekuntoutuksen nykytilanteen ongelmien erittelyn yhteydessä luvussa 3.

Monitoimijaisen perhetyön mallin avulla raportissa kuvatut perhetyön ja -kuntoutuksen sisältöelementit ovat lasten ja perheiden tueksi tarkoitettun monialaisen palvelujärjestelmän toimijoiden yhteisen työskentelyn sisältöjä. Sisältöelementtien voi siten ajatella olevan monitoimijaisen perhetyön mallissa eräänlainen yhteistyötä jäsentävä ”työkalupakki”, jonka välineitä hyödynnetään aina yksilöllisesti soveltaen ja räätälöiden kunkin lapsen ja perheen kanssa. Sisältöelementtien avulla palveluntuottaja voi asiakkaiden tarpeista käsin pohtia, miten sisältöelementit näkyvät toiminnassa ja miten omaa työskentelyä ja yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa voidaan kehittää niiden ohjaamana. Malli korostaa laaja-alaista, koordinoitua tukea, mutta mallin mukaisia sisältöelementtejä otetaan käyttöön perhettä tukevassa työskentelyssä aina lapsen ja perheen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Monissa perheissä voi esimerkiksi olla hoidon tarvetta, mutta kaikissa perheissä näin ei ole. Monitoimijaisen perhetyön malli koostuu

- a) sisältöelementeistä yhteistä perhetyötä ohjaavana viitekehystenä
- b) monitoimijaisesta, kokonaisvaltaista työskentelyä tukevasta arvioinnista työskentelyn lähtökohtana
- c) perhetyön toteuttamisesta koordinoituna, yhteiseen asiakassuunnitelmaan perustuvana prosessina
- d) perheen saaman tuen jatkumollisuuden varmistamisesta perus- ja erityistason toimijoiden yhteistyönä
- e) yhteen sovittavasta johtamisesta, tarvittavien sopimusten tekemisestä eri toimijoiden kesken sekä yhteistyörakenteiden luomisesta mallin tueksi

Mallinnusryhmän näkemyksen mukaan tällainen malli mahdollistaisi vaikuttavan, yhteisen työskentelyn laaja-alaista tukea tarvitsevien lasten ja perheiden kanssa. Keskeistä mallissa on, edellä raportissa kuvattujen sisältöelementeistä koostuvan jäsenyyksen mukaisesti, lapsikeskeisen suojelun ja koko perheen toimijuutta tukevan työskentelyn korostaminen ja lapsen kokemusten nostaminen keskiöön myös vanhempien kanssa työskentelyssä. Tällainen työskentelyote nähdään vanhempien motivaatiota vahvistavana työskentelyotteena. Mallilla voidaan varmistaa lapsen saama suora apu vanhempien tukemisen kautta tulevan välillisen avun lisäksi. Tällöin lasta ei jätetä odottamaan, että vanhemman kanssa työskentely alkaa tuottaa tulosta. Teoreettiseksi perustaksi on nostettu lapsikeskeinen hyvinvointimalli, joka nostaa lapselle merkittävimmät hyvinvointiin vaikuttavat tekijät työskentelyn ytimeen. Lapsen kokemuksellisen hyvinvoinnin kannalta tärkeimpiä hyvinvoinnin osa-alueita ovat toimivat ihmissuhteet ja

emotionaalinen hyvinvointi ja näiden varassa rakentuva turvallisuuden, myönteisen minäkuvan ja toimijuuden kokemus. Lapsen elettyyn elämään ja arkikokemuksiin sekä lapsen hyvinvoinnin kokemukselliseen ytimeen kiinnittyminen ei sulje pois muita lapsen kasvun ja kehityksen kannalta tärkeitä näkökulmia. Malli kuitenkin ohjaa kiinnittämään erityistä huomiota lapsen kokemuksiin ja lapsen suoraan ja nopeaan auttamiseen.

Malli perustuu seuraavaan näkemykseen: jotta laaja-alaisiin tuen tarpeisiin vastaava perhetyö olisi vaikuttavaa, tulee sen olla kokonaisvaltaista, suhdeperustaista ja jakumollista työskentelyä, joka huomioi kohteen moniulotteisuuden. Perhetyössä kohteena ovat lapset ja vanhemmat kokemuksineen ja toiveineen sekä tuen, hoidon ja kuntoutuksen tarpeineen. Samoin työn fokuksessa ovat vanhemmuus ja perheen vuorovaikutussuhteet, perheen arkielämän käytännöt sekä perheen suhde omaan lähiympäristöönsä ja yhteisöönsä ja myös ympäröivään palvelujärjestelmään.

Ytimenä on pyrkimys vastata yhteisellä ja yhteen sovitetulla työskentelyllä lapsen suojelun tarpeeseen ja siihen kytkeytyviin lasten, vanhempien ja perheiden monitasoisiin tarpeisiin niveltämällä yhteen lastensuojelun työskentely, perustason pitkäkestoinen tuki ja muu erityistason tarjoama tuki. Mallin teoreettista perustaa on tärkeää jatkossa analysoida mm. monialaista työskentelyä koskevan teoria- ja tutkimustiedon valossa. Kiinnostavaa olisi esimerkiksi selvittää, millä tavalla eri tutkimuksissa tunnistetut monitoimijaisen interventioiden vaikuttavat mekanismit (esim. Blom & Morén 2010; Sims ym. 2014a; 2015a; 2015b; 2015c) toteutuvat mallissa, miten malli vaikuttaa lasten turvallisuuden kokemuksiin ja hyvinvointiin sekä miten perheet hyötyvät työskentelyn paremmasta koordinaatiosta. Alla olevissa kappaleissa on kuvattu vielä tiivistetysti mallin keskeiset osat.

5.1 Sisältöelementit monitoimijaisen perhetyön viitekehyksenä

Lastensuojelun perhetyön ja -perhekuntoutuksen sisältöelementtejä on kuvattu ja perusteltu edellä luvussa 4. Kuviossa 1 (sivulla 7) on esitetty koko perheen kuntoutus ja lapsikeskeinen suojele perhetyön läpileikkaavina sisältöinä. Niiden tulisi näkyä toimintaa ohjaavina periaatteina kaikessa työskentelyssä. Tällaisen perhetyön sisällön jäsentämistavan avulla perhetyötä ja -kuntoutus on mahdollista määritellä monitoimijaiseksi työskentelykokonaisuudeksi, joka koostuu useista erilaisista tukimuodoista ja jonka toteuttajana on monialainen toimijajoukko. Tällainen määrittely pyrkii eheyttämään toisistaan irralliset palvelut lapsen ja perheen näkökulmasta yhdeksi interventioksi, joka hahmottuu myös lapselle ja perheelle kokonaisuutena. Sisältöelementtien myötä malli irrottautuu aikaisemmista jäsennyksistä, joissa perhetyö on ymmärretty pelkästään sosiaalihuollon tuottamaksi palveluksi, käytännössä eri tavoin nimeytyksi ohjaukseksi. Mallin mukainen sisältöelementeistä koostuva, monitoimijainen perhetyö on ohjausta huomattavasti laajempi palvelukokonaisuus, jonka toteuttamiseen tarvitaan sosi- aali- kuin terveydenhuollonkin toimijoita ja perus- ja erityistason yhteistyötä.

Sisältöelementteihin nojaava perhetyön ja perhekuntoutuksen kuvaus tarjoaa perustan erilaisten monialaisten perhetyön muotojen jatkokehittämiselle. Sisältöelementit voivat jo tällaisenaan toimia monien perheitä auttavien tahojen yhteisen suunnittelun jäsentäjänä. Sisältöelementtien mukainen perhetyön jäsenitys perustuu sekä ammattilaisten että asiakkaiden näkemyksiin ja saa tukea myös tutkimustiedosta: kuvattujen elementtien tunnistetaan olevan keskeisiä vaikuttavan työskentelyn elementtejä. Jäsennyksen soveltuvuus erilaisten laaja-alaisen ja integroitujen perheitä tukevien palvelukokonaisuuksien perustaksi edellyttää kokeiluja sekä kokeilujen arviointia ja tutkimusta.

5.2 Monitoimijainen arviointi – yhteisen työskentelyn perusta

Mallin kivijalka on lapsen asiasta vastaavan sosiaalityöntekijän (tai mikäli perhetyötä tehdään lastensuojelun ulkopuolella, muun koordinoivan työntekijän) johdolla tehtävä yhteinen, monitoimijainen lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointi. Tämä arviointi ei korvaa esimerkiksi lapsen hoidontarpeen arviointia, vaan kokoo sen ja muut arvioinnin osa-alueet kokonaisvaltaiseksi arvioinnin kokonaisuudeksi. Monitoimijainen arviointi tuo eri ammattilaisten johdolla tehty arviot samalle alustalle, yhteisen työskentelyn ”isoksi kuvaksi”. Yhteinen, monitoimijaisesti toteutettu arviointi on eheän, integroidun perhetyön palvelukokonaisuuden perusta. Sen avulla eri tason toimijoiden tarjoama tuki on mahdollista solmia yhteen lapsi- ja perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi. Jotta kokonaisvaltainen, monitoimijainen perhetyön työskentely voidaan kohdentaa oikein, tarvitaan lähtökohdaksi siihen osallistuvien toimijoiden tietojen ja osaamisen yhdistämistä. Lapsen ja perheen tilannetta eri näkökulmista tarkasteleva, huolellisesti ja harkiten tehty arviointi mahdollistaa työskentelyn kohdentamisen lapsen ja perheen tueksi tarkasti ja asiakaslähtöisesti.

Monitoimijaisen perhetyön malli edellyttää, että LAPE-ohjelmassa kehitteillä olevan monitoimijaisen arvioinnin rakenteet ja käytännöt (Tulensalo ym. 2017) saadaan sujuviksi. Lisäksi perhetyön malli edellyttää, että lapsen ja perheen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden arviointi ymmärretään työskentelyyn sisältyvänä, jatkumollisena tiedon rakentumisen prosessina. Lasta ja perhettä koskevan tiedon yhteisen tuottamisen keskeinen vaihe on asiakkaaksi tulon vaiheeseen sijoittuva monitoimijainen palvelutarpeen arviointi. Arviointia on kuitenkin tämän vaiheen jälkeen tarpeen syventää ja tarkentaa työskentelyn eri vaiheissa, esimerkiksi yhteistä perhetyötä käynnistettäessä. Arviointi ja työskentelyn seuraavien askelten suunnittelu vuorottelevat perhetyön työskentelyssä. Arvioinnin ja suunnittelun sekä lapsen ja perheen kanssa työskentelyn vuorottelu on tärkeää koko perhetyön prosessin ajan. Tällainen työskentely tekee perhetyöstä oikea-aikaista ja oikein kohdentuvaa. Ymmärrys lapsen ja perheen tilanteesta lisääntyy jatkuvasti työskentelyn edetessä.

Olemassaolevissa perhetyön palveluissa käytetään monenlaisia strukturoituja arviointimalleja. Jatkossa on tärkeää, että LAPE-ohjelman puitteissa rakennettava monitoimijaisen arvioinnin viitekehys ja perhetyössä käytössä olevat arviointimallit otetaan tarkasteltavaksi ja arvioidaan erilaisten mallien soveltuvuutta perheiden tilanteiden arviointiin. Perhetyön kansallisen ohjauksen näkökulmasta olisi tärkeää hahmottaa palveluissa hyödynnettäviä arviointimalleja ja käytäntöjä kokonaisuutena ja tehdä niitä koskevia suosituksia.

5.3 Monitoimijainen vastuutiimi ja yhteinen asiakassuunnitelma

Mallin ytimessä on pyrkimys toisistaan erillisten, lapselle ja perheelle tarjottavien palvelujen kokoaminen yhtenäiseksi työskentelyksi. Tämä onnistuu hyvän koordinaation avulla. Hyvälle koordinaatiolle perustan luovat yhteinen arviointi ja yhteinen asiakassuunnitelma. Lisäksi koordinoiva työ on tunnistettava työtehtäväksi, josta huolehtimiseen tarvitaan riittävästi työaika ja eri toimijoiden välistä vuorovaikutusta mahdollistavia kohtaamisia.

Ehdotetussa yhteisen, kuntouttavan perhetyön mallissa vastuu mallin mukaisen koordinoitun perhetyön kokonaisuudesta on monitoimijaisella vastuutiimillä. Tämän muodostavat lapsen ja perheen tarvitsemat auttajatohot yhdessä. Vastuutiimirakenne on yhteisen työskentelyn lapsi- ja perhekohtainen rakenne. Perinteisestä asiakastasolla tehtävästä verkostotyöstä täl-

lainen rakenne eroaa siten, että tietojen vaihtamisesta eri toimijoiden organisoimissa verkostotapaamisissa edetään kokonaisvaltaisen työskentelyn yhteiseen suunnitteluun. Yhteistä työtä jäsentää kaikkien mukana olevien sitoutuminen lapsen ja perheen tukemiseen yhdessä suunniteltuna, koordinoituna kokonaisuutena.

Kukin toimija on tällaisessa työskentelyssä edelleen myös oman taustaorganisaationsa ja oman ammatillisen tiiminsä jäsen. Näin lapsi- ja perhekohtaisen vastuutiimin yhteydet eri organisaatioiden edustamaan osaamiseen ja siellä tarjolla oleviin palveluihin muodostuvat vahvoiksi. Koordinaatiovastuu monitoimijaisen vastuutiimin työskentelystä voi olla lastensuojelun sosiaalityöntekijällä tai työparilla. Sosiaalityöntekijän rinnalla perhetyön kokonaisuuden koordinaatiotehtävissä voi toimia myös erikseen sovittu toinen työntekijä lastensuojelusta tai muista palveluista. Perheelle voi olla tärkeää myös, että joku perheelle jo ennestään tutuksi tullut työntekijä asettuu mallissa omatyöntekijän rooliin. Lähellä perhettä työskentelevä omatyöntekijä voidaan nimetä perheelle perhettä kuullen myös työskentelyn käynnistyessä. Mikäli mallia sovelletaan muualla kuin lastensuojelussa, voi koordinaatiovastuu olla myös muulla kuin sosiaalityöntekijällä. Koordinoiva työntekijä laatii vastuutiimin tuella ja yhteisen arvioinnin perusteella lapselle ja perheelle asiakassuunnitelman Yhteinen asiakassuunnitelma luo raamit työskentelyn kokonaisuudelle. Monialainen, yhteen sovittava johto varmistaa eri palvelusektoreiden ja tiimien sitoutumisen yhteiseen työskentelyyn.

Asiakassuunnitelmassa määritellään toimijat, joiden on perusteltua osallistua lapsen ja perheen kokonaisvaltaiseen, kuntouttavaan tukemiseen. Asiakassuunnitelmaan kirjataan monen toimijan yhteisestä työpanoksesta rakentuvaa työskentelyä ohjaavat jaetut tavoitteet. Suunnitelmaa tehtäessä sovitaan työskentelyn toteuttamisen tavoista, työskentelyn yhteen sovitusta aikataulutuksesta ja tavoitteissa edistymisen arvioimisesta.

Monitoimijaista perhetyötä toteuttavien toimijoiden yhteisen tiedon avulla suunnitelma on mahdollista laatia asiakaslähtöisesti ja täsmällisesti. Raportissa hahmoteltuja sisältöelementtejä voi käyttää yhteisen asiakassuunnitelman tekemisen apuvälineenä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sen miettimistä, millaiseen tietoon perustuvasta ja kenen tarjoamasta ohjauksellisesta tuesta on perheelle apua tai millaista lapsen ja perheen tarpeisiin sopivaa ryhmämuotoista tai vertaistukea suunnitelman tekoon osallistuvilla toimijoilla on mahdollista tarjota. Näin voidaan arvioida tarkasti sitä, mitä tietoa ja taitoa ja millä tavalla yhteen sovitettuna ja ajoitettuna on tärkeää sisällyttää juuri tämän lapsen ja perheen yhteisen perhetyön tuen toteuttamiseen.

Perhetyön kokonaisuuden suunnittelussa on hyvä kiinnittää huomiota siihen, mihin perheen ja perheenjäsenten elämäntilanteen osa-alueisiin työskentelyn painopiste tulisi milloinkin asettaa. Avun tarjoaminen on yhteisen koordinoinnin avulla mahdollista suunnata sekä ajoittaa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin nähden oikeassa järjestyksessä ja oikea-aikaisesti. Asiakassuunnitelman ohjaama yhteisen perhetyön tuki rakentuu useimmiten useista intensiivisen ja kohdennetun työskentelyn osa-alueista ja jaksoista. Näiden osa-alueiden suunnittelu edellyttää erillisiä työskentelysuunnitelmia. Niillekin perustan luo kokonaisuutta koordinoiva yhteinen asiakassuunnitelma.

Perhetyön osa-alueita koskevien työskentelysuunnitelmien tekemiseen osallistuvat ne toimijat, jotka kulloinkin ovat mukana työskentelyssä. Työskentelysuunnitelmien tarkoitus on asiakassuunnitelmaan muotoiltujen yleisten asiakkuutta raamittavien tavoitteiden konkretisointi yhdessä lapsen ja perheen kanssa. Työskentelysuunnitelmien konkretisointi yhdessä lasten ja perheiden kanssa vahvistaa heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan perhetyössä. Työskentelysuunnitelmien avulla perhetyön kokonaisuutta voidaan kuvata eri ikäisille lapsille ja vanhemmille ymmärrettävällä tavalla ja sopivasti mitoitettuina työskentelyjaksoina. Käytännöllinen, lapsen ja koko perheen arkeen ankkuroitava tavoitteenasettelu mahdollistaa työskentelyn yhteisen arvioimisen ja tavoitteissa edistymisen tekemisen näkyväksi.

Mallissa tavoitellaan integroitua toimintatapaa, jossa erilaiset erityistason palvelut saadaan kiinteäksi osaksi perheiden auttamisen kokonaisuutta. Mallissa ehdotetaan, että sosiaalityö huolehtii palveluiden integroimisesta kokonaisuudeksi. Integraatiotehtävä on haastava ja aikaa vievä tehtävä mille tahansa ammattiryhmälle. Jos integroituihin palveluihin pyritään, on tärkeää pohtia, millaista tukea ja voimavaroja koordinoivassa ja integroivassa työssä onnistuminen edellyttää ja mitä koordinoitutehtävä on konkreettisine, voimavaroja edellyttävinä työtehtävinä. Yhdeltä ammattiryhmältä ei voida edellyttää laaja-alaisesta koordinoitutehtävästä huolehtimista ilman että tämä tehtävä huomioidaan jollakin tavalla työskentelyn resursoinnissa. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistä vastuuta asiakasperheiden palvelukokonaisuuksiin koordinoinnista voisi olla hyödyllistä kokeilla. Näin asiakasprosessien kokonaisohjaukseen saataisiin mukaan nykyistä laaja-alaisempi moniammatillinen näkökulma.

Jatkotyöskentelyssä on tärkeää pohtia, miten LAPE-ohjelmassa hahmotellut monialaisen työskentelyn rakenteet, kuten esimerkiksi monitoimijainen arviointi ja lastensuojelun systeminen toimintamalli ja siinä hahmoteltu uudenlainen lastensuojelun tiimirakenne, ovat sovittavissa yhteen tässä esitettyjen monitoimijaisen perhetyön rakenteiden kanssa. Yhteensovittamista tarvitaan myös peruspalveluiden kehittyvien toimintamuotojen suhteen.

Peruskysymyksenä mallin käyttöön saamisessa tulee olemaan, miten tukea kollektiivisen ammatillisen vastuun ja sille perustuvien työkäytäntöjen rakentumista. Integroivien työmallien käytäntöpano ja rakenteiden selkiyttäminen haastaa nykyisiä palvelukäytäntöjä syvällisiin muutoksiin. Tarvittavien eri tahojen mukaantulo edellyttää sovittuja ja toimivia yhteistyörakenteita ja uudenlaisen yhteistoiminnallisen työskentelyn pitkäjänteistä kehittämistä ja opettelua. Uudenlaisen yhteisen työskentelyotteen rakentamisessa on kyettävä huomioimaan eri ammattiryhmien erilaiset näkökulmat, tiede- ja tietoperustat ja viitekehykset, toisistaan poikkeavat ”hoitolliset kielet” ja orientaatiot sekä eri tahojen erilaiset lakisääteiset velvoitteet. Uusien toimintatapojen ja niiden edellyttämän jaetun asiantuntijuuden toimintakulttuurin kehittyminen voi vaatia runsaasti aikaa. Muutos edellyttää eri toimijoiden välisiä sopimuksia, toimivia rakenteita ja eri tasoilla toimivan johdon tukea. Myös kansallista tukea ja ohjausta tarvitaan, jotta tällaiset uudet toimintamallit juurtuvat ja leviävät. Uudenlaisten toimintamallien käyttöön saaminen on laaja-alainen, systeminen muutos, jossa tarvitaan niin strategisen kuin operatiivisenkin johdon vahvaa sitoutumista. Muutosta kohti on tärkeää lähteä erilaisten käytäntöön vietyjen kokeilujen sekä pitkäjänteisen, pysyvän ja tutkimusperustaisen kehittämistyön avulla.

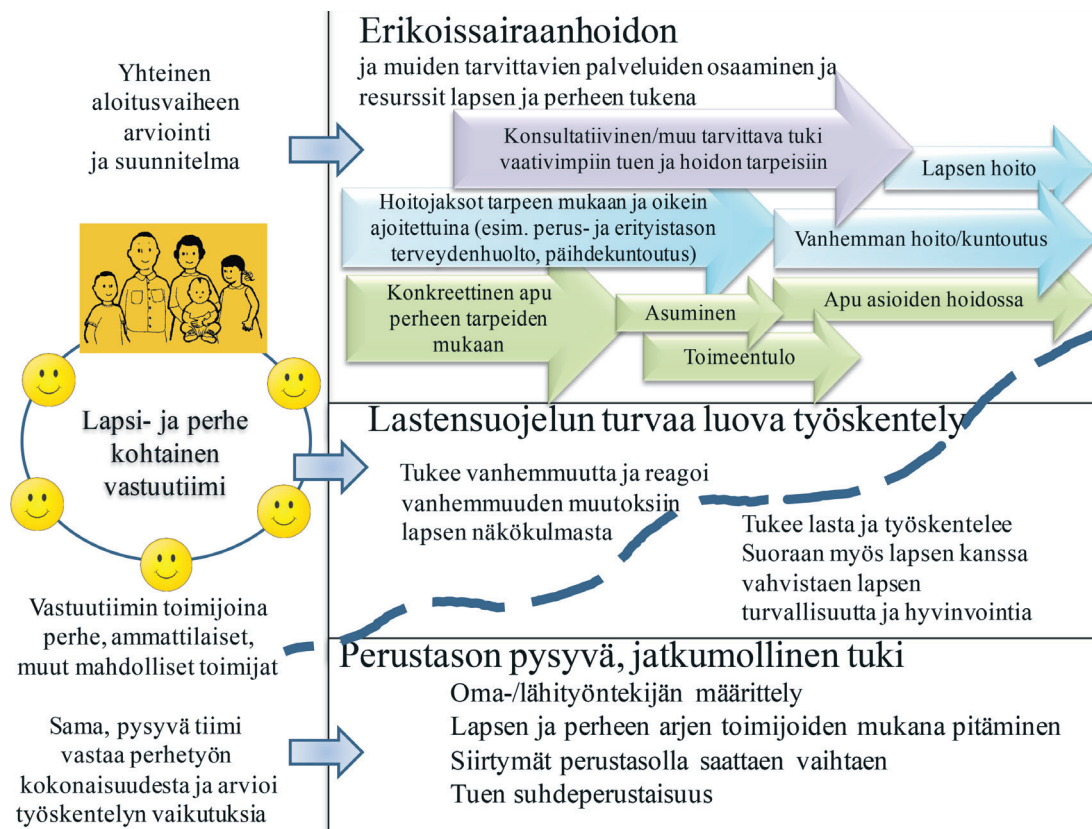
5.4 Perhetyön jatkumollisuuden varmistaminen

Lapsen ja perheen näkökulmasta työskentelyn jatkuvuus on tärkeää. Riittävän pitkäaikainen, jatkumollinen tuki varmistetaan parhaiten siten, että prosessissa ovat alusta alkaen mukana pääosin samat, pysyvät ammattilaiset sekä lapsen ja perheen läheiset sekä muut mahdolliset toimijat. Mallin toteutumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että työskentelyyn lapsen ja perheen kanssa voidaan liittää tarpeelliseksi arvioituja perus- ja erityistason toimijoita niin sosiaali- kuin terveydenhuollostakin. Lisäksi on tärkeää, että mukaan saadaan varhaisessa vaiheessa lapsen elämäntilanteen kannalta keskeiset muut toimijat esimerkiksi varhaiskasvatuksesta tai koulusta. Näin lapsen ja perheen suunnitelma päästään rakentamaan riittävän kokonaisvaltaiseksi ja käytössä ovat jo varhain tarvittavat tiedot, taidot ja tuen tarjoamisen mahdollisuudet niin perus- kuin erityistasoltakin. Lasten ja perheiden tilanteet vaihtelevat ja toimijoiden joukko määräytyy aina tilanteen mukaan. Usein mukaan tarvitaan toimijoita mm. erikoissairaanhoidon palveluista, lasten- ja nuorisopsykiatriasta sekä aikuispsykiatriasta, päihdehuollosta ja opetuksesta. Näiden toimijoiden yhteistyön avulla lapsen ja perheen tarvitsema tuki voidaan

koota ja kohdentaa asiakkaan kulloinkin tarvitsemaksi, yhteen sovitetuksi kokonaisuudeksi. Ihanteellisimmillaan ja joustavimmillaan yhteinen perhetyö toteutuu perheen tarpeita vastaavana, räätälöitynä kokonaisuutena.

Mallin toteutuminen edellyttää, että perustason toimijat sitoutuvat tarjoamaan lapselle ja perheelle riittävän pitkäkestoista tukea. Tässä tehtävässään perustason toimijoilla tulee olla mahdollisuus erityistason konsultatiiviseen tukeen. Tämä tekee mahdolliseksi myös perustasolta tarjotun tuen tarjoamisen omassa arkiympäristössä tehostettuna tukena. Kun perustason tukea järjestetään perheelle osana perhetyön kokonaisuutta, on tärkeää kuulla lapsen ja vanhemman toive hänen mukanaan pidempiaikaisesti kulkevasta omatyöntekijästä tai luottoaikuisesta tai -ihmisestä. Tällainen henkilö on tärkeää kutsua mukaan yhteiseen arviointiin ja suunnitelman tekoon.

Kun intensiivinen ja määräaikainen kuntouttava perhetyön työskentely on päättymässä, on tärkeää sopia, miten lapsen ja perheen kuntoutuksen aikana saavuttamaa muutosta on vielä tarpeen vahvistaa tai kannatella. Näin toimimalla huolehditaan yhteisen perhetyön työskentelyn päättyessä työskentelyn jatkumollisuudesta. Myös tässä perus- ja erityistason yhteistyö on tärkeää. Perustason toimijoiden tarjoama kannatteleva tuki on tärkeää niveltää ennakoivasti osaksi työskentelyä siten, että se jatkuu saumattomasti intensiivisen, kuntouttavan perhetyön jälkeen. Mallin mukainen tapa toteuttaa perhetyötä on asiakasystävällinen: se varmistaa tukiprosessien saumattomuuden ja jatkumollisuuden. Se turvaa sekä fokusoidun, erityistasoisen avun että kannattelevien pitkäkestoisten suhteiden varaan rakentuvan tuen lapselle ja vanhemmalle. Kuviossa 3 on kuvattu monitoimijainen, yhteinen perhetyö koordinoituna erilaisten tukimuotojen prosessina.

Kuvio 3. Monitoimijainen perhetyö yhteen sovitettujen tukiprosessien kokonaisuutena.

5.5 Yhteensovittava johtaminen

Edellä kuvattu yhteisen perhetyön malli edellyttää, että eri toimijat sekä lapsi- ja perhepalveluista vastaava monialainen johto sitoutuvat yhteisen perhetyön tekemiseen ja mahdollistamiseen. Jatkokäytännöllisiin ratkaistaviksi jäävät seuraavat kysymykset:

1. Miten lapsikeskeisen näkökulman ja lapsen näkökulman vahvistaminen varmistetaan ?
2. Miten monitoimijainen, laaja-alainen arviointi saadaan työskentelyn yhteiseksi ja varhaiseksi perustaksi?
3. Miten varmistetaan monitoimijaisen perhetyön tasalaatuisuus ja jatkuvuus?
4. Miten perus- ja erityistason toimijoiden työ saadaan nivottua yhteen?
5. Miten joustava yhteistyö ja kollektiivinen ammatillinen vastuu saadaan juurtumaan uusiksi toimintatavoiksi palveluissa?

Vastausten löytäminen edellä oleviin kysymyksiin edellyttää eri palveluista vastaavan johdon yhteistyötä, paikallisten mallien ja ratkaisujen etsimistä dialogisesti ja moniäänisesti sekä transformatiivista ja verkostomaista yhdessä johtamista. Oman, erityisen johtamishaasteensa asettaa palveluiden tuottamisvastuun eriytyminen maakunnallisen palvelulaitoksen tuottamiseksi ja suoran valinnan palveluiksi sekä valinnanvapauden myötä vahvistuva palveluiden monituottajamalli. Kun tavoitteena ovat integroidut palvelut, voi toimivan integraation varmistaminen olla erityisen haastava tehtävä sekä palveluiden järjestämisen että palveluista vastaavan asiakastyön tasolla. Kun yksityinen toimija tuottaa palvelua, ovat esimerkiksi erilaiset integroidun työskentelyn edellyttämät yhteistyötapaamiset osa laskutettavaa toimintaa. Lisäksi yksityisen toimijan osallistuminen tällaisiin tapaamisiin on sidoksissa tehtyihin sopimuksiin ja ostettujen palveluiden määräaika-suuteen. Myös nämä kysymykset on huomioitava kun palveluita suunnitellaan, johdetaan, hankitaan ja tuoteistetaan.

Malli edellyttää seudullisesti tai muulla tavoin alueellisesti sovittuja työskentelyprosesseja, yhteisten monialaisten tieto- ja taitovarantojen strategista kehittämistä sekä rakenteita, joilla varmistetaan, että palvelujärjestelmän osaaminen ja eri palveluissa tarjolla olevat tukimuodot saadaan sujuvasti mukaan yhteisen perhetyön prosesseihin. Yhteisiä rakenteita tarvitaan esimerkiksi yhteisten asiakkaiden ja heidän tuen tarpeidensa tunnistamiseen, monialaisen henkilöstön osaamisen kartoittamiseen ja vahvistamiseen sekä tieto- ja taitovarantojen suunnitelmalliseen, yhteen sovittavaan kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Uusi toimintatapa perhetyössä, toimivat ja sujuvat integroidut sekä yhteensovitut työprosessit edellyttävät sopimuksia yhteisistä toimintatavoista, sitoutumista niihin ja yhteisiä pelisääntöjä. Asiakastasoisten rakenteiden lisäksi mallin käyttöön saaminen edellyttää yhteistä perhetyötä mahdollistavia johtamisen ja strategisen yhteistyön rakenteita. Johtamisen keinoin on tärkeää vahvistaa monitoimijaisen työn edellyttämiä yhteistoiminnallisia työkäytäntöjä, yhteisen työn ajattelun sisäistämistä ja siihen sitoutumista. Johdon tehtävänä on tehdä eri toimijoiden väliset sopimukset yhteisen työskentelyn mahdollistavista työskentelyprosesseista, systemaattisista työkäytännöistä ja näitä tukevista rakenteista. Johdon tehtävänä on myös organisoida perhetyön arkeen ulottuva tuki, esimerkiksi työkäytäntöjen ja osaamisen johtaminen sekä varmistaa eri toimijoiden sitoutuminen yhteiseen työskentelyyn.

6. Lopuksi

Tässä julkaisussa on kuvattu lasta suojelevan ja koko perheen toimijuutta vahvistavan lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen sekä monitoimijaisen perhetyön mallin keskeisiä sisältöjä. Mallinnuksen alkuperäisenä lähtökohtana on ollut pyrkimys jäsentää, miten lastensuojelussa asiakkaana olevien lasten ja perheiden laaja-alaisiin tuen tarpeisiin voidaan vastata laadukkaasti ja vaikuttavasti lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa.

Lastensuojelussa asiakkaana olevien lasten ja heidän perheidensä tuen tarpeiden laaja-alaisuus haastaa palveluja toimintatapojen uudistamiseen lastensuojelua laajemmin. Tarpeeksi kokonaisvaltaiseen ja pitkäkestoiseen tukeen yltämiseksi perhetyön ja -kuntoutuksen työskentelyn tueksi tarvitaan eri ammattiryhmien ja palvelujen edustajien monitoimijaista, yhteistä perhetyötä.

Mallinnustyöryhmässä mukana olleiden ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden viesti on, että raportissa hahmotellun monitoimijaisen perhetyön tapaista laaja-alaista ja koordinoitua tukea tarjoavaa toimintatapaa tarvitaan kipeästi lastensuojelutyössä. Samalla viestinä on, että lapsella on oikeus tarpeeksi laaja-alaiseen tukeen jo ennen kuin häntä on tarpeen suojella. Ihanteellista olisi, että kokonaisvaltainen ja koordinoitu perheitä tukeva työskentely saataisiin käyttöön jo ennen lastensuojelun tarpeen esiin tuloa esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa. Malli tarjoaa kartan, jonka avulla eri toimijat voivat jäsentää lasta ja perhettä tukevan työskentelyn sisältöjä ja kokonaisuutta sekä omaa toimintaansa ja rooliaan siinä.

Lapsen oikeuksien toteutuminen palveluissa edellyttää sitoutumista kulkemiseen lapsen ja perheen rinnalla, rohkeutta kysymiseen ja kykyä kuulemiseen lapsia ja vanhempia kohdatessa. Ammattilaisten kesken tarvitaan valmiutta vastavuoroiseen, perinteisiä ammatillisia raja-aitoja ylittävään vuoropuheluun, toinen toistemme osaamisen tunnistamiseen ja arvostamiseen. Toivomme, että raportissa kuvattu malli innostaa lapsi- ja perhepalveluiden toimijoita lapsikeskeisten ja perheitä kokonaisvaltaisesti tukevien työkäytäntöjen kokeilemiseen ja pitkäjänteiseen, yhteiseen kehittämiseen.

Mallinnustyöryhmän jäsenet

Marjo Alatalo, puheenjohtaja	perhekuntoutuksen päällikkö	Helsingin kaupunki
Kari Lappi, puheenjohtaja	ylilääkäri	HUS
Tarja Hiltunen, sihteeri	lapsi- ja läheistyön koordinaattori	Sininauhaliitto
Anne Kantoluoto, sihteeri	kehittäjäsosiaalityöntekijä	Vantaan kaupunki
Taija Hemminki	perhetyöntekijä	Muonion kunta
Riikka Mauno	palveluvastaava	Kouvolan kaupunki
Hannu Hättinen	yksikön johtaja	Perhekuntoutuskeskus Kepilä
Kristiina Siirto-Honkanen	palveluesimies	A-klinikkasäätiö
Pia Liukkonen	perhekuntoutusyksikön johtaja	Jyväskylän kaupunki
Teemu Tuominen	perhekuntoutuskeskuksen johtaja	Vantaa
Mikko Ailoranta	palveluvastaava, sosiaalityöntekijä (VTM)	Profiam Sosiaalipalvelut
Minna Karisalmi	lääkäri	TYKS
Riikka Telanto	palveluesimies	Eksote
Leena Kukila	vastaava perheohjaaja	Lapuan kaupunki
Kirsi Horppu	kokemusasiantuntija	Voikukkia
Kaisa Tervonen-Arnkil	kehittämispäällikkö	Pelastakaa lapset ry
Susanna Råman-Maljonen	päihdetyön palvelujohtaja	Kalliola
Onni Westlund	kokemusasiantuntija	

Lähteet

- Al, Channa M.W. & Stams, Geert Jan J. M. & Bek, Miranda S. & Damen, Esther M. & Asscher, Jessica J. & van der Laan, Peter H. (2012) A meta-analysis of intensive family preservation programs: Placement prevention and improvement of family functioning. *Children and Youth Services Review* 34(8), 1472–1479.
- Blom Björn & Morén Stefan (2010) Explaining Social Work Practice – The CAIMeR Theory. *Journal of Social Work*. 10(1), 98-199.
- Burgess Cheryl, Daniel Brigid, Whitfield Erica, Derbys-hire David & Taylor Julie (2013) Action on Neglect: a resource pack. Action for Children. University of Stirling. 03/2013. English: University of Stirling. URL: <http://www.stir.ac.uk//media/schools/appliedsocialscience/Action%20on%20Neglect.pdf>
- Chamberlain, Linda (2014) Comprehensive Review of Interventions for Children Exposed to Domestic Violence. *Futures Without Violence*. <http://promisingfutureswithoutviolence.org/files/2012/01/Comprehensive-Review-of-Interventions-for-Children-Exposed-to-Domestic-Violence-FINAL.pdf>
- Chetwin, Alison (2013) A review of the effectiveness of interventions for adult victims and children exposed to family violence. Taskforce meeting 25 September 2013. <https://www.msdc.govt.nz/documents/about-msd-and-our-work/work-programmes/initiatives/action-family-violence/a-review-of-the-effectiveness-of-interventions-for-adult-victims-and-children-exposed-to-family-violence-25-09-2013-tf-meeting.pdf>
- Clair, Amy (2012) The relationship Between Parent's Subjective Well-Being and the Life Satisfaction of Their Children in Britain. *Child Indicators Research* 5 (4), 631–650.
- Daniel, Brigid (2015) Why Have We Made Neglect So Complicated? Taking a Fresh Look at Noticing and Helping the Neglected Child. *Child Abuse Review* 24 (2), 82-94.
- Erityistason syventävä projektisuunnitelma STM 2016. Erityistason palveluiden uudistaminen asiakkaiden tarpeita vastaavaksi. <https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/20/cover>
- Fagerström, Katarina (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpäperi 42/2016. Helsinki: THL. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN:ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence
- Fattore, Toby; Mason, Jan & Watson, Elizabeth (2009) When Children are Asked About Their Well-being: Towards a Framework for Guiding Policy. *Child Indicators Research* 2 (1), 57-77.
- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden – etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Gorin, Sarah (2004) Understanding What Children Say: Children's Experiences of Domestic Violence, Parental Substance Misuse and Parental Health Problems. London: Joseph Rowntree Foundation/ National Children's Bureau.
- Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 164/2014. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164>
- Heimdahl, Karin & Karlsson, Patrik (2016) Psychosocial interventions for substance-abusing parents and their young children: A scoping review. *Addiction Research & Theory* 24 (3), 236-247.
- Heino, Tarja, Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna (2000) Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyksiä. Helsinki: Stakes, aiheita 14/2000.
- Heino, Tarja; Hyry, Sylvia; Ikäheimo, Salla; Kuronen, Mikko; Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014- 2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki: THL.
- Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö. Kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Stakesin työpapereita 9/2008.
- Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Raportteja 46/2009. Helsinki: THL.
- Honkakoski, Arja (2005) Sosiaaliohjauksen käsite. Jännös vai mahdollisuus sosionomin (AMK) koulutuksen jäsentäjänä. *Janus Vol* 13, Nro 2(2005), 211-217.
- Horwath, Jan & Tarr, Sukey (2015) Child Visibility in Cases of Chronic Neglect: Implications for Social Work Practice. *British Journal of Social Work* 45 (5), 1379-1394.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.
- Horwath, Jan & Tarr, Sukey (2015) Child Visibility in Cases of Chronic Neglect: Implications for Social Work Practice. *British Journal of Social Work* 45 (5), 1379-1394.
- Järvikoski, Aila (2013) Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Raportteja ja muistioita (STM)2013:43.

- Kaikko, Kirsi (2004) Lastensuojelun avoperhetyön kuntoutumista tukevat elementit. Kuopion yliopisto. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Lisen-siaattityö.
- Korkiakangas, Mirja (2005) Perheen voimavaroja et-simässä. Tapaustutkimus asiakaslähtöisistä työ-orientaatioista lastensuojelun perhetyössä. Lisen-siaattityö. Lapin yliopisto.
- Kuronen, Marjo & Lahtinen, Pia (2010) Supporting fa-milies: the role of family work in child welfa-re. Teoksessa Forsberg Hannele & Kröger, Tep-po (eds.) Social work and child welfare politics. Through Nordig Lenses. Bristol: The Policy Press, 65-82.
- Kuusikkotyöryhmä. Kuuden suurimman kaupungin Lastensuojelun palvelujen ja kustannusten ver-tailu vuonna 2015. Kuusikkotyöryhmä (Hanna Ahlgren-Leinvuo). Helsinki:Edita. http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_Files/downloads/Las-tensuojelu2015_06102016.pdf
- Kääriäinen, Maria & Kyngäs, Helvi (2005) Käsiteanaly-yti ohjaus-käsitteestä hoitotieteessä. *Hoitotiede* 17 (5), 250-258.
- Lahtinen, Pia; Männistö, Leena & Raivio, Marketta (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuoje-lun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reuna-ehtoja. Työpäpaperi 7/2017. Helsinki: THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%C3%962017_7_Kohti%20suomalais-ta_040417.pdf?sequence=1
- Lastensuojelulaki (417/2007)
- Leskelä, Riikka-Leena; Komssi, Vesa; Sandström, Saana; Pikkujämsä, Sirkku; Haverinen, Anna; Olli, Sirkka-Liisa & Ylitalo-Katajisto, Kirsti (2013) Paljon sosiaali- ja terveyspalveluja käyttävät asukkaat Ou-lussa. *Lääkärilehti* 48/2013, 3163 - 3169.
- Madsen, William & Gillespie, Kevin (2014) Collabora-tive Helping. A Strengths Framework for Home-Based Services. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Mason, Claire (2011) Social work the 'art of relation-ship': parents' perspectives on an intensive fami-ly support project. *Child & Family Social Work* 17 (3), 368-377.
- Millett, Lina Sapokaite; Vered, Ben-David; Jonson-Reid, Melissa; Echele, Greg; Moussette, Pam & Atkins, Valerie (2016) Understanding change among mul-ti-problem families: Learnings from a formati-ve program assessment. *Evaluation and Program Planning* 58 (October 2016), 176-183.
- Moran, Patricia; Ghate, Deborah & van der Merwe, Amelia (2004) What Works in Parenting Support? A Review of the International Evidence. Research Report 574. Department for Education and Skills. <http://dera.ioe.ac.uk/5024/1/RR574.pdf>
- Morén, Stefan & Blom, Björn (2003) Explaining Hu-man Change: On Generative Mechanisms in So-cial Work Practice. *Journal of Critical Realism* 2 (1), 37-61.
- Myllärniemi, Annina (2007) Lastensuojelun perhe-työ ammattikäytäntönä. Heikki Waris-instituutti. SOCCA:n ja Heikki Waris-instituutin julkaisuja nro. 15. Yliopistopaino.
- Niccols, Alison; Milligan, Karen; Smith, Ainsley; Sword, Wendy; Thabane, Lehana & Hendersson, Joana (2012) Integrated programs for mothers with sub-stance abuse issues and their children: A systema-tic review of studies reporting on child outcomes. *Child Abuse & Neglect* (36) 4, 308-322.
- Pawson, Ray & Manzano-Santaella, Ana (2012) A realist diagnostic workshop. *Evaluation* 18 (2), 176-191.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) Realistic evaluation. London: Sage.
- Peacock, Shelley; Konrad, Stephanie; Watson, Erin; Nickel, Darren & Muhajarine, Nazeem (2013) Ef-fectiveness of home visiting programs on child outcomes: a systematic review. *BMC Public Health*. 2013;13:17. doi:10.1186/1471-2458-13-17.
- Pearson, Jennifer & Hall, Darlene (2006) Reaching IN... Reaching OUT. Promoting Resilience in Young Children. RIRO Resiliency Guidebook. <http://www.reachinginreachingout.com/documents/guidebook-06.pdf>
- Pekkarinen, Elina (2017). Koulukoti muutoksessa. Sel-vitys koulukotien asemasta ja tehtävästä. Nuoris-tutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verk-kojulkaisuja 110.
- Perälä, Marja-Leena; Halme, Niina & Nykänen, Sir-pa (2012) Lasten, nuorten ja perheiden palvelu-ja yhteensovittava johtaminen. THL Oppaita 19. Helsinki: THL & Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto & Opetushallitus
- Petrelus, Päivi; Tulensalo, Hanna; Jaakola, Anne-Mari; Hietämäki, Johanna (2016) Lapsen elämäntilan-teen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimi-jainen arviointi: Tietoa lastensuojelun kehittämi-sen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: THL. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>
- Pikkarainen, Aila (2015) Monialaisen kuntoutuksen uu-distamistarpeet Keski-Suomessa. Keski-Suomen Sote2020-hanke. Raportti 30.4.2015.
- Pölkki, Pirjo; Vornanen, Riitta & Colliander, Riina (2016) Critical factors of intensive family work connected with positive outcomes for child wel-fare clients. *European Journal of Social Work* 19 (3-4), 500-518.
- Rizo, Cynthia F; Macy, Rebecca J; Ermentrout, Dania M. & Johns, Natalie B. (2011) A review of fami-ly interventions for intimate partner violence with a child focus or child component. *Aggression and Violent Behavior* 16 (2), 144-166.

- Rostad, Whitney; McGill Rogers, Tia & Chaffin, Mark J. (2017) The influence of concrete support on child welfare program engagement, progress, and recurrence. *Children & Youth Services Review* 72 (Jan 2017), 26-33.
- Salmi, Minna, Mäkelä, Jukka, Perälä Marja-Leena & Kestilä, Leena (2012) Lapsi kasvaa kunnassa – miten kunta voi tukea lapsen hyvinvointia ja vähentää syrjäytymisen riskejä. THL. Päätösten tueksi 1/2012.
- Sims, Sarah & Hewitt Gillian & Harris, Ruth (2014) Using realist synthesis to understand the mechanisms of interprofessional teamwork in health and social care. *Journal of Interprofessional Care*. Nov2014, Vol. 28 Issue 6, p501-506.
- Sims, Sarah & Hewitt Gillian & Harris, Ruth (2015a) Evidence of collaboration, pooling of resources, learning and role blurring in interprofessional healthcare teams: a realist synthesis. *Journal of Interprofessional Care*, Jan2015, Vol. 29 Issue 1, p20-25
- Sims, Sarah & Hewitt Gillian & Harris, Ruth (2015b) Evidence of communication, influence and behavioural norms in interprofessional teams: a realist synthesis. *Journal of Interprofessional Care*. Mar2015, Vol. 29 Issue 2, p100-105
- Sims, Sarah & Hewitt Gillian & Harris, Ruth (2015c) Evidence of shared purpose, critical reflection, innovation and leadership in interprofessional healthcare teams: a realist synthesis. *Journal of Interprofessional Care*. May2015, Vol. 29 Issue 3, p209-215.
- Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Valtiovarainministeriön julkaisuja 2013:1.
- STM (2013) Toimiva lastensuojelu. Loppuraportti 2013:19.
- Stame, Nicoletta (2004) Theory-Based Evaluation and Types of Complexity. *Evaluation* 10 (1), 58–76.
- Talentia lausunto 16.6.2014. http://www.talentia.fi/materiaalit/lausunnot_ja_kannanotot/lausunnot_ja_kannanotot_2014/lastensuojelulain_muuttamisesta
- THL, 2016 lastensuojelutilasto <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>
- Thoburn, Jude and members of the Making Research Count Consortium (2009) Effective interventions for complex families where there are concerns about, or evidence of, a child suffering significant harm. Safeguarding: Briefing 1, November 2009. http://archive.c4eo.org.uk/themes/safeguarding/files/safeguarding_briefing_1.pdf
- Tuck, Vic (2013) Resistant Parents and Child Protection: Knowledge Base, Pointers for Practice and Implications for Policy. *Child Abuse Review* 22 (1), 5-19.
- Tulensalo, Hanna & Kumpulainen, Kirsti (2016) Monitoimijainen arviointi - Lape erityistason palveluiden mallinnusvaiheen päätösseminaari. 16.12.2016. https://www.thl.fi/documents/10531/2851931/1.+Arviointi_16.12.2016+Lape+loppuseminaari+V2.pdf/f680195c-beeb-4d7d-bf17-0d5c7e1bb947.
- Tulensalo, Hanna; Kumpulainen, Kirsti & Kekkonen, Marjatta (2017) Monitoimijainen arviointi. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason työpajaprosessin raportit – Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. THL Työpaperi 26/2017. Helsinki: THL. Julkaistaan toukokuun 2017 aikana. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-874-6>
- Usher, Amelia; McShane, Kelly E. & Dwyer, Candice (2015) A realist review of family-based interventions for children of substance abusing parents. *Systematic Reviews* 2015 4:177 DOI: 10.1186/s13643-015-0158-4.
- Uusimäki, Mervi (2005) Perhetyötäkö kaikki? Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 20. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Valvira (2014) Valtakunnallinen lastensuojelun henkilöstöselvitys. Selvityksiä 1:2014. Helsinki: Valvira <https://www.valvira.fi/-/valtakunnallinen-lastensuojelun-henkilostöselvitys>
- van Dijken, Maartje W.; Stems, Geert-Jan.J.M. & de Winter, Micha (2016) Can community-based interventions prevent child maltreatment? *Children and Youth Services Review* 61 (C), 149-158.
- Ward, Harriet; Brown, Rebecca & Hyde-Dryden, Georgia (2014) Assessing Parental Capacity to Change when Children are on the Edge of Care: an overview of current research evidence. Centre for Child and Family Research. Loughbrough: Loughbrough University.
- Westman, Riikka; Haverinen, Riitta; Ristikartano, Veeira; Koivisto, Juha & Malmivaara, Antti (2005) Perheinterventioiden vaikuttavuus Järjestelmällinen kirjallisuuskatsaus. FinSoc Arviointiraportteja 5/2005. Helsinki: Stakes. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193955>
- Zolkoski, Staci M. & Bullock, Lyndal M. (2012) Resilience in children and youth: A review. *Children & Youth Services Review* 32 (12), 2295–2303.

Liite 1. Esimerkki monitoimijaisen perhetyön mallin soveltamisesta

Monitoimijaisen, yhteisen perhetyön ajattelua ja mallia voi olla mielekästä soveltaa paikallisesti myös kiinteämpiin yhdessä toteutettaviin palveluihin, nimenomaisesti monenlaista tietoa ja taitoa yhdistelevää ja kokonaisvaltaista tukea tarvitseville asiakasryhmille. Tällainen asiakasryhmä voivat esimerkiksi olla neuropsykiatriin pulmiin tukea ja hoitoa tarvitsevat ja samanaikaisesti myös lastensuojelun tai sosiaalihuollon tukea tarvitsevat lapset ja perheet. Tälle asiakasryhmälle onkin Helsingin lastensuojelun perhekuntoutuksen ja HYKS-lastenpsykiatrian yhteistyönä lähdetty rakentamaan palvelua, joka pohjautuu monitoimijaisen perhetyön ajatteluun ja tavoittelee integratiivisen palvelumallin mukaista kokonaisvaltaisen kuntouttavan perhetyön ideaalia.

Lasten päiväkuntoutuksen palvelua tarjotaan lapsille, joilla on sekä lastensuojelun että erikoissairaanhoidon asiakkuus ja joiden kuntoutumisen ja hoidon kannalta kuntoutus lapsen normaalissa arkisessa kasvuympäristössä (koti, koulu, vapaa-aika) näyttäytyy tarkoituksenmukaisimpana lasta auttavana toimintatapana. Erikoissairaanhoidon näkökulmasta katsoen tällöin on useimmiten kyse lapsista, joilla ilmenee neuropsykiatrisia häiriöitä ja jotka olisivat parhaiten kuntoutettavissa riittävän tukevan vanhemmuuden turvin. Koska perheissä myös vanhemmilla saattaa olla laaja-alaisia sosiaalisen tuen tarpeita tai mahdollisesti myös omia neuropsykiatrisen tuen tarpeita, tarvitaan lastensuojelun ja lastenpsykiatrian sekä koulun mahdollisimman tiivistä, yhteiseen lapsi- ja perhekohtaiseen kuntoutussuunnitelmaan perustuvaa yhteistyötä lapsen ja lapsen tarpeisiin vastaavan vanhemmuuden tukemiseksi. Lasten päiväkuntoutuksen toiminta-ajatuksen ydin on siten saada vuoden mittaisen kuntoutuksen aikana tuetuksi sekä lapsen omia arjessa pärjäämisen voimavaroja että vanhempien ja koulun kykyä vastata lapsen erityisiin tarpeisiin lapsen omia selviytymiskeinoja vahvistavalla tavalla jokapäiväisen arjen toistuvissa tilanteissa. Koulun, kodin ja kuntoutuksen tiiviin yhteistyön merkitys on keskeinen, koska koulun arjessa lapsilla on kuntoutuksen tarjoaman erityisen vahvan tuen keinoin mahdollista vahvistaa omaa toimijuuttaan ja ottaa haltuun kouluikäisten keskeiset kehitystehtävät (tunteiden ja käyttäytymisen hallinta, sosiaaliset taidot, itseohjautuvuus ja ahkeruus). Päiväkuntoutuksen ydintoimijoita ovat lastensuojelun perhekuntoutuksen ohjaajat, psykologi ja kaksi psykiatrista sairaanhoitajaa.

Oleellinen osa kuntoutuksen toteutusta on yhteinen, monitoimijainen kuntoutuksen tarpeen arvioimisen ja suunnittelun käytäntö. Konkreettisesti tämä tarkoittaa käytäntöä, jossa aloitteen kuntoutuksen tarpeen yhteisestä arvioinnista voi tehdä sekä lastensuojelussa lapsen asiasta vastaava sosiaalityöntekijä että lastenpsykiatriassa lapsen hoidosta vastaava lääkäri. Aloitteen perusteella lapsen ja perheen kannalta oleelliset toimijat sekä lapsi ja vanhemmat kokoontuvat yhteiseen kuntoutuksen tarpeen arviointitapaamiseen. Tätä edeltää lähete, joka on yhdistelmä lapsen asiakassuunnitelmasta ja lastenpsykiatrian hoitoyhteenvedosta. Yhteisessä arviointikeskustelussa täsmennetään lapsen ja perheen kokonaistilannetta ja arvioidaan kuntoutuksen soveltuvuutta ja ajoitusta. Arviointikeskustelussa käydään perheen kanssa keskustelua kuntoutuksen ideasta ja kiinnitetään erityistä huomiota vanhempien omaan arvioon kuntoutuksen toimivuudesta ja siihen sitoutumisen mahdollisuuksista. Jos yhteisen arvioon lopputuloksena päädytään hakemaan lapselle kuntoutusta, työskentely jatkuu sovitun käytännön mukaan tutustumiskäynteihin ja yhteisen perhekuntoutussuunnitelman tekoon.

Palvelun kokonaisuus rakentuu useiden sisältöelementtien ja konkreettisten toimintatapojen yhdistelmänä. Kuntoutuksen runkona ovat lasten yksilöllisen ja strukturoidun viikko-ohjelman mukaiset kuntoutusiltapäivät toimipisteessä. Lapset ovat kolmena iltpäivänä viikossa

koulupäivän jälkeen perhekuntoutusyksikössä. Kuntoutusiltapäivien aikana työskentelyn fokuksena on lasten omien selviytymiskeinojen kuntouttava tukeminen suunnitelmallisten ja yksilöllisiin tarpeisiin kohdennettujen interventioiden keinoin. Tämän lisäksi vuoden mittaiseen kuntoutukseen on sisällytetty lastenpsykiatrian ja lastensuojelun yhdessä vetämä vanhempien strukturoitu psykoedukatiivinen vertaistukiryhmä.

Ryhmämuotoisen tuen lisäksi oleellinen osa kuntoutuksen kokonaisuutta on kotiin vietty ohjauksellinen tuki vanhemmille ja koko perheelle. Kotikäynteinä toteutuvaan työskentelyyn vanhempien kanssa osallistuvat räätälöidysti perhekuntoutuksen ohjaajat ja psykiatriset sairaanhoitajat.

Vanhempien tukeminen perustuu niin ikään yhdessä kuntoutuksen alkuvaiheessa laadittuun kuntoutussuunnitelmaan. Suunnitelmassa tavoitteet pyritään asettamaan yhdessä ja mahdollisimman konkreettisesti. Tämä mahdollistaa niissä edistymisen yhteisen arvioimisen ja tuo näkyviin lapsen ja vanhempien voimavaroja vahvistavalla tavalla esiin myös tavoitteissa edistymisen.

Kuntoutuksen kokonaisvaltaisen koordinoimisen vastuu on lapsen asiasta vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Hänen johdollaan kokoonnutaan arvioimaan sovituin määräväleihin tai aina tarvittaessa yhdessä asetetuissa tavoitteissa edistymistä. Yhteinen säännöllinen kuntoutuksessa edistymisen arviointi mahdollistaa kokonaisvaltaista työskentelyä. Tämä voi esimerkiksi tarkoittaa yhteistyötä vanhempien omien hoidon tai muun tuen toteuttamiseen osallistuvien toimijoiden kanssa.

Erikoissairaanhoidolle lasten päivä kuntoutuksen yhteisen perhetyön ideaan pohjautuvan toimintamallin kehittäminen on toiminut arvokkaana pilottina muidenkin samanlaiseen ajattelutapaan perustuvien palvelumallien luomisessa. Kehittämistyöstä saatujen kokemusten pohjalta on esimerkiksi opittu, miten on mahdollista yhdistää kaksi erilaista toimintakulttuuria ja ajattelutapaa. Tämän edellytyksenä on ollut suunnitelmallinen, dialogisen yhteisen oppimisen hengessä toteutettu käytäntöjen kehittäminen. Kuntoutuksen kehittämisessä on hyödynnetty käytäntöjen arvioinnin, ideoinnin ja suunnittelun sekä käytännössä kokeilemisen prosessimaista vuorottelua. Tärkeää on ollut, että dialogiseen yhteisen kehittämisen ja oppimisen prosessiin ovat osallistuneet ydintiimin lisäksi myös lasten päivä kuntoutuksen ja lastenpsykiatrian johdon edustajat. Käytännössä tämä on toteutettu järjestämällä operatiivisesta toiminnasta vastuussa olevan lähi- ja keskijohdon säännöllisiä yhteisiä arviointi- ja suunnittelutapaamisia sekä ydintiimin ja esimiesten yhteisiä kehittämistyöpajoja. Tämän lisäksi tiiveimmässä kehittämisvaiheessa toiminnan tukena on kokoontunut strategisemmän tason johtamisen vastuussa olevan johdon toimijoista koostunut ohjausryhmä. Tämä on mahdollistanut kehittämistyössä edistymisen kummankin toimijatahon vastavuoroisen ymmärtämisen ja molemminpuolisen luottamuksen varassa. Kehittämistyön ansiosta on tullut koko ajan näkyvämmäksi, miten aiemmin on toimittu koordinoimattomasti samojen, mutta nyt yhteisesti tuettavien otettavien lapsen ja perheen ongelmien ympärillä. Tämä on aiemmin johtanut erilliseen ja varsin usein päällekkäiseen työskentelyyn. Yhteisessä lasten päivä kuntoutusmallissa kaikki päällekkäisyys puretaan ja kaikki tarvittavat interventiot toteutetaan päivä kuntoutuksen ja lastenpsykiatrian henkilökunnan yhteisenä perhetyönä kotona, koulussa ja päivä kuntoutusyksikössä.

Liite 2. Kysely palveluntuottajille

Erityis- ja vaativimman tason palveluiden uudistaminen: kysely perhetyötä ja perhekuntoutusta tuottaville yrityksille, järjestöille ja organisaatioille

Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) uudistaa erityis- ja vaativimman tason palvelut kokonaisuudeksi, jossa toteutuvat lapsi- ja perhelähtöiset, saatavuudeltaan ja laadultaan yhdenvertaiset palvelut, asiakasryhmien tarpeiden pohjalta rakennettu eri sektoreiden, ammattiryhmien ja toimijoiden sujuva yhteistyö sekä erityistason tuki perustasolle. Muutostyön tavoitteena on uudistaa palvelujen rakenteita sote- ja maakuntauudistus huomioiden, uudistaa palveluiden ohjausta ja johtamista sekä luoda työskentelytapoja, jotka perustuvat tutkimustietoon ja hyvin suunniteltuihin integroituihin toimintamalleihin.

Muutos koskee lasten, nuorten ja heidän perheidensä erityispalveluita, kuten esimerkiksi erikoissairaanhoidon, lastensuojelua, lapsiperheille suunnattuja vammaispalveluita, erityistasoista kuntoutusta, alaikäisille, odottaville ja lapsiperheiden vanhemmille suunnattuja päihdehuollon erityispalveluita, opetustoimen kanssa yhteistyönä toteutettavia erityistason tukimuotoja, yhteistyössä poliisin kanssa toteutettuja työmuotoja sekä rikosseuraamuslaitoksen, järjestöjen ja yksityisten palveluntuottajien tuottamia erityispalveluita. LAPEn erityis- ja vaativimpien palveluiden kehittämiskokonaisuuteen sisältyy lastensuojelupalveluiden vahvistaminen Lape-muutosohjelman yleisten tavoitteiden suuntaisesti. Lastensuojelupalveluiden vahvistamista mallinnetaan myös lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen osalta.

Tämä kysely on suunnattu perhetyötä ja perhekuntoutusta tuottaville yrityksille, järjestöille ja organisaatioille. Tarkoituksena on kartoittaa perhetyön ja perhekuntoutuksen nykytilannetta palveluntuottajien näkökulmasta työryhmän työskentelyn pohjaksi. Lape-muutosohjelman työskentely on avointa kaikille ja sitä voi seurata tallenteina. Työskentelystä koostettava materiaali on saatavilla THL:n nettisivuilla: <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut>

Kyselyyn vastaamalla autat aikaansaamaan kokonaisvaltaista ymmärrystä perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisistä kehittämistarpeista ja -mahdollisuuksista, joita Lape-muutosohjelman toteuttamisessa tulisi jatkossa ottaa huomioon. Lisätietoja: Marjo Alatalo marjo.alatalo@hel.fi Päivi Petrelius paivi.petrelius@thl.fi ja Rika Rajala rika.rajala@thl.fi

1. Mistä yrityksestä/organisaatiosta/kunnasta tulet?

2. Mitä seuraavista palveluista tarjoatte?

- Tehostettu perhetyö
- Perheohjaus
- Kotiin vietävä kriisityö
- Ympäri vuorokautinen perhekuntoutus
- Päivämuotoinen perhekuntoutus
- Ympäri vuorokautinen perhearviointi
- Ympäri vuorokautinen perhekartoitus
- Perhearviointi kotiin tehtynä
- Vanhemmuuden arviointi kotiin tehtynä
- Jotain muuta/muita, mitä?

3. Kuvaa tarjolla olevien palveluiden osalta mitä ovat niiden kestot, käyntien tiheys ja palvelun saatavuus eri vuorokauden aikoina (vain arkisin vai myös viikonloppuisin)

- Tehostettu perhetyö
- Perheohjaus
- Kotiin vietävä kriisityö
- Ympäri vuorokautinen perhekuntoutus
- Päivämuotoinen perhekuntoutus
- Ympäri vuorokautinen perhearviointi
- Ympäri vuorokautinen perhekartoitus
- Perhearviointi kotiin tehtynä
- Vanhemmuuden arviointi kotiin tehtynä
- Jotain muuta/muita, mitä?

4. Mikä on palveluiden toteuttamisessa käytettävissä oleva henkilöstö ja osaaminen? peruskoulutus; mahdollinen lisäkoulutus kuten psykoterapia ja ammattinimikkeet

5. Minkälaisissa asioissa lapset ja vanhemmat tarvitsevat lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen apua?

6. Miten asiakkaat tulevat palveluun?

7. Mitkä ovat keskeiset yhteistyökumppanit ja miten yhteistyötä käytännössä tehdään? (mukaan lukien lapsen asiasta vastaava sosiaalityöntekijä)

8. Kuvaa, miten palvelu on käytännössä toteutettu ja millaisia menetelmiä sen toteuttamisessa käytetään tai liitä vastaukseksi olemassa oleva palvelukuvaus (kts. seuraava kohta)

9. Olemassa olevat palvelukuvaukset

10. Millä tavalla mielestänne lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen palvelut tulisi jatkossa järjestää ja miten niiden sisältöjä tulisi kehittää?

11. Mitä muuta haluat tuoda esiin?